

Universitäts- und Landesbibliothek Tirol

Bibliotheca Mvndi Vincentii Bvrgvndi, Ex Ordine Prædicatorvm Venerabilis Episcopi Bellovacensis, Specvlvm Qvadrplex, Natvræ, Doctrinale, Morale, Historiale

In quo totius naturæ Historia, omnium scientiarum Encyclopædia, moralis
Philosophiæ Thesavrvs ...

Vinzenz <von Beauvais>

1624

Liber Tertivs

SPECVLI MAIORIS

VINCENTII PRÆSVLIS

BELVACENSIS,

Tomus Primus.

LIBER TERTIVS.

De Opere secunda diei.

CAP. I.

OMESTOR. Secunda die fecit Deus firmamentum in medio aquarum, id est quandam exteriorem mundi superficiem ex aquis coagulatis ad instar chrysalidis solidatam, & perlucidam, intra se cetera sensibilia continentem, ad imaginem testæ, quæ in

ouo est. Et dicitur firmamentum non tantum propter sui soliditatem, sed etiam, quia terminus est aquarum, quæ super ipsum sunt firmæ, & intransgressibiles. Dicitur & cælum, quia cælat, id est regit omnia visibilia, unde & pro sui concameratione Græcè dicitur vranon, id est palatium: unde dicitur cælum quasi casa Helios, id est solis, quia sol sub ipso positus ipsum illustrat, & in eo fixa sunt sydera.

Aristoteles de celo, & mundo lib. 2. Cælum est corpus spirituale, rotundum, motuum motu circulari, naturali, sempiterno. *Idem lib. 1.* Cælum quidem secundum tres modos nominatur. Vno modo dicitur quod est vltimum incessus totius, & corpus naturale, quod est in vltimo incessu totius. Nos autem nominare consuevimus horizontem huius mundi, & superius eius cælum. Et dicimus, quod illic sunt omnia spiritualia fixa, quæta. Alio modo dicitur corpus continuum cum horizonte incessus mundi, ubi sunt sol & luna, & quædam stellæ. Nos autem dicere consuevimus, quod sol, & luna fixi sunt in cælo. Tertio modo dicitur cælum habens corpus continuum ab vltimo incessu totius. Et nos consuevimus dicere completum, & totum cælum. *Isid. ety. lib. 3.* Cælum dicunt Philosophi rotundum, volubile, & ardens, & vocatur cælum, quia tanquam vas cælatum habet impressa signa stellarum: huius sphaera est species quædam in rotundum formata, cuius centrum est terra ex omnibus partibus equaliter inclusa. *Comestor.* Hanc

A circumuolutam concamerationem Philosophus summitatem ignis intellexit. Cum enim non habet quo ascendat circumuoluitur, ut in clibano patet. Ita & circa mundi exteriora ignis voluitur.

De natura ipsius firmamenti.

CAP. II.

Ex libro de naturis rerum. Cælum igitur siue firmamentum est subtilis igneæque naturæ, rotundum, & centro terræ æquis spatijs vndique collectum, vndique & connexum. Mediumque ubique circumitur, & inenarrabili celeritate circumuagatur: hoc cælum continet omnem naturam in qua est: dumque flauis coloris est, visus maximè confortatiuum est. *Ioannes Damascenus libro 2.* Firmamenti naturam Diuitius Basiliius subtilem ait esse velut fumum, ex Diuina edoctus scriptura. Alij verò aquosum, ut in medio aquarum genitum. Alij ex quatuor elementis. Alij verò quintum corpus, & aliud præter quatuor. *Aristoteles in meteororum libro primo.* Orbis est elementum quintum, scilicet non ex elementis quatuor, sed aliud ab eis per naturam, locus ei propinquus est calidus, & inflammatus, quia omne mobile ex corporibus quando mouetur, inflamat quod ei appropinquat.

Auerroes. Cælum hoc non componitur ex materia, & forma, secundum quod corpora generabilia, & corruptibilia componuntur, quia nulla potentia est in eo ad duo contraria, sed solum potentia, quæ est esse in loco: unde potius debet dici, quod est ex subiecto, & forma, quam ex materia, & forma. Nam subiectum dicit affixionem ad formam vnam, materia verò potentiam ad recipiendum formam aliam, quod non contingit in materia cæli, quæ est semper ibi cum actu suo. Et ideo sæpe dicitur materiam non habere: sic ergo materiam habet, & non habet. Denique cælum, & omnia corpora supercælestia sunt quorum formæ carent contrarijs. Ideoque ingenerabiles, & incorruptibiles sunt. Et subiectum eorum non est commune. Si enim commune esset, propriam formam non haberet. Nunc autem propriam habet, quam & semper habet.

Natura firmamenti.

Cælum quo sensu dicitur non habere materiam?

Etymologia cæli.

Quadam dicuntur hic ob imperitiam Græcæ linguæ.

Etymologia melior.

De diuersis opinionibus circa naturam eius.

C A P. III.

Sententia de
celo
Prima.

Secunda.

Sententia
Aristotelis.

Ob.

Respondetur.

Ob.

Respondetur.

Quomodo
caelum dici-
tur igneum?Caelum in-
uisibile.

A VCTOR. Patet ergo quod de natura celi multe fuerunt opiniones. Nam alij quidem posuerunt ipsum esse de numero simplicium, ita vt totum esset forma, & materiam non haberet, inducentes pro se illud Arist. in li. de cel. & mund. Caelum non est ex aliquo omnino. Alij vero dixerunt illud esse compositum ex materia, & forma, iuxta illud Philosophi in eodem. Caelum est ex tota materia. Horum autem quidam ponunt ipsum esse vnum de quatuor elementis. Et hi diuersificantur. Quidam enim ponunt ipsum esse aquam, quidam vero ignem, vt Plato in thymeo, cui consentire videtur Aug. Damasc. vero dicit ipsum esse corpus immateriale. Philosophus autem & sequaces eius dicunt ipsum esse quintum corpus prae quatuor elementa. Et haec opinio videtur vetior, cui etiam omnes penè moderni consentiunt. Si autem obijciatur contrarium, quod in ipso videmus proprietates ignis, videlicet calidum, & lucidum: & vbi est proprietas ibi & subiectum, & ita videtur esse igneum: possumus respondere, quod proprietates celi, & ignis non sunt vniuocè convenientes vtrique. Lucidum enim & calidum, siue lux & calor, quæ in celo, sunt viuificationes per motum corporis celestis, sicut dicit Philosophus in 8. lib. Physi. quod celi motus vt vita quædam est natura existentibus omnibus. Calidum autem, quod est cum radio ignis iuxta Philosophum per se congregatum est homogeneorum, idest subtilium ascendentium sursum, ac per consequens consumptiuum ac disgregatiuum heterogeneorum sibi propinquorum, idest crassorum descendendum deorsum. Si autem obijciatur iterum, quod sicut probatur in lib. de cel. & mund. vnumquodque elementum est Sphaericum. Dicit etiam Plato, quod ignis mouetur circulariter in loco proprio, & ita quod ignis videtur habere motum rectum, non obstat quin cælum, quod est circulare, sit igneum. Dicendum est, quod ignis non mouetur circulariter nisi per acciden- s, scilicet motu corporis continentis ipsum. Ideoque non determinatur eius natura per motum illum. Ad hoc autem, quod dicunt auctores multi, cælum esse igneum, dicimus, quod ignis dicitur duobus modis scilicet ab inflammatione tantum, actiua vel passiu- a, vel ab vtraque. Si ab actiua tantum, cælum est ignis secundum hunc modum, quia scilicet inflam- mat. Si vero à passiu- a tantum, secundum hoc carbo est ignis. Sed vtrumque dicitur largè, & improprie. Si autem ab vtraque sic dicitur ignis proprie. Itaque prædicti auctores capiunt ignem largè, sicut accipiunt in Glo. super Gen. quæ dicit, quod empyreum dicitur igneum non ab ardore, sed à splendore vel illuminatione.

De inuisibilitate ipsius.

C A P. IIII.

C Vm autem firmamentum esse constet subtilis naturæ, creditur esse inuisibile, licet quidam rudes dicant se illud videre quando purus est aer. Vbi enim visus deficit, ibi error sensui dat imaginationem videndi, quod non videt, sicut aliquis oculis clausis videtur sibi tenebras videre. Nam quamuis visus ex luce oculorum sumat exordium, nihil tamè valet, nisi ex alicuius spissitudinis obstaculo repercutiatur.

Guilielmus de conchis. Visus quando deficit sursum intendens, quiddam spissum ibi confingit, nam deficiendo spissatur. Sed quia per oculum transit, in quo est humor aqueus, & chrysellinus, cum deficit, nec alius color occurrat, talem colorem, idest aqueum sibi confingit.

Author. Quod ergo superius dictum est, quod firmamentum cum sit flau- coloris, visus maxime con-

A fortatium est, non intelligendum est ita, quod ille color ipsius firmamenti sit in se, sed in oculi confictione. Porro de salutate visus plenius dicetur infra eodem libro, vbi tractabitur de aquis supercaelestibus, vel etiam in tractatu de anima, vbi agitur de sensu visus. Quod autem in Ecclesiastico dicit scriptura, quod *altitudinis firmamentum pulchritudo eius est species celi in visione gloria*, refertur potest ad stellarum pulchritudinem, quæ etiam secundum quosdam in firmamento dicuntur fixæ, vnde & paulo post dicitur ibidem. *Species celi gloria stellarum.* Si quis autem asserere voluerit, firmamentum aspectibus nostris visibile, de hoc nolo contendere.

De figura eiusdem.

C A P. V.

I Sidorus vbi supra. Celi autem sphaera (vt dictum est supra) species est quædam in rotundum formata, cuius centrum est terra ex omnibus partibus equaliter inclusa. *Ioannes Damasc.* vbi supra. Quidam opinati sunt cælum hoc totum in circuitu continere, & sphaericæ formæ existere, & vndique supremam partem totius ipsum esse. Media vero eius, quæ ab ipso continentur loci esse infimam partem. Leuia vero corporum superiorem ordinem esse sortita, & inferiorem graui- a, scilicet terram, & aquam quidem, quia leuior est, vnde & mobilior terra existit desuper vndique, sic in circuitu aerem, & circa aerem vndique æthera, idest ignem qui est leuius elementum, ideo sursum præ omnibus fertur. De foris autem omnium in circuitu cælum. Hi circulariter aiunt moueri cælum, & constringere, quæ infra se sunt, & manere omnia firma, & non excidentia. Dicunt autem equaliter id distare, & semotum esse à terra, & desuper, & ex lateribus, & desubtus. Desubtus autem, & ex lateribus aio quantum ad nostrum sensum, quia secundum continentia rationem, vndique superiorem locum cælum habet. Aiunt autem quidam ipsum subtilissimam naturæ velut fumum esse, ac sphaericæ circumdare terram, & circumferre cum suo acutissimo motu solem, & lunam, & reliquos planetas, qui tamen aduersus cælum faciunt motum. Et super terram quidem existente sole diem hic fieri. Sub terra vero eò descendente, hic quidem noctem, illic vero diem. Alij vero hemisphaerium, & semicirculum esse cælum imaginati sunt, quia dicit David. Qui extendit cælum sicut pellem. Et Isaias. Qui statuit cælum sicut cameram, idest arcum. Et quoniam occidens sol, & luna, & astra circumueunt terram, ab occidente in aquilonem, & ita rursus in oriente deueniunt.

eodem.

C A P. VI.

E X sphaera. Formam celi sphaericam esse per hoc com- pertum est, quod stellæ, quæ sunt in eius medio, maximos describunt circulos. Aliæ vero quantum remotiores sunt à mundi medio, tanto minores describunt. Et talis est natura corporis sphaerici. Præterea stellæ quæ sunt in medio mundi, velocissimo cursu mouentur, quæ autem in extremitatibus firmamenti, tardissimo cum lineares sint ad inuicem, quod non fieret si firmamentum quadratum vel oblongum esset. Oportet ergo quod quæcumque sibi inuicem linearia sunt, in alio latere quadrati dum ipsum quadratum mouetur, æquè cito moueantur. Item si quadratam vel oblongam formam haberet firmamentum, contingeret ipsum habere angulos, sed totius Philosophiæ principium est. Vniuersitatem rerum includi à circumferentia firmamenti. Cum ergo vnus angulus à loco recederet, oporteret, quod locus ille vacuus remaneret, donec ille vel aliter angulus subintraret. Sed constat, quod aliquem

locum

Cap. 43.

Psalm. 103.

Caelum
sphaericum.

locum esse vacuum est impossibile, ergo est sphaericum. *Aristoteles in lib. 2. de celo, & mundo.* Circulus est prima figurarum superficialium, & ante figuras reliquas. Quapropter, & corpus orbiculatum est ante reliqua corpora, quoniam ipsum solum una superficie continetur. Reliqua verò corpora aequalis lineae superficiebus multis. Omnis siquidem figura superficialis, aut est aequalis, aut rotunda. Superficies aequalis est quae pluribus lineis continetur. Rotunda verò, quae una linea. *Albertus.* Caelum itaque tribus de causis dicimus esse rotundum. Primo propter eius motum quem oportet esse continuum, & inquietum, & hoc non potest esse nisi in circulo. Secundo propter naturam caeli, quoniam alias haberet contrarium, & esset corruptibile. Tertio, quia illa figura, idest circularis sola simplex est, omniumque capacissima, & prior omnibus. Ideoque competit corpori simplicissimo primo omnia corpora continenti. Si autem in contrarium obijciatur, quod dicit David. *Extendens calum sicut pellem*, quae scilicet praetendit tabernaculum. Et *Isaias. Qui statuit caelum ut cameram* idest arcum, unde videtur ad modum circuli figuratum. Responderi potest, quod uterque loquitur ibi vulgariter de hemisphaerio, quod est super nos versus polum arcticum.

De ambitu eius, & continentia.

C A P. VII.

Aristot. ubi supra lib. 1. Dico ergo nunc, quod totum contentum ex ultimo incessu, & motus est compositum ex omni corpore naturali sensato, necessitatio, quia non est extra caelum corpus. Nec esse potest omnino. Nec multi sunt caeli, nec fuerunt, nec erunt. Sed unum est caelum perfectum, completum, cui non est simile. Nec est locus extra caelum, nec plenitudo, nec vacuitas, nec tempus, vacuum enim illud diffinierunt. *In quo non est aliquod corporum, sed possibile est esse in eo.* Tempus autem est numerus motus. Motus autem nulli inest nisi corpori naturali. Et omnes quidem res quiescunt à motu suo, cum ad loca sua perveniunt, supremi autem mobilis non quiescit omnino motus, quia locus huius corporis est rotundus. *Idem in 4. lib. Physicorum.* Quaedam enim sunt in loco per se, ut omne corpus secundum quod mobile vel secundum augmentum. Alia verò per accidens, ut anima, & caelum. Non enim caelum alicubi totum est ut in loco quodam, quia nullum corpus ipsum continet sub quo moveatur. Sed partes eius quaedam in loco sunt omnes, in eo autem quod circulariter sunt continet alia aliam, unde circulariter solum movetur quod sursum est, omne namque idest univrsum non est alicubi, quia quod alicubi est, extra ipsum aliquid est. Et extra omne, & totum nihil est. Ideo omnia in caelo sunt, quia caelum est, quod omne est scilicet quantum ad continentiam omnium corporum. Est enim quoddam ultimum & tangens mobile, terminusque corporis quiescentis. Terra namque in aqua est, & haec in aere, hic autem in aethere, & hic in caelo. Caelum autem non amplius est in alio. Non itaque locum necesse est spacium aliquod esse corporeum, nec puncti esse locum. Et locus est alicubi, idest in aliquo, non sicut in loco, sed sicut terminus in finito. Non enim omne, quod est, in loco est, sed corpus mobile secundum locum. *Ex libro de naturis rerum.* Tria itaque corpora distinguuntur in mundo: videlicet, Infimum quod est terra in centro posita, ideoque manens immobilis: Medium autem aer, vel aqua, vel ignis. Supernum verò celeste. Et sicut corpora, sic etiam qualitates differunt. In infimo namque est opacitas, in medio diaphaneitas, in supremo vero perspicuitas. De his quidam ex nostris satis aptè distinguens sic ait. Terra iacet stabilis, aqua fluit labilis, aer nutat mobilis, ignis volat volubilis, voluitur rotabilis machina sphaericalis. *Albertus.* Figura siquidem sphaericalior est, & occupatior omnibus figuris rectarum su-

perficierum. Ideoque convenientior est caelo. Et hoc etiam quia multae lineae multaeque superficies ambiunt omnes figuras superficiales. Sola verò sphaerica inter omnes figuras corporales est, quam ambit una superficies. Circulus quoque solus est inter omnes figuras, quem ambit una linea. Ceterum corpori rotundo non est contrarium omnino.

De dextera caeli ac sinistra.

C A P. VIII.

ACTOR. Ecce dictum est de firmamento secundum se. Nunc restat dicendum de partibus eius. Et primo quidem de partibus orbis, quae sunt principia suae dimensionis in omnibus orbibus, scilicet longitudinis, latitudinis, & profunditatis. Haec sunt sursum & deorsum, dexterum, & sinistrum, ante & retro. *Albertus.* Dexterum siquidem, & sinistrum, quae sunt principia motus localis dixit Pythagoras esse in caelo. Dicit Philosophus autem, quod dexterum est unde motus localis incipit. Sinistrum verò per quod in dexterum revolvitur, unde cum circulus non habeat principium ac medium, & finem sui motus (ut dicit Philosophus in Physicis) non videtur firmamentum, quod est circulare, dexterum vel sinistrum habere. Quod enim principium, & medium, & finem sui motus non habet in se, nec in se habet unde motus incipiat, & per quod revolvitur. Praeterea cum caelum moveatur ab Oriente in Occidentem, nec ibi motus sistat, sed econverso regirat. Qua ratione dicitur incipere gratia semicirculi superioris in Oriente, dicitur & incipere gratia inferioris in Occidente. Si ergo dextera caeli dicitur Oriens, quia scilicet inde motus eius incipit: eadem ratione, & Occidens. Item una parte circuli mota, moventur omnes: qua ergo ratione incipit in una motus, eadem ratione in omnibus. Vbi-que ergo est dextera, ubique sinistra. Nos autem dicimus revera caelum habere dexterum, & sinistrum, differentes in virtute, sed convenientes in figuris. Sic enim *Aristot. ait in lib. 2. de celo, & mundo*, quod dextera & sinistra non differunt in figura, sed ante & retro: sursum, & deorsum. Quod etiam videmus expressè in humano corpore. Pes enim dexter figuratur sicut sinister, & manus dextera sicut sinistra. Membra vero superiora non figurantur sicut inferiora, nec anteriora sicut posteriora. Sed notandum, quod caelum aliter consideratur, ut est locus inferiorum, & aliter, secundum naturam propriam, secundum quam distinguitur à ceteris corporalibus. Ideoque virtutes quasdam habet. Secundum quod est locus, & secundum quod est caelum. Supponimus autem, quod caelum moveatur à motore sibi continuo. Et non tantum à Deo, sicut inferius habetur, ubi de motu caeli agitur. Dicimus ergo, quod dextera caeli est in Oriente, quantum ad virtutem loci sui situs. Et hoc patet ex eo, quod motu caeli movendo illud, movet omnia naturalia. Cumque motus semper sit ab immobili aliquo primo, sicut probatur in physicis, oportet ut ille motor sit immobilis, & locus unde primo movetur immobilis. Dico autem locum in parte Orientis, eo quod ibi abundat vis primi motoris: indeque per motum caeli effluit virtus eius in totam naturam. Ad primum ergo obiectum dicimus, quod licet circulus in quantum circulus, principium & medium ac finem habeat in centro, & non in circumferentia. Circulus tamen in materia naturali habens positionem, secundum situm mundi, non est eiusdem rationis cum omnibus partibus suis: unde motus eius in una parte inchoat, & alia parte regirat. Ad aliud dicendum est, quod distinctio circuli caeli per diametrum non sistit motum. Et ideo non de necessitate est Oriens in utroque puncto diametri, nisi forte quo ad nos, & non secundum naturam. Ad aliud similiter potest dici, quod licet

Dexterum
Sinistrum.

Ob.

Oriens dex-
tera caeli
pars.

Respondetur.

mota

Psalm. 103.

vacuum.

Locus est
alicubi.

motu vna parte circuli, moueantur omnes, non tamen in omnibus est ratio inceptions motus, vt patet ex prædictis.

Utrum omnium celi orbium sit eadem dextera.

C A P. IX.

Iuxta hoc quæri potest, vtrum eadem dextera sit omnium orbium, hoc est, vtrum omnes orbis eundem habeant Orientem? Videtur enim quod nequaquam, quia non est idem initium: vnde incipit motus omnium, & tamen ab omnibus imponitur Aristoteli, quod dixerit omnes orbis ab Oriente in Occidentem moueri. At hoc soluitur diuersimodè à diuersis. Nam secundum Aristot. non est idem Oriens omnium. Sed Oriens planetarum est in Occidente orbis stellarum fixarum. Ideoque dicit, quod omnes orbis mouentur ab Oriente in Occidentem. Inceptaque Pythagoram, qui dixit eos, qui habitant sub sphaera visibus nostris occultatos esse in medietate orbis inferioris in sinistra parte: hoc est illos Antipodes, qui sunt versus polum Antarcticum versus Orientem. Nos autem habitare dixit in medietate orbis superioris in dextera parte, & hoc secundum motum sphaeræ stellatæ. Satisque patet eum dixisse falsum. Si enim dextera est in Oriente, sicut ipse dicit, tunc Antipodes habitant in parte superiori orbis. In sinistraque sub motu habitant regyrationis. Nos autem, qui versus Arcticum polum sumus, habitamus in celi dextera inferiore parte orbis, quoniam habitamus sub ascensu inceptions motus celi. Sed secundum orbis planetarum verum dixit Pythagoras, quia dextera planetarum est in sinistra orbis stellarum fixarum. Ideoque secundum orbis illos nos sumus in orbe superiori in sinistra, quia motus regyrationis planetarum est super nos. Et illi qui habitant in hemisphaerio alio, sunt in parte inferiori in dextera. Et secundum proprium motum planetarum, non sectandum diurnum. Nam secundum illum motum a sensu planetarum ex inceptions motus eorum est super eos, & ideo contingit, quia variantur poli planetarum à polis orbis stellarum fixarum: Orientesque & Occidentales ipsorum ab Oriente, & Occidente illius. Falsum ergo dicunt, qui Aristoteli imponunt, quod dixerit planetas moueri ab Oriente primi orbis in Occidentem ipsius.

De rationibus Auenalpetra Astrologi ad idem.

C A P. X.

AD hoc tamen est ratio Auenalpetrae in Astrologia sua, qui dicit, quod corpus vnius naturæ secundum naturalem motum mouetur ab eodem loco in eundem. Cum ergo omnes sphaeræ sint vnius naturæ, omnes mouentur ab Oriente per Occidentem, iterum redeundo in Orientem vniuersi motu secundum naturam. Alia quoque ratio ad idem hæc est, quando circuli duo vnus extra, alius intra, mouentur contra se inuicem: vnus sistit alium, vel scindit eum, si non fuerint æque fortes. Si ergo cælum mouetur ab Oriente in Occidentem, & inferiores orbis econtra. Aut sistunt se inuicem. Aut vnus alterum scindet, quorum vtrumque falsum est. Relinquitur ergo, quod omnes moueantur ab eodem loco in eundem. Verum ad primam rationem dicimus, quod superiora corpora non habent in se contrarietatem: ideoque non mouentur ad loca sua contraria, sicut corpora inferiora. Et vnus est locus deorsum, qui dicitur medium, ad quem mouetur terra. Et alius à medio sursum, ad quem mouetur ignis. Est autem locus citra medium, ad quem nullum mouetur corpus. Nam omne corpus, quod mouetur ad aliquem locum secundum naturam, quiescit natura-

liter quando in illo est. Superiora vero mouentur in loco suo circulariter. Et partes ipsius loci, vel situs, non sunt ad inuicem contrariæ, sicut contraria sunt sursum & deorsum. Sed tamen habent eandem diuersitatem in eadem natura situs, & loci. Ideoque diuersi orbis in diuersis partibus eius possunt incipere motus, ratione diuersarum dispositionum, quæ sunt in motoribus, & mobilibus. Ad aliam vero rationem dicimus, quod ad hoc reuera, quod circulus contra circulum directè moueatur, oportet, quod in eisdem polis, & in eodem axe moueantur, quod non faciunt orbis planetarum cum orbe primo, vel fortè potest dici melius, quod inferiores motores contrarij non sunt motori superiori: quoniam potius intendunt, & appetunt ei similari. Ideoque mouentur etiam motu ipsius, scilicet motu diurno, & insuper habent proprium motum, vt dicitur infra, qui non est contrarius motui primo, sed habet ordinem sub ipso ad consistentiam naturæ. Nam propter diuersitatem inferiorum, necesse est diuersos motus in superioribus esse, sicut probatur in secundo libro de generatione, & corruptione. Et in secundo libro de cælo, & mundo. Auenalpetras tamen rationes illas concedit, & ponit omnes moueri ab vno motu primo, cuius virtus fortior est in mediato, quam in secundo, & in secundo quam in tertio, & ita de alijs. Ideoque in primo facit motum diurnum, reuoluens ipsum de puncto ad punctum. In secundo autem, & inferioribus in tempore diurni motus non facit perfectam reuolutionem, sed remanet pars, & iterum in alio die pars. Et secundum huiusmodi remanentias dicit, quod planetæ ab Occidente in Orientem moueri videntur, cum tamen non moueantur. Quod autem diuersimodè mouentur: hoc dicit contingere propter diuersitatem polorum, & circularum.

Qualiter in cælo & in terris distinguitur dexterum & sinistrum.

C A P. XI.

Sciendum vero, quod sinistrum, & dexterum aliter sumuntur absolute, aliter in comparatione ad nos. Absolute duobus modis, scilicet secundum similitudinem, vt in statua. Secundum veritatem in illis, in quibus sunt motus diuersi, vt in animalibus, in quibus est principium motus in dextera ad alteram partem, videlicet sinistram: primo enim se trahit dextera, propter hoc etiam animalia cum ambulare incipiunt, dexterum pedem prius, ac deinde sinistrum ponunt, quia sic facilius est ambulatio. Similiter & in cælo, secundum veritatem sunt, vbi principium motus est ab Oriente, & regyratio ab Occidente. Nec sine causa dixi motus diuersi, sed propter grauias, & leuias, quæ videlicet non habent, nisi vnum motum à medio, vel ad medium. Ideoque non habent motum dexterum, & sinistrum. Quo ad nos etiam dicuntur duobus modis, videlicet, aut per relationem solam, sicut illa quæ sunt versus dexterum, & sinistrum in comparatione ad nos. Aut per relationem ad fatum, sicut augures obseruant aues à dextris, & à sinistris sedentes. Nec ideo hoc dicimus, quod credimus vim aliquam habere fatum, sed quia distinctio hæc est antiquorum. Porro dicit Aristot. de cælo, & mundo libr. secund. Quod dexterum, & sinistrum non est in aliquo planetarum. Quod etiam dicitur ratio manifesta. Cum enim dexterum, & sinistrum sint principia motus localis, vt dictum est, & planetæ non habeant motum localem progressiuum, sicut manifestum est, ideo dexterum & sinistrum in eis superflueret, & sic aliquid in natura vanum esset. Dixerunt autem quidam, quod dextera cæli est, vbi est abundantia luminis disponens ad motum. Sinistra vero vbi minus est de lumine, quod si verum esset, quandoque in Occidente esset

*Sententia
autem plane-
tarum non mo-
ueri ab Oc-
cidente in
Orientem.*

*Dexterum
& sinistrum
duobus mo-
di dicitur.*

cæli

cæli dextra, quam illa pars ubi abundat lumen, revolvitur circulariter, sicut & alia. Hoc autem est contra Philosophum in libro de cæ. & mun. dicentem, quod dextra est ubi videmus stellas oriri, sinistra vero ubi videmus eas occidere.

Qualiter in cælo sunt ante & retro.

C A P. XII.

*Obiectur.
Primo.*

Secundo.

Conclusio.

Ad primū.

Ad secundū.

Porro de retro, & ante cæli, quæ secundum Philosophum sunt principia motus alterationis; Quæri potest, quomodo in cælo sint, cum alteratio non sit in cælo, sicut patet ex supradictis: præterea cum ante, & retro differunt in figura, & in virtute, in cælo autem non inveniatur differentia, secundum figuram, quia rotundum est ubique, videtur quod ante, & retro non sint in cælo. Dicit tamen Philosophus, quod ista sex Principia dimensionis, videlicet ante, retro, sursum, deorsum, dextrum, sinistrum, sunt omnis corporis completi. Cælum autem est corpus completum, vel potius completissimum. Dicimus ergo, quod ante, & retro sunt in cælo, secundum dispositionem circuli signorum, sub quo movetur Sol, qui declinat ab Oriente versus Meridiem, & motores planetarum, habent declinationem secundum partem illam, præcipueque Sol. Est autem in cælo principium alterationis effectivæ, quia scilicet efficit alterationem. Ex motu quippe Solis ad ante versus Aquilonem, & declinationem ipsius retro versus Meridiem, continua fit alteratio in inferioribus, & consequenter continua generatio, & corruptio, quia latitudo Solis in obliquo circulo causa est generationis, & corruptionis in istis inferioribus. Huius enim inclinationem contingit fieri, quandoque longè, quandoque propè. Inæquali vero existente distantia, inæqualis erit motus: quo circa si in adveniēdo, & propè esse fit generatio: in recedendo, & longè fieri ab ipso fit corruptio. Similiter etiam in animalibus non fit alteratio, nisi secundum qualitates sensibiles propriæ, sicut probatur in lib. *Physic.* 7. Cumque (ut dicit Philosophus) ante sit ubi sunt sensus, manifestum est, qualiter ante, & retro principia sunt alterationis in animalibus. Ista quippe, sc. ante, & retro maxime diffiniuntur in corpore spirante, quod est animatū anima sensibili, sicut ipsemet dicit: unde & ibi dicit ante esse, ubi sunt sensus. Non habet locum in cælo, sed tantum in animalibus. Quod autem dicit, sex illas differentias in omni corpore completo esse. Intelligendum est eum ibi corpus completum appellare perfectum, secundum principia motus in seipso, vel secundum principium motus localis diversitatem habentis, sicut est motus animalis, & principium motus alterationis per sensus, & principium augmenti per sursum & deorsum.

Qualiter sursum ac deorsum sunt in cælo.

C A P. XIII.

DE sursum autem & deorsum, quæ secundum Philosophum principia sunt longitudinis in cælo. Merito etiam quæri potest quomodo. Si enim sursum est, secundum magnam distantiam à medio: videtur, quod circumferentia cæli ubique sunt sursum, & nusquam deorsum. Præterea sursum & deorsum principia sunt motus augmenti iuxta Philosophum. At in cælo non est augmentum. Item sursum & deorsum sunt contraria, & contraria in cælo non sunt. Dicunt autem quidam, quod sursum est ubique iuxta cælum, & in cælo. Deorsum autem in terræ centro. Et quod in cælo est vnum istorum, non autem reliquum. Sed hoc est contra Philosophum, quia dicit orbis longitudinē esse spaciū in quo sunt orbis, & quod ex orbibus sunt, qui sursum sunt & deorsum. Et ex eis sunt, qui sunt & deorsum. Et iste locus, id est spaciū orbium, omnibus medietatibus orbium est diversus. Cui nos

contentientes dicimus, quod sursum & deorsum in cælo sunt. Et est orbis longitudo de polo in polum, ita quod polus Antarcticus sit sursum, & Arcticus deorsum, secundum primi orbis dimensionem. Porro secundum dimensionem aliorum, in quibus planetæ sunt, polus qui est in nostro hemisphærio est sursum. Et polus, qui est in inferiori hemisphærio est deorsum. Et hoc est, quod intendit dicere Philosophus, quod ex omnibus quidam sunt sursum, & quidam deorsum, quia, sc. vna medietas orbis est sursum, & altera deorsum. Et hoc est, quod secundum hoc orbis distinguuntur occulti, & orbis visibiles nostris subiecti. Cum autem dicit Philosophus, quod iste locus ex omnibus medietatibus est diversus. Intelligitur, quod orbis quæ sunt circa, vel citra primū orbem, diversificantur in Polis, & Orientibus, & Occidentibus, ac per consequens in sursum & deorsum, & in dextro ac sinistro. Ad primum autem obiectum dicimus, quod sursum & deorsum, duobus modis dicuntur. Vno modo, quod sint principium motus recti localis, & secundum hoc contraria sunt, & ad ipsa leue, & graue moventur. Alio modo, secundum quod principia sunt, ac termini motus augmenti, vel principia & termini longitudinis: & sic non sunt contraria. Secundum hoc dicit Philosophus in li. de animalib. quod in pueris membra superiora sunt maiora propter abundantiam caloris pellentis alimentum sursum: postea vero fit econuerso. Ad aliud vero dicendum est, quod sursum & deorsum sunt in cælo, prout sunt principia & terminus longitudinis tantummodo.

De ordine prædictarum sex differentiarum in cælo.

C A P. XIV.

Merito itaque videtur reprehendi Pythagoras, quod loquebatur de dextera & sinistra: nō autem de ante & retro, sursum ac deorsum. Cum tamen illa quatuor in pluribus numerantur corporibus, quæ dextrum & sinistrum. Sed notandum, quod istæ sex differentię, prout sunt in cælo, & animalibus, considerantur duobus modis. Vno modo, sc. prout sunt principia dimensionum. Alio modo, prout sunt principia motuum. Si considerentur, prout sunt principia dimensionum, hoc modo prius sunt sursum & deorsum, & consequenter dextrum & sinistrum, ultimo vero ante & retro. Sicut prius est longitudo, & postea latitudo, & profunditas ultimo: hunc ordinem Philosophus attēdit, quando Pythagoram reprehēdit, qui prius loquebatur de dextero & sinistro, quam de sursum & deorsum. Si vero considerentur, secundum quod sunt principia motuum, hoc modo prior est dextera & sinistra, consequenter ante & retro, & ultimo sursum & deorsum, prior siquidem in mundo est localis motus, & consequenter alteratio ad generationem, & corruptionē in inferioribus, ultimo vero generatorum augmentū, & hunc ordinem Pythagoras consideravit. Dixerunt autem quidā, quod dextera & sinistra, diversimode sunt in diversis. Et quod in quibusdam sola virtute differūt, ut in cælo. In quibusdam figura & virtute, sicut in hominibus, & planetis. Et isti quidem dupliciter falsum dicunt, sc. quia dextrum & sinistrum, secundum Aristotelem figura non differunt, sed ante & retro, sursum & deorsum, sicut etiam superius est ostensum. Et etiam, quia dextrum & sinistrum in planetis non sunt, ut probatum est superius.

De partibus Cælum distinguuntibus.

C A P. XV.

Isidorus lib. 3. Axis est Septentrionalis linea recta, quæ per mediam pilam spheræ tēdit, sic dicta, quia spheræ in ea, ut rota voluitur, vel quia ibi plaustrum est. Poli sunt circuli, qui per axem currūt, sic dicta, quia sūt axium cicli ex vñ plaustrorum, à poliēdo, sc. nominati, horum alter est septentrionalis, qui & boreus dicitur, & nunquam occidit, sed semper videtur. Alter

Sursum dicitur duobus modis.

Quomodo dextera & sinistra priores alijs differentijs.

Cardines
Caeli.
Comuena.

Ianua caeli.

Climata.

australis, qui nunquam cernitur, quia dextera caeli altiora sunt, pressa Austri. Cardines caeli sunt extremae partes axis, sic dicti, quia per eos vertitur caelum, vel quia sicut cor voluitur. Connexa caeli sunt extrema eius à curuitate dicta, quasi conuersa vel inclinata. Curua enim sunt, & ad modum circuli flexa. Ianua caeli duae sunt, scilicet ianua Ortus, & ianua Occasus, hinc enim Sol procedit, illic se recipit. Climata caeli, id est partes, vel plagae sunt, quarum prima Orientalis est: unde aliquae stellae oriuntur. Secunda Occidentalis, ubi aliquae stellae nobis occidunt. Tertia Septentrionalis, ubi Sol peruenit in maioribus, scilicet diebus, sic dicta à septem stellis axis, quae in ipso reuoluntur rotantur. Quarta Australis, ubi Sol in maioribus peruenit noctibus. Sunt & alia 7. climata caeli, quasi 7. lineae ab Oriente in Occidente, sub quibus, & mores hominum dispares, & animalia specialiter nascuntur, quae vocantur à quibusdam locis famosis. Horum primum est Merops. Secundum Sonoys, vel Syenes. Tertium Catacoras, id est Affrica. Quartum Rhodus. Quintum Hellepontus. Sextum Mesopontum. Septimum Prusenus.

De Zonis vel circulis in ea contentis.

C A P. XVI.

Zona.

Arcturus.

Tropicus.

Aequinoctialis.

Zodiacus.

Via lactea.

Idem in eodem. Zonae caeli, vel circuli sic dicti sunt, eo quod in circunductione sphaerae existunt, harum distinctionibus quaedam partes sua temperie incoluntur, quaedam immanitate frigoris, aut caloris inhabitabiles sunt. Primus itaque circulus arcturus dicitur: eo quod intra eum arcturi signa inclusa perspicuntur. Secundus Tropicus appellatur, quia Sol in eo circumiens Aquilonis sinibus aestatem facit, & ultra eum non transit, sed statim reuertitur. Tertius Aequinoctialis, quia Sol cum ad eum peruenit Aequinoctium facit. Quartus Antarcticus dicitur: quia contrarium est illi circulo, qui Arcticus appellatur. Quintus brumalis dicitur: quia Sol cum ad eum peruenit, hyemem his, qui ad Aquilonem sunt facit. Et aestatem his, qui in Austri partibus commorantur. Zodiacus autem circulus est qui ex linearum quinque angulis, & ex una linea constat. Lacteus circulus est via quae in sphaera videtur, lactea à candore dicta, quia alba est. Hanc aliqui dicunt viam esse, qua circumiuit sol, & ex ipsius splendoris transitu, sic lucere.

De circulis in maiori sphaera imaginandis.

C A P. XVII.

EX sphaera. Ut autem haec, & alia de circulis in orbe maiori contentis euidentius pateant: intelligamus nos, qui super faciem terrae residemus esse in centro, id est in mundi medio. Et firmamentum, quod vniuersi motu mouetur super terram, stabile esse, & firmum. Deinde imaginemur in eo septem puncta. Primum recte in Septentrione in extremitate firmamenti, & appellatur polus arcticus. Polus quidem proprie dicitur illa pars axis, quae excedit rotam, unde hac similitudine extremitas firmamenti polus dicitur, quia sicut rota circa axem, ita firmamentum circa lineam voluitur quandam intellectualem, quae protenditur per medium terrae à polo arctico usque ad polum antarcticum, unde & illa linea axis dicitur. Arcticus autem dicitur ab arcto stella sibi vicina. Secundum punctum intelligamus recte in meridie in extremitate firmamenti, & dicitur polus antarcticus, quasi contra arcton. Tertium imaginemur directè super verticem nostrum, & dicitur verticale. Quartum econtra rectè sub pedibus nostris, & dicitur oppositum verticali. Quintum in Oriente similiter & dicitur Orientale. Sextum econtrario in Occidente, & dicitur Occidentale. Septimum in ipso centro: post hoc intelligamus pedem circini in ipso centro immotum esse. Reliquum vero pedem circini volui per

punctum verticale, per Occidentale, per oppositum verticali, per Orientale, & redire usque ad verticale: sic describitur circulus, qui dicitur aequinoctialis parallelus. Aequinoctialis quidem, quia cum sol peruenit ad eum, tunc habemus aequinoctium, & interfecat aequinoctium in duobus signis aequinoctialibus. parallelus autem dicitur quasi aequè distans. Iterum intelligamus pedem circini circumuolui, reliquo immoto per punctum Occidentale, per polum arcticum: per punctum Orientale, per polum antarcticum, & sic redire ad Occidentale. Sic describitur circulus, qui dicitur colurus, id est cauda bouis siluestri per similitudinem, quia non videmus huius circuli, nisi medietatem, sicut bos siluester supra dorsum suum facit de cauda sua semicirculum. Et est idem cum horizonte naturali. Sed in hoc distat, quia horizon naturalis stabilis est. Iste autem voluitur cum firmamento. Item intelligamus pedem circini circumuolui, per punctum verticale, per polum arcticum, per oppositum verticali, & per polum antarcticum redire ad punctum verticale. Sic describitur circulus, qui dicitur colurus meridionalis, quia, scilicet quando sol ad eum peruenit: tunc habemus meridiem in qualibet die.

De eodem.

C A P. XVIII.

PRaeerea quilibet circulus in sphaera imaginatus intelligatur diuidi in 360. partes aequales; quarum quilibet dicitur gradus: intelligamus etiam adhuc duo puncta: quae dicuntur solstitia, vnum aestiuale, & aliud hyemale. Vnum distans à polo arctico 66. gradibus. Aliud ab antarctico totidè gradibus oppositum primo. post hoc intelligamus pedem circini circumuolui per punctum Occidentale: per solstitiale aestiuale: per Orientale, & per solstitiale hyemale redire ad Occidentale. Sic describitur circulus, qui dicitur linea ecliptica ab eclipsi, quia nusquam habet fieri eclipsis Solis, & Lunae nisi quando sunt in ecliptica. Intelligamus iterum vnum punctum quod distat à loco arctico 24. gradibus, & aliud sub antarctico 24. sub terra, primo similiter oppositum. Itaque quod hucusque stabile erat, intelligamus semel circumuolui: & per 4. ista puncta duo scilicet solstitia & polus Zodiaci describantur, & quatuor circuli, qui paralleli dicuntur. Aequinoctialis primus ex parte Septentrionali, & dicitur parallelus arcticus, borealis, Septentrionalis: Arcticus à polo arctico sibi vicino. Borealis à borea: quia ab illa parte stat: Septentrionalis à stellis Septentrionalibus. Reliquus dicitur tropicus aestiuale. Tropicus à trope quod est conuersio: quia sol ad illum perueniens amplius ad nos non appropinquat, sed reuertitur. Aestiuale autem quia talis conuersio fit in aestate quando sol est in cancro. Tertius dicitur tropicus hyemalis, tropicus scilicet quia sol ad illum perueniens, amplius à nobis non elongatur, sed incipit appropinquare, hyemalis autem quia talis conuersio fit in hyeme quando sol scilicet est in capricorno: Vltimus autem à parte Meridiei dicitur antarcticus, Meridionalis, australis. Antarcticus quasi contra arcticum. Meridionalis à meridie, qui est ab illa parte. Australis ab austro, quia ab illa parte stat. Hi quatuor circuli distinguunt zonas ab inuicem quae sunt quinque duae extremae distemperatae à frigiditate, media in caliditate, duae vero temperatae, quarum una est inter Meridionalem frigidam & torridam, in qua nos sumus. In alia vero alij ponunt locum refrigerij, alij antipodas, alij paradisum deliciarum. Circulum vero, qui eclipticus dicitur, intelligamus 15. firmamenti gradus ex utraque parte, & sic fit circulus qui zodiacus dicitur à ζῳδιακός Graece, quod est animal Latinè, quia formae animalium in eo videntur esse prima eius, pars dicitur Aries, secunda Taurus, & sic de alijs de quibus dicitur inferius in tractatu de caeli luminaribus.

Horizon à
Coluro quo-
modo disse-
rat.

Gradus sunt
partes 360.
in quouis
circulo.

De duobus circulis visibilibus.

CAP. XIX.

Gvidemus de Conchis. Dixerunt autem philosophi undecim esse circulos, quorum duo sunt visibiles, alij inuisibiles. Primus igitur de visibilibus est: Zodiacus hic à Capricorno per Arietem ad Cancrum ascendens, de Cancro per Libram ad Capricornum descendit: descendere, & ascendere iuxta nostrum situm intellige: huius longitudo in 12. æquas partes per fluxu aquæ, ut refert Macrobius, ab Aegyptiis est diuisa, quæ signa dicuntur, quia sc. eis signamus, in qua parte cæli sit Sol, & alij planetæ. Quæ quantum nominibus animalium intitulata sunt, ut Aries, Taurus, &c. Circulus, qui ea continet Zodiacus dicitur, à Zodion Græcè, quod est animal Latine. Si causas nominum illorum queris signorum Hylphericum lege: hæc autem 12. signa iuxta qualitates elementorum Astrologi quidam in quatuor diuiserunt, asserentes Arietē, Leonem, & Sagittarium, esse calidos, & siccos. Taurum Virginem, & Capricornum frigidos, & siccos. Geminos, & Libram, & Aquarium calidos, & humidos. Cancrum, & Scorpionē, & Pisces frigidos, & humidos. Quædam etiam masculini sexus, quædam femini sexus esse dixerunt, quæ omnia quasi falsa, & nugatoria præterire duximus. Alter de visibilibus à Græcis galaxia, id est lacteus circulus nuncupatur. Galac enim Græcè lac dicitur. Iste iuxta Septentrionem à parte Orientis incipit. Inde aliquando ad Cancrum ascendens, per medium torridæ ad Capricornum descendit, ex quo per inferius hemispherium ad principium suum reuertitur. Nominatur autem lacteus propter notabilem sui splendorem.

De alijs nouem circulis inuisibilibus.

CAP. XX.

Nouem alij circuli sunt inuisibiles. Nil enim aliud sunt, quam lineæ intelligibiles: horum quinque sunt paralleli: maximus quorū est æquinoctialis, hic per Arietem, & Libram per medium torridæ vadens, cælum duo in hæmispheria diuidit, dictus æquinoctialis, quia quando sol illum vel ascendendo, vel descendendo tangit, æqualis est dies, & nox. Alter de parallelis dicitur tropicus æstiuus, hic est in coniunctione nostræ habitabilis, & frigidæ Zonæ. Quartus est tropicus hyemalis, hic in coniunctione alterius temperatæ, & torridæ existit. Quintus dicitur antarcticus, qui est in coniunctione alterius temperatæ, & frigidæ. Commune nomen istorum est parallelus, quod interpretatur æquæ distans. Omnes enim circuli isti æquum habent in hoc tenorem, quod ab Oriente per Occidentem reuertuntur ad Orientem, vel dicuntur æquæ distantes, quia si bini medio comparantur, æquæ ab illo distant, & ipse ab eis. Quantum enim distat à medio æquinoctiali tropicus æstiuus, tantum & tropicus hyemalis. Quantum distat ab eodem medio arcticus, in tantum & antarcticus. Medius & maximus dicitur æquinoctialis, & æquidialis, quia (ut diximus) quando sol tangit illum, æquat dies, & noctes. Secundo, qui illum proximo loco circumstāt, tropici, id est conuersi sunt, quia quando sol ad alterum ascendit, conuertitur, & descendit, quādo ad alterum descendit, conuertitur & ascendit: propinquus vero noster habitabilis dicitur æstiuus, quando sol tangit illum facit æstatē. Alter dicitur hyemalis, quoniam sol in eo existens, facit nobis hyemem. Vltimus vero, qui nostram habitabilem & frigidam diuidit, à signo, quod arctos nuncupatur, arcticus vocatur. Oppositus illi dicitur antarcticus, quasi antiarcticus, id est contrarius arctico, anti enim contrarium dicitur. Præter hos sunt duo inuisibiles circuli, qui dicuntur color, quasi colonuti, id est membrum bouis siluestris, colon enim membrū, vros

Abos siluestris dicitur. Huius enim membra, & maxime cauda sunt imperfecta, unde circuli isti propter sui imperfectionem vocantur color. Non quia in se sunt imperfecti, sed quantum ad nos, quia pars alterius poli quæ interfecant, nūquam à nobis videtur, horū enim principium in medio Septentrionis est, sed inde ad cancrū ascendens, & ad Capricornum descendens, per inferius hemispherium ad suum reuertitur principium. Alter ex eodem loco per Orientem & Australem polum, & Occidentem ad principium suum reuertitur; sicq. in summo Septentrionis se interfecant, cælum quæ in quatuor quadrantes diuidunt, primus istorum dicitur anabibazon, id est sursum scandens, quia ad superiora ascendit. Alter dicitur catabibazon, id est iacens, quia lateraliter circa terram iacet. Cæterū duo, qui ad prædictum spectant numerum, sunt Meridianus, & Horizon. Meridianus vero circulus est linea intelligibilis, illam partem cæli designans in qua sol existens æqualiter distat ab Ortū, & Occasū, unde quia sol ibi existens facit Meridiem, Meridianus vocatur: Horizon vero linea est intelligibilis, vbi cælum videtur terræ coniungi, dictus Horizon, quasi limitans. Hi duo vltimi non scribuntur in sphaera, quia per diuersitatem habitantium, vel circumspectientium variantur.

De duplici Horizonte.

CAP. XXI.

Horizon dicitur quasi finitor visus. Sunt autem duo circuli, qui Horizontes dicuntur: vnus naturalis, qui scilicet finit visum illorum, qui sunt in mundi medio. Alius artificialis, qui finit visum alicuius existentis extra mundi medium: unde secundum diuersos sitos, diuersus est horizon artificialis. Notandum ergo, quod quantum ad situm rectæ sphaeræ est semper æquinoctium, horizon enim naturalis interfecat æquinoctialem per mediū, & circulos siue potius sphaeras, quas describit Sol in quolibet die naturali, qui æquæ distantes sunt ab æquinoctiali: unde tantus arcus in superiori hemisphærio relinquitur, quantus in inferiori. Ergo cum Sol per eos vniformiter moueatur, & superiorem transeat de die, & inferiorē de nocte, dies & nox erunt æquales in recta sphaera existētibz. Nos autem habemus horizonta de nexu, nec interfecat aliquam sphaerarum à Sole descriptarum, nisi illam quā describit Sol existens in æquinoctiali: unde tunc habemus æquinoctium. Quando autem Sol est citra æquinoctialem, citius eleuatur supra horizonta nostrum, quam supra horizonta naturalem: unde citius habemus Solem, quam illi qui sunt in medio mundi. Similiter quando descendit in sero, citius desinit illis apparere, quam nobis, quia citius transit eorum horizonta, quam nostrum. Minorem ergo diem habemus, quam illi: quamdiu Sol est citra æquinoctialem. E conuerso autem accidit, quādo est ultra. Ex prædictis patet, quod quanto magis aliqui remouentur à mundi medio: tanto magis habet inæqualitatē dierū: unde illi qui habent punctū, verticale in polo Zodiaci: quorū horizon committitur eclipticæ, habent duos dies continuos, circa festum Ioannis Baptistæ. Duas autē continuas noctes, circa Natiuitatem Domini, quia sphaera tunc descripta à Sole non transit supra horizonta eorū. Item illi, qui habent punctum verticale in polo Arctico, quorū horizon committitur æquinoctiali, habent per medietatem anni diem continuum, bene Sol est citra æquinoctialem, noctem vero continuam, quando est ultra. Ex supradictis patet, quod eccentricus Solis ex vna parte altior est, & firmamento vicinior, quam ex opposita, hoc enim sequitur ex hoc, quod est extrinsecus. Quod autem ponunt quidam Solem in Geminis, plus morari duobus diebus, quam in alijs signis, quantum ibi est eminentior pars sui eccentrici, videtur posse improbari, quia quodlibet signum est æquale cuiuslibet, & Sol vniformiter mouetur per omnia & singula, igitur per æquales moras singula pertransit.

De motu Cœli.

CAP. XXII.

Isidorus *ubi supra*. Sphæra cœli cum syderibus in ea fixis duobus axibus voluitur. Quorum vnus est Septentrionalis, qui appellatur boreus, & nunquam occidit. Et alius Australis, qui nunquam videtur, & vocatur austrorothus: voluitur autem ab Oriente, vsque ad Occidentem, & e converso, Septentrionibus breuioribus gyros iuxta cardinem peragentibus, & hoc semel in die, & in nocte vigintiquatuor horarum spacijs, quibus Sol spacium suum supra terras, & sub terris sua volubilitate concludit. Et tanta celeritate sphæra cœli dicitur currere, vt nisi aduersus cursum eius præcipitæ astra currerent, quæ eam retardant, mundi ruinam faceret. *Philosophus in secundo cœli & mundi*. Causa vero multitudinis motuum circularium est, quia operatio rei diuinæ est perseverantia & permanentia: vnde & rei diuinæ motus est sempiternus: Mouetur autem cœlū ab Oriente in Occidentem, & ipsum motum primum est simplex, non fabricatum neque generatum, nec cadens sub corruptione, nec mutatum, nec alteratum omnino. Causa enim prima est quæ mouet creatum primum. Et simplex est id, quod mouet simplex, non generatum, neque corruptibile. Sunt autē corpori quinto duo motus: vnus Tropicus, & alter est reuolutio irreuolubilis. Et figura quidem orbicularis conuenientior est omnibus figuris, & motibus cœli, quia cœlum cum sit orbiculare mouetur motu veloci obediente. *Albertus*. Motus autē cœli simplex dicitur tribus modis: vno modo, quia ipsa est causa omnium motuum naturalium: vnde eum secundum viam resolutionis causari in causam, motus cœli vltimus in genere motuum est, oportet, quod ipse sit simplicissimus. Secundo modo dicitur etiam simplicissimus respectu temporis, quia, *scilicet nullus motus in tanto spacio potest esse in tam breui tempore*. Tercio autem modo quantum ad regularitatem: quia, *scilicet in omnibus partibus suis est æquæ velox, quod non contingit in motu naturali recto, neque in violento*. Violentus enim motus velox est in principio, vt tardus in fine, vincente motore naturali motorem violentum. Naturalis vero rectus tardior est in principio, & velocior in fine. Motus autem cœli vniformis est in principio, in medio, & in fine. Non ergo simplex dicitur ideo, quia non sit continuus, vel quia non habeat partes inter se differentes, cum ibi sit prius & posterius, sed propter rationes prædictas.

De triplici motore Cœli secundum Philosophos.

CAP. XXIII.

Motor autem cœli secundum Philosophos triplex est. Primus est Deus, qui est motor extra, non proportionatus mobili. Et hoc intendit Ptolomæus, qui dicit: quod nihil mouet cœlum nisi solus Deus, & etiā Rabanus, qui probat multis rationibus, quod cœli motor est extrinsecus, neque corpus, neque virtus existens in corpore, neque diuisibilis, neque indiuisibilis secundum corpus, quia tales inquit substantiæ, non possunt plures esse. Substantiæ namque simplices non coniunguntur corpori, non numerantur nisi per causam & causatum. Ideo multæ potentiæ non possunt esse, sed vna sola. Motor iste, videtur innui in lib. metaphysicæ ubi de tempore dicitur, quod actio eius, & vita eius, & esse ipsius idem sunt: huic soli motori cōuenit, nec per se, nec per accidens moueri. Vnde Boetius in lib. de consolatione Philosophiæ: O qui perpetua mundi ratione gubernas. Terrarum cœliq; sator, qui tempora ab æuo Irresubiles, stabilesque manens das cuncta moueri. 2. motor eius est forma cœlo coniuncta, indiuisibilis cum diuisione cœli. Et huic motori conuenit, quod sit mobilis per accidens, eo quod virtus sua proportionatur mobili. Et

A quod fortior est virtus est in mobili immediato, sicut tangit *Auenapetrus in Astrologia sua*. Tertius motor est forma materialis diuisibilis, secundum diuisionem cœli. Sicut graue enim est in terra, & leue in igne, quæ sunt potentiæ ad motum sursum, & ad motum deorsum: ita est forma quædam in cœlo, quæ est potētia ad motum circulem. Et illa potētia proportionatur illi loco quæ est circa medium, sicut potētia grauis proportionatur loco deorsum, & potētia leuis, loco qui est sursum. Et quod huiusmodi motor in cœlo sit, patet ex demonstrationibus Philosophi in 2. lib. de cœlo & mundo, in quibus supponit, quod magnus orbis citius circumuoluitur quam paruus, sic magnus ignis velocius ascendit quam paruus, quod vtique non esset verum, si non esset motor in cœlo diuisibilis secundum quantitatem mobilis. Si autem obijciatur in contrariū, quod vnus motus simplex non habet nisi vnum motorem, & ita primum mobile non videtur triplicem motorem habere, sed vnum tantummodo. *Respondeo*, verum est si tres illi motores ordinarentur ad motū illum ex æquo: ita quod vnus non esset in alio. Sed Deus, qui est motor primus absolute mouet in motore, qui est primus in natura, sicut causa prima mouet in causa secunda. Motor autem ille, qui est primus in natura, mouet secundum potētiā mobilis circularis, sicut forma ignis substantialis, mouet ignem sursum secundum potētiā leuis.

Quod Cœlum iuxta Philosophos habet animam sese mouentem.

CAP. XXIV.

Quod autem motor ille, qui est intra, & non est diuisibilis secundum quantitatem mobilis sit anima cœli: planè videntur asserere Philosophi. Nam in secundo libro cœli & mundi expressè dicitur, quod cœlum habet animam, & est in eo principium motus. In primo quoque idem Philosophus dicit: quod vita est in cœlo fixa in secula seculorum, quæ nec finitur, nec deficit: Dicit quoque *Commentator super eundem librum*, quod cœlum habet intellectum, qui est forma indiuisibilis secundum quantitatem cœli, & ille est anima eius: in libro ergo de substantia orbis dicitur: quod forma mouens cœlū est animæ natura, & principium huius animæ secundū quod est anima, est mouere circulariter. In eodem etiam ita legitur. Animalium quidem animæ sunt necessariæ in esse suorum corporum, nec saluarentur, nisi per animam sensibilem & imaginationem. Corpus autem cæleste, quod est intransmutabile ab alio extrinseco, non indiget anima sensibili, nec magis natua in esse suo, sed tantum anima ipsum mouente in loco & virtute, quæ non sit corpus, nec sit in corpore, secundum diuisionem ipsius ad largiendum ipsi permanentiam æternam, & motum æternum, qui non habet principium neque finem præterea *Rabanus*, Cœli, inquit, animalia sunt apprehensores Creatoris, nec sunt corpora motiua, sicut ignis & terra, vt putant insipientes. Sed animalia obedientia Creatori, laudantque ipsum, & cantant ei canticum laudemque sublimem, hæc verba ponit in secunda collectione. Item *Auicenna lib. 5. de naturalibus*, & in libro de cœlo & mundo expressè dicit: quod cœlum habet animam & phantasiam, cui obedit vniuersa materia mundi, sicut corpus animalis obedit animæ ipsius, & sicut animatum corpus immutatur secundum imagines delectabilis, vel tristis apprehensas ab anima ipsius animalis: ita elementorum materia mutatur ad imaginationem motoris cœli. Ideoque fiunt quandoque terræ motus, ac scissura terræ in interioribus.

3. Formam materialis.

Nota.

Causa prima.

Motus Cœli simplex tripliciter.

Motor triplex cœli
1. Deus.

2. Forma Cœli assistens.

Cœli sunt animalia.

Causa lege.

Ratio.

Rationes ad oppositum.

CAP. XXV.

CONTRA vero multæ rationes possunt induci. Nam in li. de anima probatur, quod nullum corpus simplex animatum esse potest. Et huius ratio est, quia cum anima diuersas habeat potentias: oportet in organis aliquam esse diuersitatem, quæ perficitur secundum illarum distinctionem. Cum ergo simplex corpus sit cælum, non poterit esse animatum. Cæterum ubicumque est intellectus ibi est sensus & vegetatio, sed non e contra, ut probatur in eod. lib. Si ergo in cælo est anima, quæ est intellectus, ut à quibusdam supponitur, erit ibi etiã vegetatio, & per hoc nutritiua, quæ est vna de vegetabilibus potentijs, hæc autem in cælo non potest esse, quia quicquid nutritur est corruptibile: cælum autem incorruptibile. præterea intellectus non perficitur in actu, nisi per abstractionem à phantasmatis. Si ergo cælum habet intellectum, aut intellectus ille nunquam erit in actu, sed quasi dormiens, aut habebit phantasiã, & animã sensibilem, quorũ utrumque absurdum est ponere. Præterea dicit Isaac in lib. diffinitionũ. Quod intellectus cæli, vel anima intelligit vniuersa, quod utique videtur falsum esse, quia scientia rei in vniuersali non est nisi scientia rei in potentia. In superioribus quippe non sũt inferiora nisi in potentia. Cum ergo cælum nõ habeat potentias per quas descenditur ad particularia, nunquam videtur scire rem in propria natura, denique cū intellectus cæli sit operis sui directius, videtur quod semper erret in particularibus, cum intellectus prædeterminans opus nulla ratione descendere possit ab vniuersalibus ad particulare hoc vel illud cum hic & nũc, cæterisq; dispositionibus particularibus, secundum hoc ergo corporis illius mobilis intellectus ab humano intellectu deficeret in duobus. Nam ex parte intellectus speculatiui deficeret: qui scientia eius esset in potentia cum vniuersali tantum esse, & esset imperfecta quia nunquam propter quid. Et ex parte quoque practici, qui determinat opus, deficeret per errorem, quia non est opus circa vniuersalia, sed circa particularia.

Qualiter sana fide possit dici cælum habere animam.

CAP. XXVI.

NOS ita cum sacris doctoribus confitemur cælos animas non habere, nec esse animalia: si anima secundum propriam rationem accipiat. Veruntamen si volumus philosophos in hac parte cum sanctis doctoribus ad idem reducere: dicere possumus, quod intelligentiæ sunt in orbibus; primo deseruiens motori in motu orbium, & illæ dicuntur animæ orbium. Nec sunt vniuersæ cum intelligentijs hominum: quia non efficiuntur per abstractionem à phantasijs: sed reuertuntur super essentiam suã: ac per illam super alia reditioe completa: vnde in lib. de causis legitur: quod omnis intelligentia intelligit essentiam suam; & omnis qui essentiam suam scit, est rediens ad illam reditioe completa, ideoque intelligentiæ illæ non habent nisi duas potentias, intellectum, sc. & appetitum mouentem secundum locum, vnde nec habent comparationem ad orbem secundum illam rationem animæ, quæ ponit Philosophus. Anima est endelechia corporis organici Phisici potentia vitam habentis. Ista quippe ratio conuenit animæ rationali ac sensibili, & vegetabili per prius & posterius. Nam intellectus quidẽ nullius corporis est actus, quia non vtitur organo corporis nec in se nec in suis operibus. Alioquin non haberet operationem extra corpus, & oporteret ipsũ destrui destructo corpore, sicut in brutis destruitur vegetabilis ac sensibilis. Comparatur autem ad corpus secundum Aristotelem ut nauis ad nauem, & hoc secundum rationem mouendi ipsum atque regendi, sicut habetur in 2. lib. de anima

A In libro quoque de causis legitur, quod omnis intelligentia diuina scit res per hoc quod est intelligentia, & regit per hoc quod est diuina. Ibiue dicitur intelligentia diuina participans diuinas bonitates à motore primo qui Deus est.

Qualiter in hoc Sancti cum Philosophis concordant.

CAP. XXVII.

SED fortasse dicit aliquis, quod nequaquam est ad hærendum in hac parte philosophis, nec illis, (vt August.) credendum est de cælo, qui alieni fuerint à parte qui est in cælo. Ad hoc possumus respondere, quod nec ipsi Philosophi contradicunt quibusdam Sanctis negantibus cælum animã habere, nisi in solo nomine. Nam & si abhorreant hi nomen animæ, sc. Sancti, bene tamen concedunt, quod quædam intelligentiæ, vel Angeli mouent cælum, & sydera nutu Dei, vnde & Gregorius super illud Iob, sub quo curuantur, qui portant cælum, dicit: Angeli Sancti orbem portant, qui regendi mundi curas administrant. Hieronymus super illud Ecclesiasticus. Lustrans vniuersam circuitu pergit spiritus, tradit: solem hic Salomõ spiritum nominat, eo quod animet, & inspiret, & viuificet omnia, & regat, & annos, & orbem suo cursu compleat. Aug. quoque super Genesim ad litteram pro dubio relinquit, Vtrum stellæ sint animalia vel animatæ, quod utique si contra fidem catholicam esset, debuisset, ut videtur determinauisse. Sicut itaque secundum catholicam fidem ponimus quosdam Angelos miracula facere, & naturæ legibus occurrere, ita non est contra naturam quosdam Angelos mouendo naturam, & gubernando, cælorũ sphaeras iuuare. Quos videlicet Angelos mouentes sphaeras philosophi vocant animas, vel intelligentias: sancti vero cauentes ne forte videantur cælos animalia dicere, & concedant illos animas habere negant motores illos animas esse, præcipueq; ut æstimo, in detestationem idolatriæ: quæ solent cælestia corpora Gentiles, ut Deos adorare, & etiam ut falsæ videantur Mahumeticorum opiniones de fato & constellatione. Secundum hoc ergo non est inter philosophos & sanctos in hac parte cõtradiçtio. Dicebant enim antiqui, Deos, & Angelos animas mundi. Vnde ut dicit August. in lib. 4. de Ciu. Dei. hi soli videntur aduertisse quid esset Deus, qui crediderunt ipsum esse substantiam vel animam: mundum motu, ac ratione gubernantem. Ac per hoc, & si nondum tenebant, quod veritas habet, sc. quod Deus non anima, sed animæ conditor est, tamen si contra præiudicium consuetudinis suæ liberi essent vnum Deum esse colendum faterentur, atque suaderent, motu, sc. & ratione mundum gubernantem, nec ipsum animam, sed potius esse animæ creatorem. Quod autem ita senserint philosophi sicut dixit, sc. quod intelligentiæ quas dicunt animas orbium, non sint vniuersæ cum intelligentijs hominum, patet ex verbis eorum. Nam verbi gratia. Rabanus in secunda collectione. Scito inquit, quod cælum habet animam, quod cum dicimus auditor putat, quod sit sicut anima hominis, vel Asini. Sed non est hoc ratio dicti. Quin potius ratio eius est, quod motus eius localis ostendit quod in ipso est principium à quo sine dubio mouetur, & illa virtus prima dicitur anima. Eadem quoque sententiam tenet Auerroes, Auicenna, & plures philosophi. Vnde, & ex verbis suprapositis scriptis ex libro de substantia orbis, videlicet quod cæleste corpus non indiget anima sensibili in suo esse, sed tantum anima ipsum mouente, &c. potest accipi, quod anima cæli non sit sensibilis, sed motiua secundum locum quæ largitur ei permanentiam, & motum qui nõ habet principium neque finem, sc. per generationem temporalem, licet principium habeat per creationem.

Concordia
Sanctorum
cum philo-
phis.Augustinus
platonizat.Quo sensu
Cælum est
animatum.Intelligen-
tia orbium.Anima
quid?Intellectus
nauis, cor-
pus nauis.

Responsiones ad obiecta in contrarium.

C A P. XXVIII.

Quod ergo dicit philosophus in libro de anima, quod nullum corpus simplex potest esse animatum, patet ex prædictis quomodo sit intelligendum. Non enim ibi de anima determinatur secundum hunc modum, sc. secundum quem intelligentia mouens orbem anima dicitur. Nam huiusmodi anima non est de speculatione naturalis, sed potius Methaphysici, cum sit substantia separata à materia, commixta, ex contrariis. Vnde de tali determinatur in lib. *Metaphysica* 11. Quod autem obijciatur de intellectu, quod non efficitur in actu, nisi per abstractionem à phantasmatis, manifestum est, intelligendum esse de intellectu humano, qualis non est in cælo. Intelligentia quippe mouens orbem non habet intellectum à phantasmatis abstractum. Et si obijciatur quod dicit Auicenna cælum habere phantasia, & imaginationem. Respondemus hoc ideo dici, quod intelligentia mouens sphaeram habet applicationem intellectus ad particularia naturæ. Quod autem dicit Isaac, animam cæli intelligere vniuersalia, sic intelligimus, quod vniuersalia vocat species atque rationes per quas intelligunt ipsi motores, hæc enim est ratio substantiæ motorum secundum quod est causa, & ipsi sunt causæ vniuersales in tota natura: quæ videlicet causæ determinatur ad hoc & illud, secundum proportionem causatas ex diuerso situ stellarum diuersoque motu orbium. Si ergo queritur utrum eius scientia sit vniuersalis. Dicendum est, quod nec vniuersalis nec particularis. Vniuersalis quippe non est propter inductam rationem. Neque vero particularis, quoniam illorum non est disciplina ut dicit Plato, nec vniuersa est nostræ scientiæ, quia non causatur ab ente per abstractionem ad modum nostræ. Qualiter autem intelligendum est dictum philosophi, Omnis causa se cognoscens in quantum est causa cognoscit omne causatum suum. Et omne causatum se cognoscens in quantum est causatum, cognoscit causam suam, dicimus quod motores sphaerarum per motum illarum causant omnem diuersitatem quæ est in inferioribus secundum naturam. Ideoque cognoscentes se in quantum causæ sunt, omnia naturalia cognoscunt. Similiter etiam inferiores sphaerarum motores cognoscunt superiores per hoc quod ab eis moti sunt, ut desideratum mouet desiderium. Sicque patet quod hæc scientia nec est in vniuersali, nec in particulari, & tamen est de vniuersali, & particulari, per hoc. n. quod se cognoscunt, cognoscunt, vniuersalia, & particularia à suis motibus causata. Et hoc est, quod legitur in libro de causis. Omnis intelligentia scit quod est sub se, quoniam est ei causa. Et scit quod est supra se, quoniam acquirit bonitates ab eo, per hoc etiam patet, quod intellectus motoris cōpletior est intellectu hominis, habent quippe scientiam propter quid, & eorum intellectus est motuius secundum prædeterminationem determinati operis. Nec est, nec esse potest erroneus, sicut probare videtur obiectio, sed semper rectificatus est in opere illo, quia nunquam recipit rem nisi per id, quod ipsius est vere causa secundum naturam.

De comparatione primi motoris ad motores inferiores.

C A P. XXIX.

Videntur autem omnes motores orbium ad inuicem comparari per æqualitatem, quoniam omnes mouentur vel mouent motu durante per tempus tantumdem: verum licet secundum æqualitatem comparantur quantum ad motus durationem, in alijs tamen quatuor non comparantur secundum æqualitatem, horum primum est quod motor primus mouet non motus. Et mouet inferiores, ut desideratum mouet desiderium. Inferio-

A res autem mouent moti. Et huius rei signum est, quod omnes inferiores consequuntur motum superioris, non autem e contra. Ideoque dicitur in li. de causis, quod primum est diues in se, & diues in alijs, Secundum est simplicitas in mouendo. Primus enim motor mouet vno simplici motu, Inferiores autem mouent pluribus motibus. Tertium est vigor mouendi: primus quippe motor circulum multo maiorem, & corpus multo maius circumuoluit in eodem tempore, in quo inferior circulum multo minorem & inferiorem. Quartum est finis motus: primus, n. motor mouet secundum lationem continuam & vniuniformem, quæ est causa vniuniformitatis, & continuitatis in natura, inferiores autem mouet quidem secundum lationem continuam, sed non vniuniformem, quia, sc. obliquatur in meridie versus Aquilonem, & sunt causa difformitatis, quæ sunt in generatione, & corruptione. Videtur autem, quod inferior possit contrariari superiori, sicut phantasia quandoque contraria est intellectui. Est. n. in nobis duplex hic motor: phantasia, sc. inferior, & intellectus superior. Præterea videntur inferiores in motu suo posse errare, superiori non errante, sicut phantasia potest esse recta, & non recta. Intellectus autem semper rectus: ut dicit Philosophus, verum non est simile de phantasia hominis ad inferiores motores orbis, phantasia quippe mouet cum apprehensione hic, & nunc, & particularium, in quibus accidit error, & contrarietas ad intellectum, eo quod frequenter sequitur bonum, ut nunc, cum intellectus determinet bonum simpliciter. Vtrum autem numerus motorum illorum sit secundum numerum mobilium, vel motuum, aut stellarum, non est ad præsens determinandum, vna quippe sphaera plures habet motus, & dubium est utrum illi motus sint ab vno motore, an à pluribus. Et videtur Philosophus velle, quod sint à diuersis: videlicet in lib. 11. *Metaphysica*, ubi probat numerum motorum esse secundum numerum motuum, tangitque plures motus esse in Sole, in Luna, & in alijs. Alij vero Philosophi dicunt, vnum esse motorem in vna sphaera. Et ex natura stelle quæ est in sphaera illa, motorem ipsum influere motum vnum, vel diuersos ipsi sphaere. Tertia vero secta vult omnino, quod sit numerus motorum, secundum numerum stellarum in cælo. Quarta denique vult, quod omnium sphaerarum sit motor vnus, & extra omnes ens, & hic est Deus.

Quod Cæli motus sit naturalis, & non progressiuus.

C A P. XXX.

Fortassis dicet aliquis, quod animam habeat cælum motuiam tantummodo secundum locum, sic enim Philosophus ait, in lib. 2. de anima multipliciter ipso viuere dicto. Si vnum horum aliquid insit, solum viuere dicimus ipsum, ut est intellectus, ac sensus, & motus, & status secundum locum. Adhuc autem motus secundum alimentum, & augmentum, & decrementum vita est. Ibidem quoque dicit, quod animatum ab inanimato determinatur in viuendo. Ex his ergo verbis Philosophi videntur differentie esse quatuor animarum, sc. intellectuum, & sensitiuum, vegetatiuum, & motiui secundum locum. Si ergo dicatur ab aliquo, quod in cælo sit motiuium tantummodo secundum locum, & non aliz differentie, & secundum hoc solum ipsum dici animatum, & animam habere, hoc de facili potest improbari. Aut. n. hoc principium est motiuium motu locali, secundum naturam, aut motu processiuo. Si primo modo, tunc pari ratione, quicquid mouetur secundum naturam sursum & deorsum haberet animam. Cum haberet principium motus secundum locum in ipso per se, & non secundum accidens. Quod utique falsum est manifestum. Si autem ultimo modo dicatur, multa ex hoc inconuenientia consequuntur. Primum quidem, quia hoc est contra Philosophum, qui in secundo lib. de cælo & mundo, loquens de stellis & orbe, probat eas non habere motum processiuum, dicens. Extra rationem est

Cælestia non habent motum progressiuum

Responso ad
necessarios.
Constat autem
primo.

est, ut natura stellas motu processivo mobiles posuerit, & non eis instrumentum motus posuerit. Natura quippe nihil vanum, & sine causa posuit, ac si diceret, cum nihil vanum inueniatur in rebus inferioribus, multo minus in rebus superioribus. Et quia posset aliquis dicere, quod natura ingeneravit animalibus instrumentum processivum motus: non autem caelo, vel orbibus. Obuiat Philosophus, & dicit. Impossibile est, ut natura ingeneret animalibus, & eis intēdat, & a corporibus sublimibus, ac nobilibus proprietates ultimas habentibus recedat, & ut explicet ea rebus, quibus possibile est, ut incedant per se, elongetque a rebus quae habent instrumentum motionis suae, & hoc quidem ait Philosophus de stellis. Sed eadem est ratio de sphaeris in quibus stellae moventur. Nentrum enim horum videmus alas habere, vel pedes, vel aliquid huiusmodi. Aliud inconueniens, quia sicut ait Philosophus in libro de anima. Motus processivus est ad omnem partem, scilicet ante & retro, dexterum, sinistrum, sursum, deorsum. Principium autem motus caeli non mouet nisi in loco vno, circa medium. Tertium est, quia sicut legitur in lib. 8. Physic. Illa moventur a seipsis motu processivo, quae quando volunt quiescere, & quando volunt moventur. Caelum autem semper vniiformiter mouetur. Quartum est, quia sicut probatur in lib. de anima. Nihil mouet motu processivo, nisi tantum intellectus, & phantasia. Cuius signum est, quia plantas quae non habent phantasiam, vel intellectum, videmus immobiles per locum. Absurdum ergo est dicere, caelum habere motus processui principium, & non animam sensibilem, vel intellectum. Quintum est, quia motus processivus est propter distantiam convenientiam: ut in caelo non est distantia talis. Denique motus processivus est ad salutem subiecti, quae salus diffusa est in locis diuersis, ad quae animal mouetur, tali vero salute non indigent corpora caelestia, sicut in libro de substantia orbis dicitur. Est ergo in caelo iuxta sententias Philosophorum, & intellectus, & principium motuum naturaliter secundum locum.

Quod Caelum motu suo non lassatur.

C A P. XXXI.

Videtur autem caelum, cum sit animatum motu suo lassari ad instar animalium, quia naturaliter in omni animato motus corporis motui animae contrariatur, quod de facili per inductionem probatur in omnibus animalibus, natantibus, volantibus, ac reptantibus: horum enim corpora grauiora sunt, & ex natura corporis tendunt deorsum, cum tamen ab anima ferantur sursum & deorsum, dextrorsum ac sinistrorsum. Vnde patet, quod ille motus progressivus, quo mouetur ab anima, non est naturalis; Praeterea nunquam multitudine motus naturalis alicuius lassatur, & corrumpitur aliquod corpus. Corpora vero animalium lassantur, & corrumpuntur multitudine motus processivi. Non ergo moventur illo motu secundum naturam, sed extra naturam suam. Cum ergo caeli corpus sit animatum: videtur ab anima non moueri motu naturali, ac per hoc alio motu, & ideo lassari. Ad hoc respondet Philosophus in lib. de anima, & in lib. de substantia orbis, quod circularis motus in caelo est animae, secundum quod anima, & in caelo non est nisi animae motus, & non corporis. Ideoque non inducitur ipsi lassitudo ex contrarietate motuum, scilicet animalis & naturalis: huic etiam consonat Auenaperrus in lib. de substantia orbis dicens, quod caelum in motu non lassatur, eo quod motor illud mouet, secundum convenientiam formae ipsius mobilis, secundum quam non mouet anima corpus ipsum animatum elementatum. Ideoque animalia in motu lassantur.

Cuius proprie sit ille motus.

C A P. XXXII.

ET contra praedicta Philosophi verba possumus obijcere: Quicquid est animae, secundum quod est anima, hoc est omnis animae. Si ergo circularis motus est animae, secundum quod est anima, erit omnis animae, quod ad oculum patet falsum esse. Si dicatur esse intellectualis animae tantum, adhuc patet esse falsum, quia non mouetur homo circulariter, qui tamen habet intellectum. Porro si dicatur, quod anima caeli, & anima hominis licet utraque sit intellectualis, non sunt tamen vnius rationis. Et ob hoc aliquid contingit, vel conuenit animae hominis, quod non contingit animae caeli: etiam secundum hoc caeli motor non videtur esse anima: nisi tantummodo, secundum convenientiam nominis: praeterea hoc videtur esse contra Philosophos, qui utraque animam, i. caeli, & hominis per duo definiunt, scilicet per intelligere & mouere secundum locum. Si forte dicatur, quod ille motus ideo dicitur esse animae, secundum quod est anima, quia est animae praeter coniunctionem ad corpus. Hoc erit contra Philosophum, qui vult in lib. caeli & mundi, quod omne corpus habeat naturalem motum, vel a medio, vel ad medium, vel circa medium. Si propter hoc dicatur, quod animae caeli motus non est diuersus, quia, scilicet de natura sui fertur circulariter caelum, & anima caeli mouet secundum eundem motum. Ideoque dicit Philosophus, quod non est ibi alius motus, nisi motus animae tantum. Si obijcitur in contrarium quicunque motores in vno, & eodem mobili vnum motum numero efficiunt, ipsi quoque vnius naturae sunt. Huius propositionis veritas habetur 11. Metaphysica, ubi motorum numerus per numerum motuum probatur, perpetuitasque motorum, ex perpetuitate motuum. Ad hoc etiam ratio facile inducitur, quia potentiae actiuae, & motiuae per actus operationes suas differunt. Si ergo anima caeli & natura corporis caeli mouet eodem motu in numero, ipsa etiam erunt eiusdem naturae, vel essentiae in numero, quod utique falsum est. Dicimus ergo, quod motor caeli, qui est intelligentia, & motor qui est ex parte naturae corporis, diuersi sunt, licet enim comparentur ad vnum motum, non tamen eadem ratione. In caelo namque motum est dupliciter considerare. Primo, scilicet secundum circulum simplicem, & sic ordinatur motus ad motorem, qui est natura & forma substantialis corporis caelestis, & dispositiones naturales ad ipsum sunt lumen & figura. Alius modus considerationis inuenitur in motu caeli secundum rationem differentiarum positionis localium quae sunt dexterum, sinistrum, &c. Secundum rationem itaque dextrae, vnde incipit motus. Et sinistra per quam est ipsius motus. Et ratio ante & retro, secundum quae est obliquatio motus. Et ratio supra & infra, secundum quorum immobilitate non egreditur mobile de loco suo, secundum has rationes comparatur motus ad intelligentiam, quae dicitur anima. Et motus caeli ad motorem absolute primum, qui est Deus, habet comparisonem, ut ad mouens non proportionatum motui & mobili: praeterea concedimus, quod intelligentia, quae dicitur anima, & motor orbis, non secundum eandem rationem dicitur anima, cum intellectu hominis, sed per prius, & posterius, licet enim utraque determinetur per intelligere ac mouere: tamen intelligere, & mouere non sunt eiusdem rationis in utraque, sicut patet ex supradictis.

Quod Caeli motus appareat ex stellarum motibus.

C A P. XXXIII.

EX sphaera. Itaque caeli motum orbicularē ab Oriente super terram in Occidentem, & ab Occidente sub terra in Orientem, expertū est per quasdam stellas, quae cum ipso mouentur, & principio quidem noctis appa-

Motus Caeli dupliciter consideratur.

Motus fir-
amenti.

rent in Orientē paulatim, & successiue mouendo, in fine noctis apparent in Occidente. Iterum paulatim, & successiue mouendo sub terra cum firmamento, in fine noctis sequentis apparent in Oriente in eodē puncto, quo apparebant precedente nocte. *Cuilelmus de Conchis.* Itaque firmamentum ab Oriente per Occidentem ad Orientem moueri Ortu & Occasu stellarum potest probari, non tamen lateraliter iuxta ductū horizontis. Si n. sic moueretur, stella Oriens mane quæ in Oriente apparet, circa meridiem esset in Australi plaga: vespere in Occasu, media nocte in Septentrione, essetq; vnus de Polis super medium terræ, alter in opposito, quod nequaquam fieri certi sumus, quia oculis videmus. Mouetur ergo firmamentum ab Oriente ascendendo ad meridiem, Inde per Occidentem reuertendo ad ipsum Orientem. Vnde si quis esset in medio terræ, recto modo supra verticem illius volueretur firmamentum. Et hoc est, quod voluit Lucanus significare, ubi loquitur de eis, qui infra torridam zonam habitant dicēs de signis. *Nō obliqua meant, nec Tauro rectior exit.* Circa vero nostram habitabilem mouetur firmamentum obliquē ascendendo, quod oculis in stellis fixis probari potest. Quamlibet n. de illis Orientem aspice: videbis illam aliquantulum versus Austrum obliquando venire, hoc idem positione polorum, & axis potest probari. Polus enim est stella immobilis, sed de infinita stellarum multitudine, vna sola est in superiori hemisphærio, quæ semper in eodē consistit loco, Altera est in opposito; Axis vero est linea intelligibilis de polo ad polum per medium terræ ducta. Cum ergo superior polus, nec rectē sit in medio habitabilis nostræ, nec in suo Orizōte, sed inter vtrunque, constans est, quod firmamentum obliquē circa nostram habitabilem mouetur. Similiter & stellæ quæ ab ipso mouentur, sed quæ in medio illius existunt, cum ipso modo ad Orientem: modo ad Occidentem mouentur. Sed quæ sunt circa polum, vt plaustrum, & serpens, nisi splendor Solis impediret, semper viderentur.

De effectu motus Caeli, ac stellarum in inferioribus.

C A P. XXXIV.

ALBERTVS. Habēt autem cœlestia corpora rationem, & vim signi super ea, quæ sunt in transmutabili materia. Et etiam super illa, quæ sunt obligata materiæ, secundum eam rationem qua ei sunt obligata. In materia dico esse generabilia, corruptibilia, & mutabilia. Obligata vero materiæ ea, quæ de necessitate sequuntur transmutationē materiæ, sicut est anima vegetabilis in plantis, & sensibilis in brutis. Quædam autem sunt, quæ dependentiam habent ad materiā, & obligationem secundum quid, & non simpliciter: vt est animus hominis: vnde dicimus sanguinis accensionem, circa cor inclinare animum ad iram: non tamen de necessitate. Sic ergo secundū quod animus hominis inclinatur, & dependet ad naturam & cōplexionem, sic etiam habet in eo vim constellationis: videlicet secundum quid, & non simpliciter. Aliter n. periret casus & liberum arbitrium, & consilium, & nihil esset contingens ad vtrumlibet de futuro, sicut dicit Philosophus in lib. 1. *Periermentiar, & secundo Physic.* Sed adhuc distinguendum est. Nam quædam est causa immediata, & propter quid. Alia est causa prima vniuersalis mouens, & inclinans causas immediatas. Cum ergo dicitur, quod astra siue corpora cœlestia vim habent in inferioribus, intelligitur, quod habent vim, vt causæ primæ vniuersales mouentes causas immediatas propter quid. Ideoq; non semper sequitur effectus ad constellationes de necessitate. Et hoc attendit *Ioan. Damasc.* cū dicit: sydera non sunt causa alicuius eorum quæ fiunt, neque corruptionis eorum quæ corrumpuntur. Signa vero magis sunt imbrū & aeris transmutationis: foras aliquis utiq; dixerit, quod præliorū non sint cau-

sa, sed signa. Si quidem & æqualitas aliqua facta à Sole, & Luna, & astris, & alijs diuersas complexionēs, & habitus, & dispositiones constituit. Et intēdit Damascē. quod signum sonet minus quam causa. Causa n. vt in Topicis dicit Boetius, est quā de necessitate sequitur effectus. Signum autem est causa remota inclinās, non de necessitate causans sine aliarum causarum cōiunctione. Et hoc idem dicit Philosophus in secundo de generatione & corruptione, quia licet tempus generationis omnium secundum accessum circuli sit æquale: tamen quædam generantur citius, & quædam tardius, propter confusionem materiæ maiorem, vel minorem, hæc omnia dicuntur catholicē. Quod autē superiorum corporum virtus imponat necessitatem libero arbitrio, etiam contra Philosophum est ponere, nisi per hunc modum quo dicimus, inclinari & mutari hominis animū. Vnde *Aug. in 5. de Cui. Dei loquitur* hoc modo contra Tullium negantem Dei præsentiam, & fatum. Nos, inquit, aduersus istos sacrilegos ausus, atque impios, Deū omnia scire antequam fiant, dicimus: & voluntate nos facere, quicquid à nobis non nisi volentibus fieri sentimus ac nouimus. Omnia vero fato fieri non dicimus, immo nulla fato fieri dicimus, quoniam fati nomen à loquentibus poni solet in constitutione syderum, qua quisque conceptus, & natus est.

De fine motus Caeli.

C A P. XXXV.

Quia vero dicit Philosophus, in secundo de generatione & corruptione, quod ex allatione superiorum conuatur generatio, & corruptio. *Super Epist. quoque Pauli ad Rom. dicit Glossa* quod motu suo nobis seruiunt superiora: dicunt n. multi sanctorum, quod superiora mouentur ad implendum naturalem numerū electorum. At e cōuerso dicit *Auerroes* quod nihil mouetur propter indignius se. Generatio autem inferiorum & corruptio indignior est cœlo. Vnde patet, quod non propter illam mouetur finaliter. In lib. quoque 2. de cœlo & mun. dicitur, quod cœlum supremū vno motu bonitatem primū consequitur, & omnes inferiores pluribus motibus. Cum ergo id, quod consequitur motor per motum sit finis motus: patet quod aliqua primū bonitas est finis eius. Nos quoque dicimus, quod generatio & corruptio inferiorum non sunt finis motus cœli, sed consequentia finē: Nam finis intentus à motore est, vt primo motori, sc. Deo assimiletur in aliqua bonitate, ac nobilitate, quæ, sc. bonitas, vel nobilitas hæc est: cum n. absolute Deus sit causa omnium, intendit motor cœli naturalis imitari eum in hoc, vt & ipse sit causa prima, & natura rerum naturalium, generabilium, & corruptibilium. Si autem queritur utrū cœli motus habeat idem pro fine, quod habet pro primo mouente, ita quod sit ab eodem in idem ex parte mouentis, sicut est ab eodem in idem ex parte figuræ, dicimus, quod idem reuera in numero est primum mouens mouentem & finis, qui accipitur per motum eius. Bonitas enim, & nobilitas, de qua dictum est, mouet cœli motorem, vt desideratum desiderium. Eademque bonitas, & nobilitas est, quam consequitur per motum.

Vtrum consequatur finem suum per vnā circulationem.

C A P. XXXVI.

Habet autem quæstionem: utrū cœli motor finem suum consequitur per motum, qui est in toto tempore, vel per vnā circulationē. Videtur enim quod per vnā circulationem, quia motor perfectior pauciori motu cōsequitur finē & bonitatē, vt habetur in li. 2. de cœlo & mūdo, cū igitur in natura perfectissimus sit motor cœli: videtur quod vna circulatione debeat finē suū consequi, quod si cōcedatur, tūc secundū hoc ones sequētes circulationes superflue esse videbūtur.

Signum.

Fatum.

Finis Mo-
tus Caeli.

Nos

Nos itaque dicimus ad hoc, quod duplex est finis, videlicet finis, ut terminus, & finis ut finis. Finis ut terminus est, quem in operatione una perfecta motor consequitur. Item dicitur terminus, quia terminat unum perfectum opus. Finis ut finis est, quem motor consequitur in omnibus operationibus suis. Et ille quidem dicitur finis, ut finis, quia simpliciter mouentem quietat. Dicimus itaque, quod cæli motor per rotationem unam consequitur finem, ut terminum. Sed per motum, qui est in toto tempore, consequitur finem ut finem. Et est simile de motore in generatione, quæ intendit permanentiam in simili, & consequitur finem illum, ut terminum in generatione una. Sed permanentiam, ut finem simpliciter non consequitur, nisi per generationem indefectam, vel quietam. Expressius etiam habetur simile in motore augmenti, quia perfectam intēdit quantitatem, & hanc consequitur, ut terminum in augmentatione una. Sed ut finem consequitur simpliciter in augmentationibus omnibus, & tunc quiescit: ut enim dicit Philosophus in lib. 2. de anima, omnium natura constitutum terminus est, & ratio magnitudinis, & augmenti.

Quod Cæli motus sit omnium motuum naturalium causa, & principium.

C A P. XXXVII.

Sicut autem superius iam est ostensum, motus cæli, ac superiorum corporum causa est omnium motuum naturalium. Cui etiam sententiæ consonant verba hæc *Aug. in lib. 5. de Cui. Dei.* Non, inquit, usquequaque absurdè dicit potest, ad solas corporum differentias, quosdam valere sydereos afflatus. Sicut in solaribus accessibus, ac discessibus, etiam ipsius anni tempora variari. Et luminarium quidem decrementis, & incrementis augeri, & minui quædam rerum genera videmus. Siquidem causæ separate, id est motores orbium non habent actum in natura, nisi per opera naturæ: unde non causant formas substantiales rerum, nisi per motum superiorum, ac per motum elementorum, ac per materię transmutationem, de hac quoque materia, i. de effectu superiorum in inferioribus, adhuc congruo loco dicetur inferius in tractatu de cælestibus luminariis. Nunc autem, ut dictum est, quia motus naturales causantur à motu cæli, conueniens est hic inferere nonnulla de motu in generali, & postmodum etiam in speciali.

De motu in genere.

C A P. XXXVIII.

Aristot. in lib. Physic. 3. Quoniam quidem natura est principium motus, & status, ac mutationis, non oportet ignorare quid sit motus, quoniam eo ignorato necesse est ignorare naturam: videtur autem motus esse continuorum, sed infinitum apparet in continuo, est enim diuisibile in infinitum. Sine etiam loco, & vacuo, & tempore impossibile est esse motum. Non est autem motus præter rem: mutatur. n. semper id quod mouetur, aut secundum substantiam, aut secundum qualitatem, aut secundum quantitatem, aut secundum locum. Vnumquodque autem dupliciter inest omnibus, ut hoc aliquid, hæc quidem forma ipsius, aliud vere priuatio. Et secundum qualitatem hoc quidem album, illud vero nigrum, & sic de alijs. Quare motus, & mutationis tot sunt species, quot & entis. Et motus quidem videtur esse actus imperfectus. Neque. n. posuit eum aliquis in alio genere, quam, sc. in genere actus. Mouetur autem omne mouens physicè, i. naturaliter, cum sit potentia mobile, & cuius immobilitas quies est. Et eius quidem potentia est status. Non autem mutatio in hoc, neque; & hoc magis est, quæ ex oppositis. Inconueniens est autem idem moueri secundum duos motus. Impossibile quoque est duorum diuersorum specie vnum & eundem esse actum. Motus quidem est

actus mobilis, & mouentis. Oportet. n. actum inesse vtrique. Sed mobili inest in ipso posse. Mouenti autem in ipso agere. *Idem in li. 8.* Dicimus autem motum esse endelechiam, id est actum mobilis, secundum quod est mobile. Item motus est mobilis actus imperfectus.

De differentia motus & mutationis.

C A P. XXXIX.

Idem lib. 5. Differt autem mutatio à motu. Ex quibusdam. n. subito in quiddam subiectum est mutatio. Motus autem est, qui est ex contrario in contrarium, non subito sed successiue, ut qui est ex sanitate in ægritudine. Et qui est ex ægritudine in sanitatem. Qui autem est in contrarium non solum est motus, sed mutatio: ut fieri album non ex quodam est. In quibus autem ideo est contrarium, quæ ex ipso, & quæ in ipsum contraria mutatio est: ut generatio corruptioni contraria est. Et remotio, sc. formæ à materia, contraria est acceptationi. Hæc vero mutationes, & non motus sunt. Transmutatur autem omne transmutatum aliud secundum accidens, ut cum dicimus musicum ambulare, quia cui accidit esse musicum ambulat, ut homo, aliud vero secundum partem, ut corpus sanatur, quia oculus, vel thorax. Aliud autem primo, & secundum seipsum mobile est, ut alterabile. Est autem in mouente similiter diuisio. Aliud. n. mouet secundum accidens. Aliud secundum partem. Aliud autem per se: ut medicus quidem sanat, manus autem vulnerat. In omni quoque mutatione est aliquid mouens primum. Et aliquid, quod mouetur, & in quo, sc. tempore, & præter hæc ex quo, & in quod. Magis autem ex eo in quod mouetur, quam ex quo mouetur mutatio denominatur: unde corruptio est mutatio in non esse, & hoc ex esse. Generatio vero in esse, & hoc ex non esse. Species autem, & passionis, & locus in quo mouentur, mobilia sunt, ut scientia, & calor. Et motus quidem non est in specie, sed in eo quod mouetur, & in mobili secundum actum sit. Itaque secundum accidens mutatio relinquatur. In omnibus enim & semper & omnium est. Quæ vero non secundum accidens est, sed per se, non in omnibus est, sed in contrarijs, & in medijs, & in contradictione. Vnus autem motus dicitur multipliciter, sc. genere, specie, numero. Sed simpliciter vnus est, qui substantia quidem vnus est, aut numero. Sunt autem tria secundum numerum, circa quæ dicimus motum vnum, sc. quod mouetur, *Ex quo, & in quo, & quando.* Omne autem motum simpliciter vnum, necesse est continuum esse, si diuisibile est. Si autem continuus est, erit vnus, quia vnum sunt extrema. Multi autem, & non vnus, quorum quies est, medium: dicitur autem vnus etiam perfectus, siue secundum genus, siue secundum speciem, siue secundum substantiam sit. Aliquando autem, & si imperfectus sit, vnus dicitur si solum continuus sit. Præter dictos autem motus dicitur vnus motus regularis, i. æqualis, & perfectus. Irregularitatis autem differentia est: aliquando quidem ab eo in quo mouetur. Impossibile est. n. regulare esse motum in non regulari magnitudine, ut reflexi motus, aut obliqui. Aliquando autem velocitate, & tarditate determinatur. Cuius enim eadem velocitas est, regularis est. Cuius autem non, irregularis.

De speciebus mutationis & motus.

C A P. XL.

Quoniam autem omnis mutatio est ex quodam in quoddam, mutabitur mutans quadrifariè: aut enim ex subiecto in subiectum, aut ex non subiecto in non subiectum, aut ex subiecto in non subiectum, aut ex non subiecto in subiectum. Dico autem subiectum affirmatione monstratum, quare necesse est ex his quæ dicta sunt tres esse mutationes. Nam illa quæ est ex non subiecto in non subiectum, non est mutatio, quia non est secundum contrapositionem. Neque enim contrarietas, neque contradictio est. Ex non subiecto quidem in subiectum mutatio secundum contradictionem, generatio est.

Motus quid.

Transmutatio formæ diuisio.

Mouentium diuisio.

Motus vnus quoduplex.

Intelligentia quomodo causant formas substantiales.

Motus non sit sine mutatione.

Et

Generatio
non est mo-
tus.

Alteratio.

Augmentatio.
Diminutio.
Motus loca-
lis.

Et alia quidem simplex generatio est, ut quæ est ex nō esse simpliciter in substantiam, secundum quam simpliciter fieri, & non fieri dicimus. Alia vero quædam cuiusdam, ut ex non albo in album. Quæ vero est ex subiecto in non subiectum, corruptio est. Simpliciter quidem illa, quæ ex substantia in non esse est. Quædam autem est, quæ est in oppositam negationē, sicut dictū est & in generatione. Quoniam autem impossibile est, quo in non est, moveri generatio motus non est, sit. n. quod non est. Sed neque corruptio motus est: contrarium. n. motui, aut motus, aut quies est. Corruptio autem generationi contraria est. Cum autē omnis motus mutatio quædam sit, & trium prædictarum mutationū generatio, & corruptio motus non sit, quæ sunt secundum contradictionē, necesse est ex subiecto in subiectum commutationem motū esse solū. Subiecta autē dico, aut contraria, aut media, privatio. n. ponatur contrarium. Cumq; diuisa sint prædicamenta substantia, & qualitate, & cæteris: secundum substantiam nō est motus, quia substantiæ nullum est contrarium. Sed neq; in aliquid, contingit. n. altero mutante: verum esse alterū nihil mutans. Quare secundum accidens motus horum est semper, neq; agentis, neq; patientis: Neq; omne quod mouetur, & mouet, quia motus non est motus, neq; generationis generatio, nec omnino mutationis mutatio. Cum. n. omne quod mouetur tripliciter moueatur. Aut in eo, quod secundum accidens, aut in eo, quo pars aliqua, aut quo per se. Secundū accidens solummodo cōtingit mutari mutatione, ut qui sanus sit currat, aut discat. Secundū accidens autē mutationem superius diuisimus. Quoniam ergo substantiæ, nec ad aliquid, nec alicuius cæterorum, relinquuntur secundū quale, & quantum, & ubi, motū esse solū modo. In vnoquoq; enim horū est contrarietas. Motus ergo secundum quale est alteratio. Motus autē secundū quantū cōmuni nomine caret. Sed aut augmentū est, aut decrementum. Quia autem secundū ubi, & proprio, & cōmuni nomine caret, sed loci mutatio dicitur. Est autem motus, aut ex contrario in contrariū, aut simpliciter, aut sic. Immobile autē est, quod omnino impossibile est moveri, ut sonus inuisibilis, & quod in multo tempore vix mouetur, aut quod tardē incipit, quod dicitur grauius moueri, & quod aptum natum est moveri, & possibile, non mouetur autem tunc cum aptum natum est, & ubi, & sic.

De contrarietate motus ad quietem, & motum, & quietem adinuicem.

C A P. XLI.

Idem in lib. Prædicamentorum. Cumque motus species sint sex, motui quidem communi, contrarium est quies. Motibus autem particularibus quæ per singula sunt, sc. generationi corruptio, augmentationi diminutio, secundū locum autē mutationi secundum locum quies videtur opponi, & fortē in contrarium locū mutatio: ut ei quæ est superius, ea quæ est inferius. Alterationi vero non videtur aliquid esse contrarium, nisi fortē secundum qualitatē quies, vel in contrariū qualitatis mutatio. Est. n. alteratio mutatio secundū qualitatem. *Ant. For.* Nota, quod motus dupliciter considerari potest. Aut secundum, quod est actus imperfectus cuiusque rei naturalis. Et est via deducens sibi naturalia in esse, & sic transcendens. Aut secundū, quod est perfectio naturalis potentiz, & sic opponitur quieti contrariæ. Quippe generatio, & corruptio non sunt propriè motus, sed mutationes. Augmentū est ab imperfecto ad perfectum: diminutio vero e contra. *Arist. in 3. Physic.* Non solum itaque motus motui videtur esse contrarius, sed & quies, privationi, est. n. similis. Etiam quies & inuicem contrariæ sunt: magis autē motus motui contrarius est, quam quies. Quibuscumque autem nō insunt contraria, horum mutatio quidem est opposita, sc. quæ est ex ipso, ei quæ est in ipsum, motus autem non est. Non solum autē in mutatione secundū

locum, & secundum naturam, & extra naturam sunt, & motus, & quietes, sed & generationes quædam violentæ sunt, & non ordinatæ. Corruptiones quoq; quibus contrariæ sunt, quæ secundum naturā sunt. Augmenta quoque violenta sunt: ut quæ velociter propter alimentum pubescunt, similiter & decrementa. In alteratione similiter erunt, aliz quidem violentæ, aliz vero naturales. *Idem in lib. 8.* Omnes ergo ex oppositis terminis contrarijs sunt. Alterationi passionibus contrariæ. Augmento vero, & decremento magnitudo, vel paruitas contraria sunt. Secundum locum est, qui est sursum ei, qui est deorsum, & c.

De generatione, & corruptione.

C A P. XLII.

Idem in lib. 1. de generatione & corruptione. Vnam quidē semper contrarijs supponendum est esse materiam in transmutationibus. i. tria sunt principia transmutationis, materia, sc. & duo contraria, vnaq; est materia omnium quæ ad inuicem transmutantur. Et si subiectū vnum est, alteratio est. Generatio autem, & corruptio quando transmutatio fit ex hoc in hoc totum, i. quando tota forma rei substantialis transmutatur. Quando igitur in subiecto est transmutatio, generatio, & corruptio est. Quando vero in passionibus, & secundum accidens alteratio: veruntamen generatio simplex, est in simpliciter ens. Et corruptio simplex, in simpliciter nō ens, quia sc. sunt secundū formas substantiales. Quæcunq; vero non substantiā significāt, sed accidens, non dicuntur simpliciter, sed secundū quid generati: ut cū ex non albo fit album, aut ex non bono bonum. Et id quidē ex quo generatur, i. quod generationi subijciatur, potestate est ens, actu vero non ens: vnius ergo rei corruptio est alterius generatio, & e contra. Quia sc. generatur quid in hoc, & dissoluitur in id. Et in quo terminatur corruptio ab eodem incipit generatio, quo circa inquietam, i. incessabilem & perpetuam necesse est esse transmutationē, i. generationem, & corruptionem. Et subiectum generationis, & corruptionis transmutatum est in contraria. Sed quando secundū quantum transmutatio fit, contrarietas est Augmentum, & diminutio. Quando secundum locum, est ambulatio. Quando autem secundum passionem, & quale, alteratio. Quando autem totum mutatur non manente subiecto, vniuersaliter est generatio, & corruptio. Est autem vna. i. materia maxime quidem propriè subiectū generationis, & corruptionis, susceptibile, modo etiā aliquo, & in alijs transmutationibus. *Idē in li. 2. Physic.* Prima vero generabilia, & corruptibilia sunt quatuor elementa propter contrarietates, sc. tangibiles, ut sunt graue, & leue, calidum, & frigidū, humidū, & siccū, lubricum, & aridū, durum, & molle, asperū, & leue, crassum subtile. Impossibile est autem id in quo generatū est aliquid, enunciari. i. prædicari de generato. Non. n. bene dicitur ignis est aer, vel e contra. Sed verē dicitur annulus est aurum. Et quia non est huiusmodi permutatio generatio, sed alteratio, siue transfiguratio.

De eodem.

C A P. XLIII.

Idem in Meta. 1. lib. Inter esse, & non esse generatio est, ita quod illud quod generatur, semper est inter illud quod est ens, & illud quod non est ens. Addiscens. n. & generatum sciens. Et hoc intendimus cum dicimus, quod ex addiscēte fit sciens. Quædam autem nō reuertuntur ad inuicem sc. quorum vnum est post alterū, ut ex puero fit vir, non e contra. Alia vero reuertuntur: quia corruptio vnius est generatio alterius, ut ex aere fit aqua per corruptionem aeris. *Idem in lib. 2.* Omnia vero corrupta vadunt ad ea ex quibus sunt. *Albertus.* Generatio autem conueniens secundum proportionem agentis materiæ. Calidum enim & humidū mouentia in generatione diuersas accipiunt proportionem ad formas substantiales inducendas, & ex diuer-

fitate

Motuum est-
trarietas su-
mitur exter-
minis.

Cur genera-
tio & cor-
ruptio sint
perpetuæ

Reciproca-
tio rerum.

litate luminis descendens à sublimi de stellis, & ex diuersitate materiæ, quæ sc. materia quandoque commixtionem tantummodo nata est suscipere, & tunc generantur mineralia. Quandoque vero commixtionem, & complexionem non tamen æqualem, sed in qua dominatur substantia terrestris ac dura, & tunc generantur plantæ. Quandoque autem complexionem adducentem ad æquale, & tunc generantur animalia. Sic etiam intelligitur, quod dicit Aristoteles, quod omnis generatio est ex convenienti. Conueniens enim supponit proportionem agentis, & materiæ ad formam quæ inducitur. Et huius simile ponit Auicenna in actione ignis, qui cuidam materiæ non communicat nisi calorem. Alicui vero calorem, & lumen. Et alicui calorem, & lumen, & speciem. Secundum quod magis, & minus apta est materia suscipere impressiones, quæ sunt ab igne.

De Mixtione.

C A P. XLIV.

Aristo. li. 1. de Gene. & Corruptione Mixtio est mixtibilium alteratorum unio. Miscibile vero est, quicquid bene determinabile ens actiuum, & passiuum, ut humidum. Non enim omne omni miscibile est, sed oportet alterum mixtorum esse separabile: unde impossibile est passionem, & habitum misceri reb. ut album corpori: quia passionum nulla est separabilis secundum se. Sed neque non tangentia ad inuicem contingit misceri. Contingit autem mixta qualiter, id est quodammodo esse, & alio modo non esse. Actiuum quidem, & ente alio generato ex ipsis, potentia vero adhuc alterutro eorum, quæ fuerant antequam miscerentur, ut sc. aliud est à 4. elementis actiuum: potentia tamen est illa. Ea vero, quæ miscentur prius ex separatis conueniunt. i. prius quidem separata erant, & separari rursus possunt, oportet autem mixta similibus partium esse, unde si miscetur ordeum frumento non est mixtio, sed compositio. Illa vero quorum eadem est materia, & actiua sunt, & passiuia ad inuicem. Sed ea quorum non est eadem materia faciunt entia impassibilia, & horum non est mixtio. Ideoque nec medicina corporibus mixta est. Actiuorum etiam, & passiuorum quæcumque sunt facile dissimilia. i. determinabilia. Multa quidem paucis, & magna paruis composita: non faciunt mixtionem, sed dominantis augmentationem. Alterum enim in dominans transmutatur. Ideoque gutta vini mille amphoris aquæ non miscetur: quia species vini soluitur, & in aquam omnino transmutatur. Quando vero potentiis adæquantur, tunc quidem alterutrum in dominans transmutatur: non autem generatur alterum sed mediū commune: denique parua paruis miscentur: facilius enim ac citius inuicem transeunt. Ideoque, & bene determinabilia diuisibilia ac passiuorum sunt miscibilia: quia facilius diuiduntur in parua. Talia vero sunt humida, unde & humidum maxime miscibile est omni corpori, si non sit lubricum, id est viscosum.

De loci mutatione.

C A P. XLV.

Idem in li. Physi. 8. Omnium autem motuum loci mutatio prima est, omnium etenim passionum principium est densitas, & raritas. Graue siquidem, & leue, durum, & molle, calidum, & frigidum, densitates quædam, & raritates esse videntur. Densitas autem, & raritas congregatio, & disgregatio secundum quas generatio, & corruptio dicitur substantiarum. Quæ vero congregatur necesse est secundum locum mutari. Disgregatio namque, & congregatio sunt motus secundum locum. Sic. n. mouent concordia, & discordia: hoc quidem disgregat: illud congregat. Preterea quoniam mensura motuum est loci mutatio, necesse est ipsum esse primum, proprium quoque moueri dicitur solum, quod secundum locum mouetur, augmentum vero impossibile est esse, alteratione non preexistente. Non autem quæreretur motus nisi motus

aliquis esset secundum locum, propter hoc. n. & cælum maxime in loco esse opinamur: quia semper in motu est. Est autem quod mouetur, aliud quidem per seipsū, aliud secundum accidens. Eius autem, quod secundum accidens. Alia contingentia sunt moueri per se, ut partes corporis, & in naui clauus. Alia vero nunquam sed semper secundum accidens, ut albedo, & scientia, hæc. n. suū transmutant locum: quia illud in quo sunt transmutant. Ipsumque continens quandoque diuisum est, sicut in toto dicitur, ut manus in corpore, quandoque vero diuisus, ut in cado aqua. Manus. n. cum corpore mouetur, & aqua cum cado. Non autem videbitur esse motus nisi sit vacuum, plenum enim impossibile est recipere: quia duo corpora non possunt similiter esse, testimoniū autem de cinere faciunt: qui tantū aquæ recipit, quantum vacuum. Sed videtur dici vas vacuum vno quidem modo non plenum sensibili corpore secundum tactum, huiusmodi vero est, quod habet grauitatē, & leuitatē. Est autem densum quidem graue, rarū autem leue: vacuum itaque simpliciter nihil est. Nō enim habet differentiam sursum sc. & deorsum secundum quod vacuum: preterea si vacuum est, æquē cito fertur graue, & leue.

De loco quid sit.

C A P. XLVI.

Idem in lib. 3. Omne corpus est in loco, & habet autem grauitatem, aut leuitatem, & graue quidem in medio secundum naturam habet ferri, ut terra. Leue sursum. Idem in 4. lib. Quod autem locus sit aliquid in natura patet, quoniam ea, quæ sunt in loco sunt, sc. corpora, & quia sit secundum locum mutatio, & quia vno corpore ingrediente, & alio egrediente manet locus vnus, & idem. Item: quia habet aliquam potētiā ante determinatam, ut patet in mutationibus physicorum corporum, & simplicium, sc. ignis, & terræ, & huiusmodi, nam vnumquodque fertur in locum proprium nō sibi prohibitum, hoc quidem sursum, illud autem deorsum. Sunt enim hæc loci species, sc. sursum, deorsum, & reliquæ sex distantiarum. Quæ quidem non solū quo ad nos positione differunt: sed in natura sunt determinata. Sursum enim est ubi fertur leue. Deorsum autem ubi graue. Idem ostendunt etiam corpora Mathematica: quia cum non sint in loco secundum positionem, tamen quantum ad nos, id est ad intellectum nostrum habent deorsum, & sinistrorsum. Itē etiam aliqui vacuum aliquid esse confirmant, locum enim esse ponūt vacuum, vacuum enim locus erit priuatus corpore. Esse ergo, & locum præter corpora, & omne corpus sensibile esse in loco, per hoc aliquis concipiat. Habeat autem locus distantias tres, longitudinis, profunditatis, latitudinis, quibus determinatur omne corpus.

Quid sit locus.

C A P. XLVII.

Impossibile autem est corpus esse locum. In eodē. n. essent duo corpora. Sicut autem omne corpus est in loco: sic & in omni loco corpus. Sed neque minor neque maior locus est unicuique. Et locus quidem alius communis est in quo omnia corpora sunt sicut cælū. Alius vero proprius in quo primo, sc. corpus est. Si autem locus primū continens vnumquodque corporū, terminus quidē est, videtur igitur forma, & species vniuscuiusque: locus esse quo determinatur magnitudo, & eius, sc. magnitudinis materia, hæc enim sc. forma est vniuscuiusque terminus. Sic ergo considerantibus, sc. locum in natura determinatis, locus vniuscuiusque species esse videtur. Materia vero videtur esse locus secundum quod videtur locus esse distantia magnitudinis. i. dimensio. Est. n. æqualis magnitudini. Et est altera à magnitudine, contenta à specie, & definita. i. determinata, huiusmodi autē materia est, & infinita. Cumque remouetur terminus. i. quantitas, & passionem. i. qualitates, & species. i. formæ substantiales, nihil relinquitur præter materiā. Vnde &

Plato

Explicatur
dictum Ari-
stot.Mixtio quid
1.Conditiones
mixtionis
præuia.
2.

3.

Æqualitas
temperata
requiritur
ad mixtio-
nem.
4.Probatur
dari locum
in natura.Sursum.
Deorsum.

Vacuum.

Locus com-
munis.
Proprius.

Locus non
est materia.

Plato locum, & materiam vnum & idem esse dicit in
thymeo. At vero, quod impossibile sit horum quodli-
bet esse locum, facile est videre. Species enim & mate-
ria non separantur à re, locum autem separari contin-
git. Amplius quomodo ferentur in locum suum, si lo-
cus esset materia vel species. Impossibile enim est id
cuius. i. ad quod non est motus neque fursū neque deorsū,
locū esse: præterea si vere forma aut materia lo-
cus est, erit locus in loco. Transmutantur enim simul
cum re, & mouentur & species. sc. forma, & infinitum,
sc. materia. Multis autem modis dicitur aliquid esse in
alio. Vno quidem modo sicut digitus in manu, & om-
nino pars in toto. Alio vero sicut totum in partibus.
1. Alio vero sicut species in genere. Alio vero sicut ge-
2. nus in specie, vel pars speciei. i. differentia in specie ra-
3. tione. i. definitione. Alio sicut sanitas in calidis, & fri-
4. gidis, & omnino species in materia. Alio sicut in rege
5. dispositiones, quæ sunt Græcorum, & omnino motū
6. in primo motiuo. Alio vero sicut in optimo, & omni-
7. no in fine, hoc est cuius causa fit, omnino autem & ma-
8. xime proprius modus est sicut in vase, & omnino in
loco. Et quoniam totū in partibus est, & e converso dice-
tur totum in seipso, quia sc. totum & pars eiusdem na-
turæ sunt. Sed illo modo quo vinum est in vase, impos-
sibile est aliquid esse in seipso. Quod autem opposuit
Zeno, quia si locus est aliquid, in aliquo sc. ut in loco erit,
facile est soluere: nihil enim prohibet in aliquo quiddē
esse primo locum, non tamen in illo sicut in loco, sed
sicut sanitas in calidis est ut habitus, calor autem in
corpore ut passio, quare non necesse est in infinitū abi-
re: dignum est ergo locum esse, & primo quidem con-
tinere locatum, & nihil rei esse, nec maiorem, nec mi-
norem esse, nec deficere, vnicuique separabilem esse,
fursum, & deorsum habere, & vnumquodque corpus
natura ferri fursum, vel deorsum, & in locis proprijs
manere.

Aliquid di-
citur esse in
seipso.

Proprietates
loci.

Adhuc de eodem.

C A P. XLVIII.

Loci defini-
tio colligitur
ex dijs.

EX his ergo patet quid sit locus: fortē autē quatuor
sunt, quorum vnum aliquid necesse est esse locum, sc. aut
formam, aut materiam aut spaciū aliquid in medio extre-
morum, aut extrema. Forma quidem videtur esse pro-
pter id quod continet. In eodē enim sunt extrema cō-
tinentis, & contenti. Sunt quidam vtraque termini, sed
non eiusdē. Nam species quidem rei, sc. contentæ. Lo-
cus autem continentis corporis, sc. à contento diuisus.
Materia vero esse videtur, quia in alteratione manente
materia fit transmutatio. Sic, & in loci mutatione, ma-
nente loco, præterea in transmutatione elementorum,
quod erat aer, hic nunquam aqua est, sed materia, ut
prædictum est, nec diuisa est à re, nec continet rē, lo-
cus autem vtrūque. Ex eo autem quod manente cōti-
nente mouetur contentū & diuisum, ut ex vase aqua,
videtur locus esse spaciū mediū receptū inter partes
superficieī continentis. Quod autem vnus & idē locus
intransmutatus recipiat diuersa corpora secundū suc-
cessionem, nō videtur possibile, nisi locus sit vltimum
continēs cum spatio intercepto supra quod succedūt
corpora, hoc autem non est, sc. quod spaciū totū in-
tra terminū continentis sit locus vel aliquid loci. Si. n.
huius dimēsiō imaginata esset locus. Infiniti essent lo-
ci in vno loco. Eritq; loci alius locus. Et multi loci si-
mul erūt, quod sc. est impossibile. Si ergo nihil horū triū
locus est, necesse est esse quartū sc. terminū corporis con-
tinentis, dico autem contentum corpus quod mouetur
secundum locum.

De modis essendi in loco.

C A P. XLIX.

Potentia in
loco.

Actus in loco.

Alia quidem sunt in loco secundū potentiā. Alia
vero secundū actū. Nam partes continui cum sit
vnum ex eis secundū potentiā in loco sunt, Separata
vero secundū actū. Item quædam in loco sunt per se, ut

omne corpus secundum locum mobile, vel secundū
augmentum. Alia vero per accidens, ut anima & cælū.
Non. n. cælū alicubi totum est, nec in loco quodam:
quia nullū corpus ipsum continet sub quo moueatur.
Sed partes eius quædā in loco quodā sunt, omnes autē
in eo; circulariter. n. continet alia aliā: vnde circulariter
solum mouetur, quod fursum est. Omne namque, id
est vniuersum non est alicubi, nec extra ipsum aliquid
est. Et extra omne, & totū nihil est. Ideo omnia in cælo
sunt, quia cælum est: quod omne est. sc. quantū ad cō-
tinentiam omnium corporū. Est enim quiddam vltimū
& tangens mobile: terminusque corporis quiescentis.
Terra namque in aqua est: & hæc in aere: hæc autē in
æthere & hæc in cælo. Cælum autem non amplius est
in alio. Non itaque locū necesse est esse spaciū aliquod
corporeum, nec pūcti esse locum. Et est locus alicubi,
id est in aliquo: non sicut in loco: sed sicut terminus in
finito. Non enim omne quod est: in loco est. Sed cor-
pus mobile secundum locum.

Cælum est
omnia.

Locus est a-
licubi.

De localium motuum diuersitate.

C A P. L.

Idem in lib. 1. de Cælo, & mundo. Omnia vero corpora
naturalia, & magnitudines mouentur motu locali
per se: quia natura est principium motus in eis. diuersi-
tas autem motuū est secundū modum diuersitatis lo-
corum, quæ fursum est & deorsum & c. Omnis autem
motus, qui fit in loco, aut est rectus, aut circularis, aut
ex vtriusque compositus. hi enim duo motus tantū sim-
plices sunt. Nam & corpora quiddē simplicia sunt ista
duo longum & circulare. Motus circularis est ille, qui
est circa medium. Rectus vero cuius terminus est fur-
sum, & deorsum omnis ergo motus simpliciter aut est
à medio, aut ad medium, aut circa medium. Corpus
simplex necessario est, quod mouetur natura sua motu
circulari. Possibile est etiam ut moueantur quædā cor-
pora motu accidentali, qui est cōtrarius naturali. Mo-
tus fursum ascendens, igni quidem naturalis est, terræ
vero accidentalis. Motus autem descendens deorsum
terræ naturalis, & igni accidentalis: ponamus ergo gra-
ue descendens ad medium, & leue ascendens à medio,
omne quidem corpus incedēs fursum, aut deorsū, gra-
uitatem proculdubio habet, aut leuitatem. Non est er-
go corpori rotundo grauitas, aut leuitas: quia non est
possibile, ut moueatur à medio, vel ad medium motu
accidentali, vel motu naturali. Corpus ergo primum
mobile quod mouetur circulariter, non habet graui-
tatem aut leuitatem. Dico autē quod corpora quæ æ-
qualia sunt in magnitudine mouentur, & mutantur æ-
qualiter in vno tēpore. Et corpus minus mouetur mo-
tu maiore in illo tēpore: vbi est autem motus glebæ
vnius, illuc est motus totius terræ, & vbi motus scin-
tillæ, ibi & totius ignis. Omnia denique elementa ad
locum à quo recedunt violenter, accedunt naturaliter.
Et ad locum in quo stat corpus sine violentia, vadit
iterum sine violentia, & econtra. Omne autem quod
mouetur, alteratur de aliquo in aliquid.

Motus cir-
cularis.

Cælum non
est graue aut
leue.

De alteratione secundum quid habeat fieri largē, vel
propriē.

C A P. LI.

Idem in li. 3. Res autē omnes alterabiles alterantur ad
item sibi convenientē non ad alterā. Sicut augmen-
tabile non ad sanitatem alterabitur, sed ad magnitudi-
nem. Alia namque sunt res, quæ alterantur per quali-
tatem. Alia per quantitatem. Et alia quæ per locū, sc.
largē sumpto vocabulo alterationis. Idē in 7. Physicorū.
Quæ autem alterantur, omnia à sensibilibus alterantur,
propria sc. & in formis quidem ac figuris & habitudi-
nibus & horum remotionibus, & acceptionibus vide-
tur alteratio fieri. Non autem sic est. Sed fiunt hæc
cum quædam alterantur, densata enim vel rarefacta
materia, aut cum calida sit aut frigida, nō est alteratio.

Alteratio
largē sumpta.

Nam

Nam illud ex quo est forma statuae non dicimus formam, nec illud ex quo est figura pyramidis aut lecti, sed denominamus hoc quidem æneum, illud autem ceræ, hoc autem ligneum. Quod autem alteratur æs dicimus humidum esse, vel calidum. Aut forte dicentes æquiuocè passioni materiam, præterea inconueniens, & ridiculum est dicere perfectionem domus esse alterationem. Et domum coopertam esse alteram. Alteratio ergo non est in formis, & figuris. Sed neque ex habitibus fit: habitus enim sunt virtutes, & malitiæ: virtus autem omnis, & malitia sunt ad aliquid scilicet tam corporis, quam animæ. Corporis quidem ut sanitas calidorum, & fugidorum mensuratio quidam est. Similiter pulchritudo, & macies ad aliquid sunt. Sunt enim dispositiones quædam perfectæ ad optimum scilicet actum, dico autem perfectæ esse quod sanat id est sanatum est, & dispositum secundum vel circa naturam. Quoniam ergo huiusmodi virtutes & malitiæ sunt ad aliquid: quæ autem ad aliquid sunt neque generationes sunt, neque ipsorum est generatio, nec alteratio, omnino patet quod non est alteratio circa huiusmodi habitus scilicet corporis. Virtus enim corporis hæc vocatur bona eius dispositio: malitia vero contrarium.

Adhuc de eodem.

C A P. LII.

Sed neque circa virtutes & malitias animæ est alteratio. Virtus enim quædam perfectio est scilicet intellectus practici. Nam & vnumquodque tunc maximè perfectum est, cum contingit propriæ virtuti: & tunc est maximè secundum naturam sicut circulus cum maximè sit circulus id est perfectus. Malitia vero est corruptio virtutis & remotio: quare secundum virtutem non fit alteratio: quia nihil cum perficitur alteratur: ut supra ostensum est. Eadem ratione, neque secundum malitiam quam scilicet omnis alteratio fit inter opposita. Quare cum virtus & malitia sunt opposita: si virtus non habetur per alterationem, nec malitia. Neque ergo virtutis, neque malitiæ est alteratio. Sed huius acceptio, & huius remotio fit cum quiddam alteratur scilicet præcedens, circa quod habet esse. Quod autem alteratur aliquid horum scilicet præcedentium ad virtutem manifestum est. Virtus enim aut impassibilitas quædam est aut passibilis est. Sic malitia, aut passibilis est, aut passio virtuti contraria. Nam virtus moralis & malitia consistunt circa delectationes & tristitias: Virtus scilicet cum homo patitur, & non deducitur. Malitia vero cum patitur & deducitur: siue secundum actum, siue per memoriam: aut specie id est siue delectationes & tristitias sunt præsentis & sensibiles: siue præteritæ recolantur per memoriam: siue futuræ concipiuntur per spem. Igitur & si secundum habitus dictos non fit alteratio, consequuntur tamen alterationibus prioribus. Sed neque in intellectu parte animæ id est intellectu speculatio est alteratio, sed generatio suorum habituum. Scientia enim maximè ad aliquid dicitur, & nullum ad aliquid alteratur, ut supra dictum est. Idem etiam in scientia patet complexa, quia non inducitur per motum crescentem in fieri. Inducitur enim vniuersalis scientia facta inductione, & completa per experientiam in particularibus. Et ita non est inducta per motum, sed post motum. Neque igitur actus scientiæ generatio est, id est ipsa non est habita per motum, nisi sicut visio alteratur vel tactus per alterationes præcedentes, secundum autem nullum tale fit alteratio: præterea scientiæ acceptio non est generatio neque alteratio, quia per quietem & priuationem motus inducitur. Nam in quiescendo, & sedendo fit anima prudens. Sicut neque dum dormiens surgit aliquis, aut ebrius pausat, aut infirmus ordinatur, fit sciens, qui prius quidem non poterat uti scientia, neque secundum scientiam agere. Sed mutata perturbatione, & in

A statum veniente intellectu: inest potentia ad scientiæ congruitatem. Turbationis enim quies, quædam est scientiæ restitutio: præterea infantes propter multum motum in iuuentute non possunt intelligere, scire, vel iudicare, sicut presbyteri, id est seniores, aut philosophi. In quorū pausatione fit & quies motu. Non itaque per motum introducitur scientia, quæ per motum prohibetur, non ergo secundum eam alteramur. Ergo quoniam alteratio, quæ est motus secundum qualitatem, ut dictum est: non fit secundum formam & figuram, quæ scilicet sunt quattuor species qualitatis, neque secundum habitum & dispositionem, quæ sunt prima species, in quibus tamen fieri videtur, ut supra dictum est, si in alijs deberet fieri. Manifestum est enim quod solum fiat in sensibilibus, ut scilicet in passione, & passibili qualitate quæ est tertia species. Et in sensibili parte animæ: in alio autem nullo nisi secundum accidens.

De quinque quæ exiguntur in vera alteratione.

C A P. LIII.

Albertus. Quinque autem exiguntur ad hoc, quod sit vera alteratio in aliquo: quorum primum est, quod qualitates inter quas est alteratio, sint contrariæ actiue, & passiue ad inuicem vel in se, vel in suis causis. Sicut album & nigrum, dulce, & amarum. Secundum est, quod illæ qualitates habeant medium, vel secundum intensionem, vel remissionem, vel simpliciter secundum quem modum sumitur mediū ab Aristotele in Physi. ubi dicit, quod medium est, in quod venit primum mutans, quam in extremum. Tertium est, quod actio, & passio qualitatum contrariarum, inter quas est alteratio magis facta id est intensa, abiciat id quod alteratur a sua substantia. Sicut calidū remouet aquā a substantia aque, hoc est qualitate essentiali cum hoc ipsa aqua diminuendo. Quartum est, quod id quod alteratur scilicet subiectum qualitatum contrariarum, sit quantum, & diuisibile. Quintum est, quod illæ qualitates inter quas est alteratio, sint in subiecto illo secundum quod est quantum, & diuisibile per accidens diuisione ipsius. Et ex his patet quod inter priuationem & habitum non est verè alteratio Physica. Similiter patet, quod in anima nulla est alteratio Physica: unde quod dicit philosophus ibi esse alterationem, intelligitur de alteratione secundum quid, quæ diffinitur in genere in 1. lib. de Generatione, & Corruptione, scilicet quod alteratio est, quando subiecto eodem manente numero, mutatio est in suis passionibus, id est qualitatibus. Quod distinguit philosophus dicens, quod mutatio, quæ est de ignorantia in scientiam, id est de priuatione in habitum, & de non sciente in scientem, est alteratio simpliciter. Intelligitur de alteratione secundum diffinitionem sui generis, & non de alteratione Physica. Quod vero dicit, quando habens habitum mutatur ad actum, sicut sciens in habitu sentit in actu, non est alteratio simpliciter, vel alterum genus alterationis: pro tanto dicit hoc quia quando sciens considerat, non mutatur in alium habitum, vel formam, quod exigitur ad alterationem in genere. Sed potius confirmat, & saluat eundem habitum per frequentem actum.

De augmento, & diminutione.

C A P. LIV.

Aristoteles in lib. de Gene. & Corruptione. Alteratio ergo non est secundum locum transmutatio: quia alteratio est, quando manente subiecto sensato transmutatur in eius passionibus aut contrariis aut medijs. Augmentatio autem est existentis magnitudinis additamentum, diminutio vero minoramentum. Ideoque magnitudinem oportet habere, quod augeat: quod quidem alteratur non ex necessitate

Virtus est ad aliquid.

Alteratio proprie dicitur est in qualitatibus tertie speciei.

Primum.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

Quintum.

Alteratio quid.

Maxima pulcherrima.

locum transmutat, neque quod generatur. Quod autem augmentatur, & diminuitur transmutat locum. Sed alio modo, quam illud, quod fertur. Quod enim fertur vniuersum mutat locum, id est secundum se totum, & partes: quod autem augmentatur secundum partes solum, hoc enim toto manente, partes transmutantur secundum locum. Ceterum cum generatur aliquid simpliciter, aut corrumpitur non manet subiectum. Cum autem alteratur, vel augetur manet idem. Sed in alteratione passio, vel in augmentatione magnitudo non manet eadem. *Idem in libro de calo, & mundo secundo.* Dico autem, quod sursum est principium longitudinis, dextera latitudinis, ante profunditatis: non enim nominatur principium, nisi vnde incipit motus in primis corporibus: principium namque augenti est sursum, principium motus localis dexterum, principium vero motus sensibilis ante. Non enim significamus per ante nisi ubi sunt sensus. Et sursum quidem, & deorsum sunt omnibus spirantibus ex animalibus, & plantis. Dextera vero, & sinistra non est in aliqua plantarum. Item dico, quod sursum est, ubi est principium motus, dextera est locus exitus motus in alio. Ante vero locus finis motus.

De Mouente, & moto.

CAP. LV.

Idem in 7. lib. Physi. Omne, quod mouetur, ab aliquo moueri necesse est. Si ergo in seipso non habet principium motus ab altero mouetur, quod quidem a seipso nullo modo pausabit. Si autem quod mouetur, ab altero mouetur, ipsum autem mouens etiam mouetur, & mouens igitur ab alio mouetur, quod & iterum ab altero mouetur. Neque in infinitum abibit, sed stabit alicubi. Et erit aliquid quod primum erit causa motus. *Idem in 8.* Eorum autem quæ per se mouentur, alia quidem mouentur aut a seipsis, aut ab alio, & alia quidem natura, alia vero violentia, & extra naturam. Quæcunque a seipsis mouentur, natura mouentur, alia extra naturam. Ex natura, ut ignis sursum, & terra deorsum: quia apta nata sunt ibi esse. Extra vero, ut ignis deorsum, & terra sursum. Leuia enim & graua in opposita loca mouentur violentia. In propria vero natura leue quidem sursum, graue natura deorsum: non tamen a seipsis. Animalium enim hoc est, & animatorum proprium. Impossibile est autem in infinitum abire mouens, & motum. Quod enim mouetur, non necesse est mouere, sed quod mouet, etiam moueri necesse est. Excepto primo mouente, quod manifestum est esse immobile. Omne enim quod mouetur, necesse est esse continuum, & diuisibile in semper diuisibilia. Siquidem necesse est semper motum, & continuum esse. Quare necesse est esse aliquod vnum, & perpetuum primum mouens, & nullam habens magnitudinem. Si enim habet, aut finita est, aut infinita. Sed infinitam non contingit esse magnitudinem, quod autem finitum est: impossibile est infinitam potentiam habere. Impossibile quoque a finito moueri aliquid secundum infinitum tempus. Si ergo primum mouens perpetuum mouet motum, & infinito tempore, patet, quod indiuisibile est, & impartibile, nullamque habens magnitudinem, ipsumque motum quem primum mouens mouet, esse vnum, & eundem, & primum, & continuum. Mouetur autem, & quiescit quodammodo sphaera, eundem enim obtinet locum.

Primum mouens non est finitum.

Calum mouedo quiescit quodammodo.

Quod in omni specie motus inter mouentem, & motum nihil est medium.

CAP. LVI.

Idem in lib. 7. Physi. In omni autem mouente, est & quod mouetur: quia nihil ipsorum medium est. Triplici ergo existente motu scilicet secundum locum, secundum quantitatem, & secundum qualitatem, primo de loci mutatione dicendum, hic est enim primus motuum. Omne ergo, quod fertur: aut a seipso mouetur: aut ab altero. Si a seipso: manifestum est: quia simul mouens, & quod mouetur erit, & nullum ipsius medium. Motus autem ab altero quatuor sunt scilicet *pulsio, tractio, vectio, vertigo*. Omnes namque alios in hos necessarium est contingere. Pulsio est a seipso, vel ab alio ad aliud motus. Tractio autem est motus ab alio ad ipsum, aut ad aliud. Pulsio quidem alia est impulsio, alia expulsio. Impulsio est cum mouens ei, quod est motum, non deficit. Expulsio vero cum expellens deficit. Vectio autem in tribus moribus erit. Quod enim vehitur non secundum accidens: in eo scilicet quod est in eo, vel super id quod mouetur. Vehens autem mouetur aut per pulsum aut per tractum, aut vertigine nectum tractum est cum ad ipsum aut alterum velocior sit motus. Trahens non separatim ab eo, quod trahitur, nam & ad ipsum est tractio, & ad alterum. Reliqui autem tractus iidem specie in hos reducuntur, ut inspiratio, expiratio. Expulsio est ijs conueniens quæcunque corporum emissiva sunt, aut receptiva, ut speculatio, & radiatio, & omnis motus, qui est secundum locum congregatio & disgregatio. Vertigo autem componitur ex tractu, & pulsione, hoc quidem enim pellit mouens, illud autem trahit. Proiectio autem est, quando velocior motus sit eo, quod secundum naturam fertur fortiori facta impulsione, & vsque ad hoc quod accidit ferri, quousque fortior sit motus eius, quod fertur. Manifestum est igitur, & quod mouetur, & mouens simul, & nullum ipsius medium esse. Sed neque alterati, & alterantis vllum est medium. In omnibus enim accidit simul esse alterans vltimum, & primum, quod alteratur. Quæ namque alteratur in eo, quod sensibile est. Sensibilia vero, id est sensibiles qualitates sunt quibus ab inuicem corpora differunt, ut grauitas leuitas, durities mollities, sonus non sonus, albedo nigredo, dulcedo amaritudo, humiditas siccitas, densitas raritas, & horum media. Similiter & alia, quæ sub sensu sunt, ut calor & frigus, lenitas asperitas, hæ enim sunt passionibus substantiæ qualitatis. Similiter autem & animata corporum, & inanimata, & animatorum quæcunque partim inanimata sunt scilicet ut plantæ. Et ipsi quidem sensus alterantur, patiuntur enim: actus enim ipsorum motus est per corpus patiente aliquid sensu, & secundum quæcunque quidem alterantur inanimata, secundum hæc omnia, & animata, non autem econuerso. Non enim alterantur inanimata secundum sensus, nihilque prohibet in animatis alterationem latere, cum alterantur scilicet in anima: quia non secundum sensum accidit huiusmodi alteratio. Ex his ergo patet, quod agens, & passio sunt simul, & horum nullum est medium. Oculo enim contiguus est aer, & aeri cõtinuatur corpus, scilicet coloratum. Superficies in qua est color terminatur ad lumen. Lumen autem, id est aer lucidus ad visum. Similiter autem, & in ceteris sensibus, & etiam in animatis, similiter, & in sensibilibus. Similiter & quod augetur, & augens simul sunt: & decrementum similiter se habet. Decrementi enim causa ablatio quædam est. Manifestum est autem, quod mouetis primi & vltimi, quod mouetur id est inter ipsum mouens, & motum nullum est medium.

Quatuor species motus ab alio.

Impulsio, Expulsio.

Vertigo, Proiectio.

Sensibiles qualitates.

Quod

Quod motus, & quies mensurantur in tempore.

C A P. LVII.

Idem in lib. 6. Necesse est autem & tempus esse cōtinuum, & omnem motum diuidi secundum tempus. Et easdem esse diuisiones temporis, & motus: Et ipsius moueri, ad quod mouetur, & in quo mouetur. At non omnium similiter in quibus est motus, sed quanti quidem secundum se, qualis autem secundum accidens. In sola enim mutatione, quæ est secundum qualitatem cōtingit indiuisibile esse per se. Est autem in tempore aliquid indiuisibile, quod dicimus esse ipsum nunc. Si enim diuisibile est, erit aliquid quod factum est in futuro, & aliquid futuri in eo, quod factum est. Secundum enim quod diuidetur determinat præteritum, & futurum tempus, & in ipso quidem nunc est motus, & mutatum. Moueri autem impossibile. Manifestum est enim, quod in ipso quidē nunc, nihil mouetur; alioquin contingeret, & velocius, & tardius moueri, similiter nec in eo cōtingit quiescere. Quiescere enim dicimus, quod similiter se habet, & ipsum & partes, nunc & prius: in ipso vero nunc non est prius, quare neque quiescere. Necesse est igitur, & moueri, quod mouetur in tempore, & quiescere quiescens. Impartibile autem non cōtingit moueri nisi secundum accidens, & partem totius motus. Motus autem diuisibilis est dupliciter. Vno quidem modo tempore. Alio vero secundum motus partium illius, quod mouetur. Impossibile est autem in infinito tempore finitum moueri. Et infinitum ex finitis esse.

Quid sit tempus?

C A P. LVIII.

Idem in lib. 4. *Phys.* Tempus quidam totius, scilicet reuolutionis cæli motum esse dicunt. Alij vero ipsam Sphæram: quia in tempore sunt omnia, & in totius Sphæra. Verum tempus est numerus motus secundum prius, & posterius. Tempus ergo non est motus, sed id secundum quod habet numerari motus. Est quidem numerus dupliciter, est namque quod numeramus, & numerabile dicimus, & quo numeramus: differunt autem hæc sicut motus, & tempus. Est enim numerus vnus, & idem qui est numerus centum equorum, & qui centum hominum. Quorum vero numerus est: altera sunt, ut equi ab hominibus. Tempus autem est, quod numeratur, & non quo numeramus, mensuratque motum; simul & esse motus. Et hoc est ipsi motui esse in tempore, mensurari tempore, & mensurari ipsum esse esse ipsius. In tempore enim esse duplex est accipere, scilicet esse, quando tempus est, & esse sub tempore, sicut quædam in loco, vel in numero esse dicimus, quia sub loco, vel numero continentur. Esse enim in numero est esse quendam numerum rei. Et mensurari esse ipsius numeri in quo est. Manifestum est enim quod in tempore esse non est esse quando tempus est. Sicut nec esse in motu, vel loco, quando motus, vel locus est. Si enim sic esset, omnis res esset in re qualibet. Necesse est itaque omnia quæ sunt in tempore, contineri sub tempore, & aliquid sub tempore pati: sicut dicere consueuimus, quia calefacit tempus, & senescunt omnia sub tempore, & obliuiscimur propter tempus, sed non didicimus neque nouum factum erit neque bonum. Est enim corruptionis causa per se, quia numerus motus est, motus autem distare facit, quod est, quare patet, quod quæ semper sunt, non sunt in tempore. Non enim eorum esse mensuratur sub tempore, cuius signum est, quia nihil patiuntur à tempore. Quoniam autem tempus est mensuratio motus, erit & quietis metrum, & secundum accidens, id est secū-

A dum posterius, omnis enim quies in tempore est. Nō enim sicut quod est, necesse est moueri, sic & in tempore, quia tempus est motus numerus. In numero autem motus cōtingit esse, & quiescens. Non enim omne immobile quiescit, sed aptum natum moueri, priuatum autem motu. Est itaque tempus motus, & quietis mensuratio. Sed omnino mensura est motus per se, aliorum autem secundum accidens. Ergo quorum esse mensurat, his omnibus inerit esse in quiete, & motu. Quæcunque ergo corruptibilia, & generabilia sunt, & omnino aliquando quidem sunt, aliquando non, necesse est esse in tempore. Est enim tempus quiddam plus, quod excellit esse ipsorum, & mensurat substantiam. Quorumcunque autem contrarium non semper est, hoc quidem possunt esse, & non esse, & ipsorum generatio, & corruptio est. In tempore quidem omnia sunt, & corrumpuntur. Mutatio tamē magis destructiua est per se, & corruptionis causa, generationis autem, & ipsius esse secundum accidens: huius signum est, quia nihil sit, id est generatur nisi moueatur quodammodo ipsum, & agat. Corruptur autem, & cum nihil moueatur, hanc quidem corruptionem non facit tempus, sed accidit in tempore fieri, vel sub tempore. Tempus itaque determinat motum cum sit ipsius numerus, ut dictum est.

Qualiter tempus ab Arist. dicatur esse numerus.

C A P. LIX.

Alber. Verum si tempus est numerus, videtur sequi, quod ei conueniant numeri passionēs, ut par vel impar, abundans, perfectus, vel diminutus: præterea, si est numerus videtur esse binarius, aut ternarius, aut aliquis aliorum. Cæterum in numero est aliquorum aggregatio, in tempore vero non. In tempore quippe nihil manet secundum esse. Ideoque nihil aggregatur in eo, secundum esse. Sed neque seruari cōtingit substantiam: quia nihil est in eo pro substantia nisi nunc. Non est ergo numerus, ut videtur aliquo modo. Nos autem dicimus, quod aliquis numerus est numerus, & hic est permanēs: quo scilicet multa numerari possunt, ut denarius, & duodenarius. Et est numerus numeratus, id est res ipsæ quæ numerantur. Et hoc dupliciter. Nam secundum potentiam dicitur propriè numerabile, secundum actum vero res in actu numeratæ. Numerus quoque numeratus dupliciter dicitur numeratus. Vno modo scilicet à causa numeri, hoc est à causa quæ numerū esse facit. Et secundum hoc tempus numeratur à motu: quia prius, & posterius in tempore, causantur à priori, & posteriori, quæ sunt in motu. Alio modo à partibus suis, & à superbia sua: si habet eā, & secundum hoc tempus numeratur. Numeratur enim à priori, & posteriori in tempore, ut à partibus, & à nunc iterato secundum esse, eadem tamē substantia manēte numeratur etiā, ut à substantia. Alio quoque modo consideratur numerus, qui est tempus, scilicet ut est mēsurā reddēs quantitātē motus, & sic tempus est numerus numerus motū. Certificatur enim primo quantitās tēporis ex numero partium suarum ac substantiæ suæ, & hæc certificata certificatur quantitātē motus, & hoc est, quod dicit philosophus, quod tempus est numerus minimus scilicet duo, hic enim est minimus numeri numerati. Minimus autem numeri numerantis est binarius. Tempus itaque numerat vel mēsurat motum eo modo quo duo multoties accepta explicant partes alicuius quāti diuersas per partem numerum: unde tempus nō multiplicat numerū ultra duo, scilicet prius, & posterius. Illaque multoties accipiuntur secundum partes ipsius motus in totam quantitātē motus: licet enim sic numerus numeratus: tamē ulterius motum numerare potest: quia numerata in ipso rationē habent mēsuræ, & nō numeratorum tantummodo, sicut videmus in aliarum mensurarū numero. Duobus enim modijs numeratur aceruus tritici. Et duobus lagenis dolium vini. Ex hoc patet etiam, quod motus non potest esse numerus temporis, licet

*Nota quies
proprie dicta
non esse in
instanti.*

*Sententia au-
tē quorundam de
tempore.*

*in tempore
esse.*

*Nunc sub-
stantia tem-
poris.*

*Numerus
numeratus
dicitur du-
pliciter.*

ipse sit causa temporis, quia non est intrinseca, sed efficiens causa. Præterea in motu non est idem iteratum manens in substantia, vel in esse. Sed nunc accipiendum est de tempore. Sed bene idem permanens in substantia est, & loco mutans in numero iterato.

Qualiter conveniant ei passionibus numeri.

C A P. LX.

Dicimus itaque quod passionibus numeri, ut par & impar sequuntur numerum numerantem per se, numerum vero numeratum per accidens. Et hoc modo tempus est numerus par quia (sicut philosophus dicit) tempus est minimus numerus. Minimus autem numerus est par. Si quis autem obijciat, quod dicit philosophus, par & impar non esse passionibus temporis; neque velox, & tardum. Dicimus quod hoc est verum propriè loquendo. Propria enim passio est quæ sequitur subiectum uniuersaliter de necessitate, ac per se, & secundum quod ipsum, ut patet in libro poster. Uniuersaliter inquam quia ubique ac semper. De necessitate: quia substantialiter per se, videlicet in secundo modo dicendi per se: quia subiectum cadit in passionis definitionem: Denique secundum quod ipsum: quia non gratia superioris vel inferioris, vel accidentis: sed gratia sui ipsius. Et secundum hoc dicimus: quod par accidit numero temporis. Itaque numerus quidem numerans est species quantitatis. Sed ex prædictis habitum est: quod tempus est numerus numeratus. Nec est in genere numeri nisi per accidens. Et ita per consequens est etiam in specie per accidens. Est enim duo: ut dictum est. Si autem obijciatur: quod in numero est aggregatio: & non in tempore: dicimus quod immo in tempore est aggregatio ipsius nunc. Ita quod aggregatio dicitur iteratio, iteratur autem secundum esse, manens idem secundum substantiam. Si vero iterum obijciatur contra hoc: quod non entis non est iteratio: dicimus hoc verum esse de puro non ente. Sed illud est successuum non habens positionem: cui sufficit iteratio alicuius manentis in substantia, & iterum atque iterum accepti secundum esse.

Qualiter tempus sit mensura motus.

C A P. LXI.

Cum autem motus non sit secundum substantiam, & esse, videtur simpliciter non esse. Cum ergo non entis nulla sit mensura, videtur tempus non esse mensura motus. Quod autem motus non sit secundum substantiam, & secundum esse patet ex hoc, quod nullum successuum est in actu secundum suum esse. Porro si esset secundum substantiam, & non secundum esse, tunc non differret à tempore, quod est contra philosophum, illos qui motum esse tempus dicebant reprehendentem. Quod autem secundum hoc tempore non differret, ex ipsa temporis natura patet, quia scilicet tempus successuum est manens secundum substantiam, non manens secundum esse. Et illud idem esset motus: præterea tempus motu mensuraretur, quia horæ dici ad solis vel ad transitum cæli distinguuntur, sicut motus videtur esse mensura temporis, hic & contra. Verum ad id quod obiectum est primò de motu, quod non entis non est mensura, dicimus ut supra de iteratione eius quod est nunc, videlicet quod illa propositio vera est de puro non ente. Sed illud est successuum non habens positionem, cui sufficit iteratio alicuius manentis in substantia, & iterum atque iterum accepti secundum esse. Et motus quidem est de numero non permanentium, in esse continuorum tamen. Ideoque non est accipere aliquod nunc, in quo sit esse motus: Sed esse suum est fieri, & factum esse motum & non esse. Non est ergo verum generaliter quod motus sit nihil, & tempus quidem mensurat motum simplici-

ter, quia numerus est ipsius. Sed quo ad nos e contra motus mensurat tempus. Si autem quaeritur, cur non dicatur tempus mensura quietis sicut & motus, dicimus quidem est mensura motus per se, & mensura quietis per accidens scilicet in comparatione ad motum, non ergo dicuntur quiescere nisi mobilia propriè. Ideoque potius definitur tempus per motum, quam per quietem.

De diversis acceptionibus temporis, ac definitionibus.

C A P. LXII.

Tempus autem multipliciter accipitur. Vno modo secundum theologos. Alio modo secundum philosophos. Secundum Theologos dicitur mensura cuiuslibet mutationis, siue diuisibilis, siue indiuisibilis, siue corporalis, siue spiritualis: & secundum hoc tempus adiacet creationi rei creatæ, & etiam vicissitudini, quæ est in affectione vel intelligentia Angelica, & hoc tempus non habet prius neque posterius. Nec est inconueniens in hoc tempore, quod vnum nunc sit consequens ad aliud nunc, quemadmodum vna indiuisibilis mutatio est bene consequens ad aliam indiuisibilem mutationem. Sed in hoc tempus nihil aliud est quam aggregatio momentorum, & non est numerus motus, quia tales mutationes non numerantur, cum prius, & posterius non habeant, de hoc tempore datur definitio Dionysij scilicet quod tempus est, quod in generatione esse, & corruptione non esse meretur, & vocat generationem, & corruptionem quamcunque mutationem, siue diuisibilem siue indiuisibilem. Secundum alium modum dicitur tempus mensura motus, vel mutationis continuæ, & sic consideratur à philosophis tempus, & de hoc tempore datur definitio Aristotelis supradicta. Et manifestius intelligitur ex comparatione ad localem motum. Cuius primo, & per se passio est tempus. Accipiat ergo philosophi ratio. Motus enim talis est super magnitudinem quæ habet partem ante, & partem post, & illæ partes dicunt respectum alicuius mediæ partis. Mobile autem, quod mouetur super ipsam etiam est diuisibile in potentia ad renouationem, ubi & loci. Et hæc potentia diuisibilis est, secundum partes magnitudinis, & ubi, & loci, & situs. Et cum ipsa sit diuisibilis, & omnis diuisibilis sit, mensura aliqua: illius ergo potentia in exitu ad actum erit mensura aliqua. Ipsum autem quod fertur, vel mouetur motu suo, & vnum est, & idem ens: tamen secundum comparationem ad partes magnitudinis scilicet respectu termini à quo, & termini ad quem est motus continuus, & respectu mediij. Cum ergo motus sit medium inter magnitudinem, & mensuram ipsius motus: mensura potentia exeuntis in actum continuus in motu habebit tria causata à potentia continuus in actu procedente scilicet prius, & posterius causata à priori, & posteriori in motu: Et medium continuans illa, quod responderet ei, quod fertur continuus à termino, à quo ad terminum ad quem. Et ita patet, quod motus est continuus à continuitate spaciij, & magnitudinis super quod est. Et in motu est prius, & posterius, & mediū. Sed illud medium non est manens idem sicut etiam in magnitudine, vel ubi, vel situ non est medium semper idem inter quamcunque partem ante acceptam, & post in tota magnitudine. Sicut autem idem est, quod mouetur, & fertur continuus in tota magnitudine secundum substantiam, & non habet idem esse secundum, quod est hic, & ibi idest ante & post. Ita idem est nunc secundum substantiam, quod adiacet ei, quod fertur. Et tamen non habet idem esse secundum quod fuit de priori in posterius: quem fluxum habet de continuo processu mobilis ex parte priori in partem vltiorem magnitudinis: cum tamen idem maneat in substantia secundum motum continuus.

Tempus secundum Theologos.

Continuitas motus à magnitudine.

De substantia temporis qua est nunc.

CAP. LXIII.

Aristoteles in li. Physi. 4. Ipsum autem nunc est continuatio temporis. Continuat enim præteritum, & futurum, & omnino est terminus temporis. Est enim huius quidem principium, illius autem finis. *Alber.* Videtur autem philosophus errare ponens nunc substantiam temporis esse: cum punctum non sit substantia lineæ, præterea cum omne quantum diuisibile sit, secundum substantiam suam: nunc autem indiuisibile: non videtur igitur substantia quæ ac per hoc nec tempus esse. Nullus quoque terminus est substantia terminati, & omne nunc est terminus temporis. Nos tamen cum philosopho dicimus: quod nunc est substantia temporis: quia tempus nihil aliud est, quàm nunc fluxu suo suscipiens esse cõtinui, quod qualiter sit, per motum potest videri. Motus enim qui loci mutatio dicitur, nihil aliud est, quàm ubi fluens: cuius substantia est vnum ubi secundum esse diuersificatum. Ita tamen quod vnum illud non sit numero: quia in hoc differt à tempore. Sed hoc dico ubi, quod est accipere de loci mutatione in ipso mobili, & ad illud respondet nunc: quod est substantia temporis. Nec omnino similiter se habent punctus ad lineam, & nunc ad tempus. Nam in terminando quidem, & cõtinuando se habet similiter quodammodo. Sed in essentiando, & substantiando dissimiliter: punctus enim non sit linea: neque fluens: neque non fluens. Sed nunc fluxu suo, sit tempus, unde punctus non est substantia lineæ, nisi forte secundum quod directoria indirectè predicata, de specie, dicitur substantia: sic etiam dicit philosophus in libro posteriorum, quod punctus est de substantia lineæ: quia cum diffinitur linea, dicitur esse lōgitudine, sine latitudine, terminata ad duo puncta. Porro nunc, & punctus in terminando, & cõtinuando, similiter se habent: quia scilicet in linea est accipere duo puncta actū lineam terminantia. Sed *Auicē.* probat, quod nunc terminus in tempore, non est actū, eo quod tale nunc est corruptio temporis secundum naturam suam: sed secundum intellectum tantum, vel secundum comparisonem ad motum aliquem terminatum. Similiter & punctus continuans est principium, & finis. Ideoque qui vtitur puncto continuante, bis vtitur eodem. Sed quandocumque vtitur eo, vtitur vno nunc, unde bis vrendo eo scilicet in ratione principii, & in ratione finis, vtitur eo in duobus. nunc. Porro inter quolibet duo nunc, est tempus: igitur inter illa duo nunc, erit tempus, & in illo erit quies. *Vnde philosophus in 4. Physi. dicit,* quod quando mobile vno puncto, vt duobus vtitur: quiescere accidit. In hoc ergo est dissimilitudo, quod punctus in linea continuans bene accipitur, vt finis, & principium, ita quod nihil est medium. Sed nunc nunquā potest accipi, vt finis, & principium, nisi cadat tempus medium. Denique quia tempus non permanet, ideo nunc acceptum in ratione finis, non permanet, vt idē accipitur in ratione principii, imò cum sumitur in ratione principii futuri, tunc iam definit esse in præterito, vel præsentī. Porro est substantia, qua aliquid habet esse, & hoc modo nunc est substantia temporis. Nec indiuisibile est de substantia diuisibilis. Et est substantia, quæ est id per quod res est. Sicque bene potest aliquid indiuisibile esse substantia diuisibilis. Sed tamē esse diuisibilis erit ab alio, quod est fluxus ipsius de præterito in futurum. Denique concedimus, quod terminus in ratione termini non est substantia terminati. Nec nunc cum dicitur esse substantia temporis, terminus accipitur.

Vtrum sit vnum nunc, vel plura.

CAP. LXIV.

Quia vero nunc terminus est temporis, vt patet ex verbis philosophi superius positīs, videtur, quod

SPEC. NATURALE.

Aplura sint nunc: quia non est vnus terminus, quanti vltius diuisibilis. Et tale quātum est tempus. Quod etiam nunc sit terminus temporis, patet ex hoc: quia indiuisibile est in natura temporis: sicut indiuisibile in natura lineæ: sed in natura lineæ indiuisibile terminus est ipsius lineæ. Item indiuisibile est in natura lineæ, & est indiuisibile in natura quanti cuiuscūque. Sed in natura quanti indiuisibile terminus est illius, &c. Ceterū sicut in linea est punctus cõtinuans, & terminans, sic in tempore est nunc continuans, & terminans in principio, & fine. Quod patet ex hoc, quod motus aliquis terminatur ad nunc, & incipit in nunc. Videtur etiam ibi esse nunc continuans: quoniam aliter temporis partes continue esse non possent. Et sic in tempore sunt tria nunc. Vnum scilicet cõtinuans, & duo terminantia. Item in quolibet cõtinuo infinita sunt indiuisibilia cõtinuantia. Nec hoc est simpliciter infinitū: quia continuans in quanto est in potentia. Cū ergo tempus sit cõtinuū, indiuisibilia cõtinuantia in ipso erunt infinita. Sicque non erit vnum nunc, sed multa. Denique aliter nihil esset dictū, quod in 6. Physi. dicitur, quod inter quolibet duo nunc, sint infinita nunc. Quoniam inter quolibet duo nunc est tempus, sicut inter quolibet duo puncta est linea, nisi essent plura nunc. At obici potest econuerso: quia nunc est indiuisibile tempus in successiuo quanto, quod non permanet in partibus. Quærat ergo, an nunc quod est ante maneat aut corrumpatur. Si manet, non potest manere nisi gratia temporis in quo est. Sed tempus est passio motus, qui non manet, ergo nec tempus manet, nec ex consequenti manet illud cuius substantia non est nisi in tempore, scilicet nunc. Si vero corrumpitur, aut in se corrumpitur, aut in consequenti, quod est post ipsum. At vero nihil corrumpitur in se, nisi quod est in se. Si ergo corrumpitur in se, simul est in se, & corrumpitur in se, & ita simul est in se, & non est in se, quod est impossibile. Definatur enim simul in cõparatione ad vnum nunc, vel ad vnum locum, vel ad instās siue tempus. Si autem corrumpitur in eo, quod est post: tunc oportet, quod sit in eo: quia alias non corrumpetur in eo. Sic ergo duo nunc simul essent in successiuo, quod etiam est impossibile. Nos itaque distinguimus, quod dupliciter potest cõsiderari tempus. Vno modo secundum naturam suam, alio modo secundum cõparationem ad nos, & ad motus in ipso terminatos. Si consideretur vltimo modo: secundum hoc plura nunc significabilia sunt in ipso, sed hoc est secundum quid, esse plura scilicet secundū nos. Si vero cõsideretur primo modo: secundū hoc tota substantia temporis est vnum nunc semper manens substantia vna, & eadē, secundum esse tamē habet pluralitatem. Et si quærat, qualiter ibi nunc secundum esse sunt plura? Dicimus, quia non manent, sed successive corrumpuntur in se, ac secundum seipsa. Nec est inconueniens, idem simul esse, vel manere in se, & corrumpi in se: quia non secundum idē est, vtrumque, sed secundum substantiā manere, & secundum esse corrumpi. Si autē obicitur illud inconueniens philosophi, quod secundum hoc simul sunt, quæ hodie sunt, & quæ in annum millesimum expectantur. Dicimus, quod non sequitur. Temporalia quippe non sunt in nunc sed in esse temporis, & illud esse non est idem.

Qualiter tempus sit quantitas continua per se.

CAP. LXV.

Cum autem ex indiuisibili non fiat diuisibile. Et nunc, vt dictum est, secundum substantiam, sit indiuisibile, non videtur ex ipso fieri tempus cõtinuum secundum substantiam. Et ita non videtur tempus esse quantitas cõtinua. Præterea punctus motui suppositus propter indiuisibilitatem sui, non potest mensurare motum. Similiter ergo, & nunc cum sit suppositum motui, non poterit mēsurare

motum

Tempus dupliciter cõsideratur.

Responsio ad questionem.

Obiectio.

Resp.

Discrimen inter punctū & instant.

Tempus est
quantitas
per se.

Indivisibile
duplex.

motum propter indivisibilitatem sui. Et ita nec mensura nec quantitas continua secundum fieri. Cum ergo nunc sit temporis substantia, non erit tempus quantitas continua. Præterea nihil mensurat maius se, nisi prius mensuret minus se, vel æquale sibi. At vero tempus est numerus ipsius nunc, ergo numero ipsius mensurat motum, itaque nunc non mensurabit maius se, nisi prius mensuret minus, vel sibi æquale. At vero minus se, vel eo nihil est, quod indivisibile est. Mensurabit ergo sibi æquale, quod est impossibile: quia non mensuratur indivisibile; Ipsum autem nunc non erit mensura, quia non quantitas, cum sit indivisibile, ideoque nec ipsius numerus erit mensura, quia numerus indivisibilium nihil mensurat, ergo non est quantitas, quia omnis quantitas aliquid mensurat, nos tamen dicimus omni philosopho, quod tempus est quantitas per se: hoc enim probat in libro prædicamentorum dicens, quod præsens copulatur ad præteritum, & futurum. Sed sciendum, quod duplex est indivisibile, scilicet indivisibile, quod tantum est terminus divisibilis, & nullo modo divisibile, secundum suum esse, & ex tali nunquam efficitur divisibile, ut est punctus, qui terminat lineam. Aliud quod non est tantum terminus, sed & substantia rei divisibilis, habens ad potentiam ad divisibilitatem secundum suum esse, & ita non penitus indivisibile: ex tali itaque bene potest fieri indivisibile. Nec est simile de puncto, & nunc: ut iam supra dictum est: dicimus quoque quod nunc non mensurat secundum quod est indivisibile: sed secundum quod accipitur secundum suum esse in priori, & posteriori. Denique tempus consideratum in se, est species quantitatis per se: quia partes eius ad communem terminum copulantur: considerando vero in comparatione ad causas continuitatem habet per motum, ut dicit Avicenna. Et sic continuum est per aliud. Secundum hoc loquitur philosophus in 4. *Physi.* dicens, quod motus est continuus propter spacium, & tempus propter motum, similiter, & in 5. *Meta.* dicens, quod quedam dicuntur quantitates continue, ut tempus, & motus. Quoniam illa quorum ista sunt passionem dividuntur. Motus etiam est quantitas, & tempus propter motum, hæc philosophus. Si ergo queratur cur motus non dicatur quantitas per se, sicut, & tempus: vel etiam potius, quam tempus: ratio patet ex iam dictis superius. Motus enim in partibus suis non manet: neque secundum substantiam, neque secundum esse, & ita non possunt copulari per se, immo si copulantur hoc est gratia spacij super quod est ipse motus.

De partibus temporis.

C A P. LXVI.

Aristoteles ubi sup. lib. 8. Nihil autem est accipere in tempore præter nunc quod est medietas, habens simul principium quidem futuri: finem vero præteriti. Idem in 4. *Physi.* Hinc etiam videtur quod tempus omnino non sit: huius enim hoc quidem iam præterit, & non est. Illud autem futurum est, & nondum est. Ex his autem quæ non sunt compositum esse impossibile videtur. Itæ omnis partibilis si quid sit, necesse est, aut omnes, aut quasdam partes esse. Temporis autem alia transierunt. Aliæ futuræ sunt. Ipsum vero nunc non est pars. Mensurat enim pars, & oportet componi totum ex partibus. Tempus autem non videtur componi ex ipsis nunc: quia simul non sunt: sed corrumpi necesse est prius. Sic etiam impossibile est habere se ad invicem ipsa nunc: sicut punctum cum puncto. At vero nec idem nunc semper manere possibile est. Nullius enim divisibilis finiti unus terminus est, & tempus quidem est accipere finitum, verum tempus, ut dictum est, est mensura vel numerus motus secundum prius, & posterius. Nam in motu necesse est esse prius, & posterius proportionabile his se-

cundum quæ sunt: prius autem & posterius dicimus secundum ad ipsum nunc distanciam. Quare quoniam ipsum nunc in tempore est: est enim terminus præteriti, & initium futuri, & prius, & posterius erant in tempore. In quo est enim ipsum nunc: & eius distantia. Contrario autem modo dicitur prius secundum præteritum tempus, & futurum. Nam in præterito prius dicitur quod longius est ab ipso nunc: posterius autem quod prope. In futuro eadem e contra. Tempus autem cognoscimus cum definiuerimus motum prius, & posterius determinantes. *Aug. in li. conf. 11.* O sapientia Dei lux mentium omnia tempora tu fecisti, & nulla tibi coætæna sunt: quia tu permanes. At illa si semper manerent, tempora non essent. Quid est enim tempus: quis hoc facile, & breviter explicaverit? Si ex me nemo querat scio. Si querenti explicari velim: nescio, hoc tamen scio. Si nihil præterit non esset præteritum tempus. Si nihil adveniret non esset tempus futurum, & si nihil esset, non esset præsens tempus. Duo ergo ista tempora præteritum, & futurum quomodo sunt? & quoniam præteritum iam non est, & quoniam futurum nondum est: præsens autem si semper præsens esset: nec in præteritum transiret: iam non esset tempus: sed æternitas. Sunt ergo præterita, & futura, & scire volo ubi sunt: quod si non valeo, scio tamen ubicunque sunt: non ea ibi futura esse aut præterita: sed præsentia. Nam si, & ibi futura sunt, nondum sunt, sed & si ibi præterita sunt, iam non sunt, ubicunque ergo sunt, quæcunque sunt: sunt in præsentia: quamquam præterita cum verba narrantur ex memoria proferuntur. Non res ipsæ quæ prætereunt: sed verba concepta ex imaginibus eorum quæ in anima sunt, & velut vestigia per sensus, prætereundo fixerunt: pueritia quippe mea, quæ iam non est, in præterito est tempore, quod iam non est: imaginem vero eius cum eam recolo, & narro, in præsentia tempore intueor: quia adhuc est in mea memoria: quæ autem nunc loquor: nec præterita nec futura sunt. Nec propriè dicuntur tria esse tempora: præteritum præsens, & futurum: sed fortassis propriè diceretur: tempora sunt tria, præsens de præteritis, præsens de præsentia, præsens de futuro.

Qualiter in anima mensuretur aut annumeretur
motus temporis.

C A P. LXVII.

In te ergo animæ mens tempora metior: affectione quam res prætereuntes in te faciunt, & cum illæ præterierint manet: ipsam metior præsentem: non ea quæ præterierunt te, ut fieret: ipsam metior cum temporibus metior. Ergo aut ipsa sunt tempora: aut non metior tempora. Itaque si voluerit aliquis edere longiusculam vocem, & constituerit præmeditando, quam longa futura sit, Egit utique ille in silentio spacium temporis: memoriæque commendans cepit edere illam vocem quæ sonat: donec ad propositum terminum perducatur: imò sonuit, & sonabit, nam quod eius iam peractum est, utique sonuit, quod autem restat sonabit: atque ita peragitur: dum præsens intentio futurum in præteritum transiit: diminutione futuri: crescente præterito: donec consumatione futuri sit totum præteritum. Sed quomodo minuitur aut consumatur futurum, quod nondum est, & crescit præteritum, quod iam non est? nisi quia in animo, qui hoc agit, tria sunt. Nam & expectat, & attendit, & meminit, ut id quod expectat, per id quod attendit, transeat in id, quod meminerit. Quis negat futura nondum esse? sed tamen iam est in animo expectatio futurorum. Et quis negat præterita iam non esse, sed tamen adhuc est in animo memoria præteritorum. Et quis negat præsens tempus carere spacio, quia in puncto præterit? sed tamen perdurat attentio per quam pergat ab esse ad id quod erit. Non ergo longum tempus futurum, quod

Difficile est
explicare
quid sit tem-
pus.

non

non est, sed longum futurum, longa futuri expectatio est. Neque longum præteritum tempus, quod non est, sed longum præteritum, longa præteriti memoria est. Dicturus sum canticum, quod noui: antequam incipiam in totum expectatio mea tenditur. Cum autem capero, quantum ex ipso in præteritum decerpsero, tenditur in memoria mea atque distenditur vita huius actionis meæ in memoriam, propter quod dixi, & in expectationem propter quod dicturus sum, præsens tamen adest attentio mea, per quam traiecitur quod erat futurum, ut fiat præteritum. Quod quanto magis agitur tanto breuiata expectatione prolongatur memoria: donec tota expectatio consummatur: cum tota illa transferit in memoriam, finitur actio. Et quod in toto cantico, hoc in eius partibus singulis sit, & in singulis syllabis, hoc in actione longiore: cuius forte particula est, illud canticum, hoc in tota vita hominis, cuius partes sunt omnes actiones hominis, hoc in toto sæculo filiorum hominum, cuius partes sunt omnes actiones vitæ hominum.

Quæd secundum quosdam tempus non habet esse in anima vel in ratione.

C A P. LXVIII.

Aristoteles in li. *Physi.* 4. Dubitabit autem aliquis: utrum si non sit anima: erit tempus: an non? Si enim impossibile sit numerantem esse, impossibile etiam erit aliquid esse numerabile, quare neque numerus erit. Numerus enim est, aut quo numeratur: aut numerabile. Si ergo nihil aliud est aptum nam numerate, quam anima, & intellectus: impossibile est esse tempus, si non sit in anima, quia tempus est numerus motus. Et omne quidem tempus vnum similiter, & simul est, specie autem hæc non simul scilicet quæ tempore mensurantur. Nam & septem canum, & septem equorum idem est numerus, sed tamen hi canes sunt: illi autem equi. Sic & motuum simul terminatorum idem est tempus. Sed hic quidem fortassis velox: ille autem non. Et alius quidem loci mutatione, hic autem alteratio. Motus autem diuersi, & eorsum sunt. Tempus autem ubique idem, quia numerus vnus idem ubique est. Multis quidem rationibus videtur probari posse, quod tempus non sit nisi forte in ratione. Quibus etiam consentit. Aug. ut patuit in superioribus dicens, quod tempus non est nisi in anima, unde tempus secundum ipsum est diffensio accepta per imaginationem inter designationem duorum momentorum. Et momenta duo nihil aliud vocat, quam duas renouationes situs in mobili, quod mouetur, sicut duas eleuationes in Sole: quia solis cursus communis distinguit horas, & momenta, unde horum momentorum per imaginationem est tempus. Huic etiam opinioni consentiunt antiquissimi quidam philosophi: qui dicunt tempus esse ex formis comparisonis, quæ est in anima tantum. Formas enim comparisonis appellant animæ protensionem inter momentum, & momentum.

Quod temporis esse non dependet ab anima: sed eius perceptio.

C A P. LXIX.

Nos autem dicimus econtra, quod esse temporis non dependet ab anima, sed temporis perceptio. Quod etiam multiplici ratione possumus probare, ac prædictam opinionem improbare. Mobile siquidem quod mouetur, partim est in termino a quo, & partim in termino ad quem. In termino ad quem, est in potentia. Cum ergo exibat in actum. Actus iste mensurabitur aliquo, quia omnis potentia exiens in actum mensurabitur aliquo, porro mensura huius exitus ponitur esse tempus ab omnibus qui ponunt esse tempus, patet itaque tempus esse. Sed fortasse

dicet aliquis, quod illa mensura est in anima. Cuius signum est, quod dolentes, & infirmantes prolongant tempus propter multam attentionem motus ex affectione infirmitatis & doloris, voluptuosi autem econtra breuiant tempus propter attentionem motus delectationis. Dormientes omnino non percipiunt tempus, sed continuant nunc præcedens somnum, ad nunc ad quod terminatur somnus, non percipientes medium tempus, sicut legitur de septem dormientibus. At contra ponamus, quod non sit anima, nec intelligentia. Tunc aut mensurabitur potentia exiens in actum, aut non: si non, hoc est inconueniens. Quantitas enim eius determinata est, eamque necessario mensurari oportet: præterea nihilominus velocior erit motus motu, quæ non possunt esse nisi in comparisonem ad mensuras. Cum ergo mensuretur motus etiam anima non existente, patet, quod ab anima non dependet tempus esse. *Ceterum in primo li. de generatione, & corruptione probat Philosophus, quod mixtio non est compositio ex minimis saluatis, quia idem huic quod mixtum est esse videbitur: si non videt quidem acutè. Lynceo enim idem acutè videnti: mixtum esse videbitur. A simili ergo possumus arguere, quod si tempus non esset nisi in anima, secundum vnum esset tempus scilicet attendentem motum, & secundum alium non esset scilicet non attendentem motum. Quod vtrique falsum est & absurdum. Relinquitur ergo quod esse temporis non dependet ab anima: sed temporis perceptio.*

Obiectiones in contrarium.

C A P. LXX.

Et econuerso videtur esse, quod dicit philosophus, videlicet, quod hoc temporis scilicet præteritum factum est & non est. Illud vero futurum erit, & nondum est. Ex his enim duobus componitur tempus. Cum igitur compositum ex his quæ non sunt, esse sit impossibile, videtur tempus non esse nisi forte in ratione. Ceterum omnis partibilis si sit, necesse est, aut omnes, aut quasdam partes esse. Cum ergo tempus sit partibile, necesse est de ipso sic esse. Cumque vero eius pars aliqua præterita sit, quæ iam non est: nec pars futura, quia nondum est. Si aliqua est, hoc erit præsens nunc. Aut ergo illud est diuisibile, aut indiuisibile. Si diuisibile, redit eadē quaestio, quia nunc non erit diuisibile, nisi in præteritum, & futurum; Aliam quippe diuisionem non admittit successiuum. Si autem indiuisibile: tunc non est pars temporis continui, & ita tempus non est: quia nihil indiuisibile est pars continui: præterea deducendo ad impossibile probat. Auicenna tempus actu non esse. Si enim est in actu: aut manet: aut destruitur, & si manet, non manet sine partibus, quia natura totius non est extra naturam partium. Erit igitur partes accipere scilicet præteritum, & futurum actu esse. Et hæc est illorum redargutio qui ponunt tempus: quia dicunt, quod nihil est accipere de tempore nisi nunc. Si vero destruitur: aut hoc in seipso, aut in consequenti tempore: aut in instanti. Non autem destruitur in seipso, quoniam est in seipso: sed nec in consequenti tempore: quia nihil destruitur in illo in quo non est: at vero tempus non est in consequenti tempore. Quia sicut dictum est: nihil est de tempore nisi nunc accipere: porro si destruitur in consequenti nunc, sequitur quod nunc erit consequens tempus vel nunc: quorum vtrumque inconueniens est: ut in 6. *Physi. probatur*, quia consequentia sunt inter se ubi non est medium eiusdem generis. Et inter quælibet duo nunc, sunt infinita nunc. Similiter inter tempus, quod destruitur, & nunc quod sequitur: non est eadem natura, & ideo non sunt consequentia.

Soluuntur eorumdem obiectionum.

CAP. LXXI.

Nunc & tã
us quomodo
differunt.

Porro ad huiusmodi rationum solutionem notanda sunt tria. Primum est quod nunc, & tempus non differunt in substantia, sed in esse tãtum: eo quod nunc est substantia temporis: vt dicit philosophus. Secundum est: quod quantitas non habens positionem in suis partibus, habet esse debile. Quantitas autẽ habens positionẽ in suis partibus, habet esse forte. Tertium est, quod pręteritum, & futurum sunt in defectu secundum esse: sed secundum substantiam manẽt: unde pręteritum in ratione pręteriti non est, & futurum in ratione futuri non est. Sed tamen substantia vtriusque est. His suppositis respondemus ad obiectũ primum, quod partes temporis non cedunt omnino in non esse, & idcirco illa obiectio non concludit: nisi quod de esse temporis nihil est accipere manẽs, & hoc est verum. Eodem modo respondendum est ad secundum: quia pręsens, quod accipitur si ponatur in actu manens indiuisibile erit, & non erit tempus secundum esse, sed secundum substantiam. Et fluxus eius facit esse temporis: dico tale quale potest habere successiũ. Illa enim vt dicit Auicenna: humiliora sunt in esse, quam in esse permanẽtia. Ad aliud dicendũ est, quod ista diuisio nihil valet: si tempus definit esse: aut desinet in se: aut in tempore consequenti: aut in nũc. Tempus enim non est in se, nec tempus habet esse in tempore, nec in instanti. Et dicimus, quod destruitur nec in se, nec in consequenti, nec in instanti, sed ex natura successionis. Causa huius est renouationis cõtinuatio in mobili: secundum quod est in motu, quod accipitur hic & ibi, & cum est ibi non est hic. Porro tempus si consideretur absolute: tunc nõ est significare duo instantia ad quę terminetur. Si autem consideretur in comparatione ad motum: tunc erit significare duo instantia terminos motus. Si autem queritur: vtrum ad illa continuetur tempus secundum esse? dicẽdum est, quod sic. Sed continuatio eius est, secundum modum esse ipsius, & sic est continuatio in defectu. Si autem obijcitur, quod nihil continuatur ad non ens: dicẽdum, quod verum est de non ente simpliciter: sed termini temporis secundum substantiam sunt, licet non sint secundum esse, & tales termini sufficiunt in continuo successiuo. Denique tempus secundum substantiam, & esse non dependet nisi ab vno motu scilicet ab eo, qui est infinitus secundum naturam. Si enim ab aliquo dependeret, finito illo iam non esset tempus, & oporteret assidue causari multa tempora, vnde tempus ipsius motus est pars temporis communis, secundum quod etiam dicit philosophus, quod hoc est esse in tempore, quod quadam parte temporis mensurari potest. Si ergo ponatur duo motus esse simul. Ex isto non sequitur positio tertij motus: aut tertij temporis. Temporalia enim possunt simul esse in tempore vno: sed tempora non possunt simul esse in tempore vno. Si autem queritur quid notet ly simul? Dicimus similitatem, quę exponenda est negatiue: sic simul sunt quorum vnum altero non est prius: vel quorum vnum alterum non consequitur, omnia quippe prima exponuntur negatiue. Ea vero quę simul sunt: referuntur ad illud in quo simul sunt: sicut ad principium simultatis, vnde si reflectatur similitas super principium simultatis, non potest exponi affirmatiue, eo quod primo non sit prius: sed exponetur negatiue per exclusionem oppositi, vt supra dictum est: Hoc autem sine pręiudicio dicimus: quoniam Aug. & alij quidam videntur oppositum dicere.

Tempus motus.

De prima temporis origine.

CAP. LXXII.

Qui tempus
exiuit in
esse.

Aristoteles in li. 8. *Physi.* Tempus Plato solus omnium philosophorum dicit esse genitum: simul enim ipsum cum cælo factum. *Albertus*: Hic autem possumus querere, qualiter tempus exiuit in esse. Aut enim caput in tempore: aut in instanti temporis: aut in æternitate. Si dicatur quod in tempore: sequitur inconueniens duplex. Vnum est, quod tempus sit in tempore: sitque mensura eius mensuræ, & tempus temporis, quod in infinitum deducitur. Aliud vero, quia incipere est, in initio sui esse, quod est contra naturam continui, quia nullũ continuum habet esse in suo termino principio vel fine, vt patet in 6. *Physi.* Si vero dicatur, quod incipit in instanti temporis, quod est initium sui. Et hoc est (vt dixi) contra naturam continui. Aliud est, quod instans indiuisibile, sit in instanti diuisibili. Ex quo sequuntur vltterius incõuenientia duo. Vnum est, quod indiuisibile mensuretur, & indiuisibile mensuret, quorum vtrumque est impossibile. Aliud est, quia hoc etiam deducitur ad infinitũ, Tertium inconueniens est: quia tempus sic incipit, quando fuit tempus. Et nunc queritur vltterius de incẽptione temporis, sicut prius, & redibunt prędicta incõuenientia. Si autem incipit in æternitate, quod iterum est inconueniens. In omni enim re mensurata mensura proportionatur mensurato. Lagenæ enim mensurat vinum, & modius grana, & vlna pannum, & marcha aurum. Æternitas autem non proportionatur tempori, quia ipsa tota est simul, & sine terminis. Tempus autem successiuum, & cum terminis. Eadem obiectio est, si forte dicatur, quod incipit in æuo: propter hoc quod dicit Boe. qui tempus ab æuo ire iubet. Cõtra quod est, quod æuum incipit cum initio suo, & tunc si fuerit tempus, quia successiuum non est in sui initio. Queratur de ipso initio in quo incipit, & redibunt eadem inconuenientia. Nos autẽ dicimus, quod tempus incipit in sui initio. Et tunc non fuit tempus secundum esse, sed secundum substantiam: cum successiuum secundum esse non sit in sui initio, vt patet ex supra determinatis: intelligendum tamen est, quod cum dicitur. Tempus incipit in sui initio: illa prępositio *in* potest notare duplicem habitudinem, vnam scilicet termini ad terminatum, & sic verum est, vel habitudinem mensurati ad mensuram, vel continentis ad contentum, & sic falsum est. Ad illud autem quod obijcitur: quod tria sunt inconuenientia quę sequuntur: Dicimus, quod non est verum: quia non est inconueniens, quod tempus sit in sui initio, quantum ad substantiam: non autem quantum ad esse. Similiter per distinctionem scilicet prępositionis patet, quod non sequitur quod indiuisibile transiret in diuisibile: quia non accipitur prępositio in hac habitudine. Ad id quod obijcitur vltimo dicendũ est, quod æuum ponitur pro æternitate improprie, & prępositio, Ab, potest notare triplicem habitudinem, & in quolibet sensu est vera locutio scilicet habitudinẽ causę: vel habitudinem exemplaris ad exemplum: vel habitudinem ordinis ad aliud.

Respondetur.

Qualiter tempus dicatur esse coæquum cælo, & Angelo, & primæ materiæ.

CAP. LXXIII.

Quia vero tempus dicitur esse coæquum primæ materiæ, ac cælo, & Angelo: queri potest quomodo. Nã cælum, & terra, idest Emphyreum, & prima materiæ creata sunt ante omnẽ diẽ scilicet artificialem, & naturalem. Vnde videtur ante omnẽ tempus creata esse: quia non est tempus nisi in diẽ, & nocte. Contra videtur: quod tempus sit ante illa tria. Est enim mensura

Dubitatur.

mensura ipsius fieri, ergo cum ipsum fieri res fa-
ctas præcessit, & ita non est eis coæquæum. Cæte-
rum. *Aug. in li. confes. 12.* dicit: quod vices tempo-
rum non habet informitas prima: quia nulla potest
esse vicissitudo ubi nulla est forma. Ex hoc sequi-
tur, quod extra tempus sit informitas illa, quæ est
in materia prima, & ita quod non sit tempori coæ-
quæua. Denique quæcunque sunt coæquæua sunt
in aliquo quod est mensura. Si ergo prædicta quatuor
coæquæua sunt: in quinto coæquæua erunt. Illud
quoque quintum necesse est illis esse coæquæum: a-
liter enim non essent coæquæua in ipso. Et iterum il-
la quinque erunt coæquæua in sexto paritione: sic
ergo esset in infinitum procedere, contra quod di-
cit philosophus: quod non contingit intelligentem
in infinita transire. Ad hoc ergo dicimus, quod
multipliciter accipitur tempus: quandoque scilicet
generaliter pro mensura cuiuscunque mutationis
vel fieri: siue simplicia, siue composita sint: se-
cundum hoc Angeli moventur in tempore, & intel-
ligunt in tempore: secundum discursum intelligen-
tiæ super res intelligibiles in vespertina cognitione.
Nam secundum matutinam cognitionem attingunt
ipsi æternitatem: secundum hunc etiam modum fie-
ri creationis, quod nihil aliud est, quam creaturam
nunc esse, & nihil ante fuisse: est in tempore. Et
secundum hoc dicit Aug. quod Deus est dominus
aliarum rerum ex tempore, & non ipsius temporis:
quia scilicet incaptio rei, quæ ibi dicitur fieri per
intellectum: est ante perfectionem eiusdem rei. Li-
cet autem tempus hoc modo sit ante perfectionem
rei secundum intellectum: tamen secundum sui sub-
stantiam est cum ipsa re. Nam illud fieri secundum
substantiam nihil aliud est: quam creaturam nunc es-
se, & ante non fuisse: patet igitur qualiter tempus se-
cundum sui substantiam, est vnum de coæquæuis: cū
tamen secundum rationem habeat ad alia ordinem
prioritatis. Aliter autem accipitur tempus pro men-
sura mutationis: quæ est super materia: siue sit subito,
siue non. Et secundum hoc dicit Aug. quod infor-
mitas prima non est in tempore: quia in illa non est
aliqua mutatio, & tamen est in tempore, secundum
quod accipitur tempus primo modo. Ex hoc etiā pa-
tet responsio ad hoc quod dicit Aug. quod cælum, &
terra sunt ante omnem diem: quia accipitur dies ibi
prout constituitur ex horis mensurantibus mutatio-
nem quamcunque: quia nec cælum Empyreum im-
mutationum subiectum est. Nec etiam prima mate-
ria secundum quod sic accipitur. Et ad illud quod
obiicitur de die naturali dicimus, quod dies natu-
ralis duobus modis definitur: in comparatione ad suas
partes, quæ sunt tantum partes, vt materia, sic dies
naturalis est, qui constituitur ex viginti quatuor ho-
ris. Definitur etiam in cōparatione ad partes, vt cau-
sam efficientem, sic dies naturalis est, qui constituitur
ex die artificiali, & nocte. Et secundum primā defi-
nitionem, & primo modo consideratum tempus nihil
est ante omnem diem. Sed secundum secundam defi-
nitionem, & secūdo modo consideratum tempus ali-
quid est ante omnem diem. Aliter iterū dicitur tem-
pus mensura motus primi mobilis, & per consequens
aliorum motuum, qui causantur ab illo. Et sic multa
sunt causata ante tempus, sic patet solutio pri-
mæ obiectionis. Ad aliud dicendum, quod coæ-
quæuum exponendum est negatiuè: sicut om-
nia prima, vnde cum dicitur, quod quatuor
sunt coæquæua, sensus est, quod ista quatuor
secundum esse suum, & substantiam non se præ-
cedunt ad inuicem, & ita patet, quod non itur
in infinitum.

*Dies natu-
ralis dicitur
dupliciter.*

*De differentia temporis, & æui, & æter-
nitatis.*

CAP. LXXIV.

Differt autem tempus ab æternitate, & æuo, quo-
niam æternitas principio, & vt æuum caret ac
fine. Æuum autem caret fine, sed nō principio. Tem-
pus autē habet vtrumque. Nec est idem, quando, &
nunc istorum trium, quia quando temporis secundū
philosophum est cōpositum partim ex eo, quod præ-
terit, & eo, quod instat, & eo, quod futurum est, &
sic diuisionem habet, hæc autem diuisio non conue-
nit, quando, æternitatis, & æui. Cum illa simul tota
sint, & indiuisibilia. Similiter nūc temporis: est substantia
successiui. Et nunc æternitatis, vel æui est substantia
manētis. Dicit etiā Boetius, quod nūc stans, & nō se se
mouens semper æternitatis facit. Nunc autē continuè
fluens, semper temporis, sunt ergo diuersa, sicut fluēs,
& non fluens. Denique nūc temporis variatur in præ-
teritum, & futurum secundum suum esse: nunc autem
æternitatis diuisione est inuariabile. Sed obicit for-
tasse aliquis, dicendo, quia quando est Deus, est An-
gelus, est motus, ibi in hac locutione, significatur vnū
quando, relictum circa rem æternam, & æuiternam,
& temporalem, ergo vnū est quando. Similiter Deus
est nunc & Angelus, & id quod mouetur. Sicque vnū
istorum trium videtur esse nunc. Nos autem dicimus,
quod quorumcunque mensura est tempus, eorum
etiam est mensura æternitas: sed non e conuerso. Æ-
ternitas si quidem est mensura excellens temporalium,
& æuiternorum, excellitque temporalia secundū v-
tramque partem, æuiterna vero secundum alterā. Vn-
de in tali quidem locutione est quando æternitatis,
quod relinquitur circa æterna, æuiterna, & tempora-
lia. Sed circa æterna relinquitur; sicut ex mensura
adæquata. Circa æuiterna vero, & temporalia sicut
ex excellenti mensura. Sunt tamen qui dicunt, quod
idem est quando, & idē nunc istorū trium, & dicunt,
quod tempus non habet substantiā à motu: sed est nu-
merus. Ideoque volunt, quod idem nunc sit stans in
cōparatione ad æuiternum, & æternum, & in cōpara-
tione ad temporalia numeratum, & similiter idē quā-
do. Sed hoc videtur nō esse verum, quia cum tempus,
& æternitas, sint proprietates quædam rerum: de ip-
sis erit iudicandum secundum principia subiectorum
suorum. Et ita cum tempus sit in primo mobili, ea quæ
sunt in tempore iudicabuntur secundum ea quæ sunt
in motu mobilis primi. In illo autē est accipere, quod
fertur de æternitate, ad id quod fertur ante & post in
situ, à quibus scilicet tribus sunt in tempore nunc, &
prius, & posterius. Similiter etiam de æternitate idem
erit iudicium in comparatione ad æuiternum.

De convenientia illorum trium.

CAP. LXXV.

Inter prædicta vero tria primo videtur esse conueni-
entia generis: quia sine conuersione etiam in quid
prædicatur mensura de illis. Alia quoque conuenientia
est in similitudine, quia scilicet vt dicit philosophus,
quod est æternum, æterno simile est, & tempus tem-
porali. Sicque vnum est exemplar, & alterum exem-
platum. Vnde solet dici, quod tempus est imago æui, &
æui æternitatis. Tertia quoque conuenientia ex Boetio
habetur in li. de æternitate scilicet quando relictum
ex omnibus his non prædicat aliquid quod sit in te,
sed potius quo aliquo modo se habet res ad aliquid,
vt ad tempus, vel æuum, vel æternitatem. Quarta quo-
que conuenientia est in hoc, quod substantia cuiuslibet
horum est indiuisibilis scilicet nunc. At cōtra primam
conuenientiam obicere posset aliquis: quod con-
uenientia generis ponit cōuenientiam rationis, quæ est
secundum

*Nunc tem-
poris, & æ-
ternitatis.*

Obiectio.

Resp.

Prima.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Obiectiones.

Prima.

Secunda.

Tertia.

Resp.

secundum nomen generis. Ratio enim animalis conuenit speciebus animalibus. Si ergo inter ista est conuenientia generis, quod est mensura, sequitur quod hæc uniuocantur in hoc quod est mensura. Sic ergo aliquo creato communia erunt nomine, & ratione, quod est impossibile, dicit quoque philosophus, quod corruptibilia, & incorruptibilia non sunt in eodem genere. At vero tempus est corruptibile: æuum autem & æternū incorruptibile. Videtur etiam quod vnum nō sit simile vel exemplar alteri, quia non diceretur liber exemplatus ab alio: si tantum haberet conuenientiam in folijs, & non in scripto. Cum ergo æternitas sit tota simul, quod tempori non cōuenit: vnum ab altero exemplatum non erit. Tertia quoque conuenientia stare non videtur, quia nihil est in Deo nisi Deus, unde æternitas est diuina essentia. Itaque relinquitur ex æternitate, & etiam diuina essentia scilicet quādo. Sicque cum dicitur Deus est semper: hoc aduerbium semper designat essentiam temporalem. Similiter cum dicitur Angelus est semper: recte sicut cum dicitur. Motus est semper. Nos autem de conuenientia in genere dicimus, quod mensura per prius, & posterius prædicatur de illis tribus. Nam propriè loquēdo mensura dicitur per prius de tempore: per posterius autem de æternitate, & de æuo scilicet in quantum ipsorum duratio accipitur cum protensione indeficiente, quæ tamen est tota simul: secundum quod tota simul successioni opponitur. Et licet corruptibilia, & incorruptibilia non sunt in eodem genere, quod est subiectum, & potentia, bene tamen cōuenire possunt secundum proportionem in aliquo communi. Porro tempus quidē in quantum potest, imitatur æternitatem, & æuiternitas æternitatem: sed necesse est in aliquo deficere, ideoque non est exemplum in omnibus, sed in aliquibus. Denique testante in Topicis philosopho: quæcūque cōtrauenientia sufficit ad ostēdendum simile, unde cum in modo prædicādi quārum ad rationē vnumquodque istorum significet, ut extrinsecus adiacens, habebunt in hoc cōuenientiam, ut dicit Boetius. licet æternitas sit essentia diuina secundum rem.

De ratione numeri eorum.

CAP. LXXVI.

Porro cum sit tempus mensura cum utroque termino scilicet initiali, & finali. Æternitas, vero mensura, sine utroque, quia principio caret & fine, videtur, quod debeant esse duæ mediæ. Vna videlicet quæ principium habeat, non finem: hoc est æuum. Et alia quæ finem habeat & non principium. At istam ultimam non habemus, & dicimus reuera, quod non potuit esse huius mensura quarta. Nihil enim carens principio potest finem habere eo quod ipsum non est post non esse. Omnibus autem creatis, sicut habuerunt esse post non esse, ita etiam inest eis posse deficere, nisi per virtutem contineantur diuinam. Porro numerus illorum trium sic potest accipi secundum rationem. Aliquid est cuius potentia actiua non habet coniunctam potentiam passiua, eo quod in ipso indifferens est, quod est & quo est, & illius mensura est æternitas. Sub illo autem est ens potentiam habens actiua & passiua, sed possibilis eius potentia semper est actui coniuncta, habens tamen diuersitatem ab ipso propter differentiam quod est, & quo est & illius mensura est æuum. Sub isto etiam est ens potentiam habens actiua & passiua, ita quod passiuam recipit actum per motum, & tamen sunt super coniuncta propter materiam & formam ex quibus componitur. Et illius mensura propria est tempus. At vero sub illo non est ens quartum, ideoque nō est quarta mensura, de qua obiectum est supra. Non solum autem in prædictis differt æternitas a cæteris, sed etiam quia æternitas est idem illi cuius est mensura. Non sic autem est de cæteris. In hoc etiam differt ab eis, quia æternitas mensura est increata, non tendens

in nihilum in natura sua. Cætera vero ad hoc ut possint esse suum continuare, necesse est contineri manu omnipotentis Dei, ne in nihilum decidat, sicut omnes creaturæ. Porro æternitas, & æuum simul à tempore differunt in hoc, quod utrumque illorum est simul totum. Tempus autem non simul totum. In hoc etiam quod utrumque mensura est excellens temporalium. Tempus autem non est mensura æuiternorum & æternorum. Æternitas denique differt ab æuo in carentia principij. Æuum autem à tempore carentia finis.

Quid sit esse in tempore.

CAP. LXXVII.

Aristoteles in libro physicorum 4. Motui quidem esse in tempore est mensurari tempore, ipsumque mensurari est ipsius esse. In tempore siquidem esse dupliciter est accipere: videlicet esse quādo tempus est, & esse sub tempore. Sicut quædam in loco vel in numero esse dicimus, quia sub loco vel sub numero continentur. Albertus. Queritur ergo de his, quæ non habent numerum, sed prius, & posterius, qualiter in tempore sint, ut est homo vel asinus, vel cuiuslibet rei naturalis essentia omnino quæta. Dicimus enim homo est, vel fuit, vel erit, & similiter de qualibet re naturali significantes, quod talia sint in tempore. Fortasse dicet aliquis, quod essentia rerum naturalium est in humorum adæquatione, quæ scilicet in calore & frigore & humiditate propter continuam actionem & passionem habet prius, & posterius. Inde perditio & restauratio. Vnde dicit philosophus, quod non eadem est sanitas in mane & in vespere. At vero si ita esset, nec possemus dicere quod idem sit homo in mane & in vespere, sicut nec possumus dicere, quod eadem sit sanitas actu in utroque tempore. Ideo dico actu, quia eadem esset habitus, nisi interueniret infirmitas. Fortassis aliquis dicet, quod sicut sanitas, vel albedo non deperit in toto, sed tamen non est tota simul. Et ob hoc ibi est esse in præterito & futuro. Similiter in homine, quia non est ibi totum esse simul, ideo dicitur esse in præterito & futuro. At ecce forma substantiales. formæ sunt omnino simplices, ideoque omnino sunt simul. Vnde cum homo sit à simplici forma, homo habebit totam eam simul. Itaque ratione illius formæ non erit verum dicere homo est, & homo erit. Sicque tali forma videntur non esse in tempore. Præterea simplex in quantum simplex, non habet mensuram. At vero cælum & corpora cælestia, quæ immortalia sunt (ut dicit Boetius) simplicia sunt: & ita non habent mensuram secundum prius, & posterius. Cum ergo tempus sit mensura, secundum hunc modum talia non sunt in tempore. Denique quod dicunt quidam de quiescentibus naturali quiete, ut sunt omnia mobilia, quæ actu non mouentur, quod eorum quies, non est tota simul, falsum esse videtur. Quicquid enim habet prius, ac posterius, hoc primo ac per se est in tempore. Nulla vero quies primo ac per se est in tempore, sed post & de per accidens, ut dicit philosophus. Nulla igitur quies habet prius, & posterius.

Quot modis esse contingat in tempore.

CAP. LXXVIII.

Dicimus itaque quod quatuor modis est propriè aliquid in tempore. Primo modo est aliquid in tempore ut in subiecto, & sic passionem temporis in tempore sunt, ut longum ac breue, & multum ac paucum. Secundo aliquid est in tempore, sicut in quod est substantia ipsius, & sic nunc est in tempore, quia nunc est substantia ipsius. Tercio modo aliquid est in tempore sicut terminus in terminato. Et sic nunc est ab anima, signatū est in tempore. Quarto modo aliquid est in tempore simpliciter sicut in numero, & hoc est tempore vel parte temporis.

Esse in eo, & sub eo.

Primo.

Secundo.

Tercio.

Quarto.

temporis mensurari. Et hoc contingit duobus modis, scilicet absolute, vel per comparisonem. Absolute adhuc duobus modis scilicet per prius & posterius. Per prius est in tempore motus, & mobile secundum quod est in motu. Per posterius quies, & quiescens secundum quod refertur ad motum. Et per prius esse in tempore dicitur adhuc duobus modis, scilicet toto tempore mensurari, sicut motus celi universalis: & parte temporis, sicut alij motus particulares. Per comparisonem esse in tempore dicitur tribus modis. Aut enim illud quod comparatur, est immobile secundum esse & posse, & agere. Sed comparatur ad rem mutabilem secundum durationem excellentem in, ante, & post, & concomitantem, & sic dicitur, Deus est fuit & erit. Sensus enim est, ut dicit Hiero. *Deus fuit id est nunquam defuit. Deus erit id est nunquam deerit. Deus est id est semper est.* Aut id quod comparatur secundum esse est immobile. Sed secundum posse quidem coniunctum motui est mobile secundum vicissitudinem, & sic angelus dicitur esse in tempore secundum omnes directiones temporis. Et potentia angeli vicissitudinatur per actus scilicet intelligendo diuersa & volendo. Et secundum hoc dicit August. quod Deus creaturam spirituales mouet per tempus, creaturam vero corporalem per locum & tempus. Aut ita est, quod esse quidem rerum est totum simul, sed habet potentias, ad motum continuum. Et hoc contingit duobus modis, secundum duplicem modum potentiae. Est enim potentia ad ubi tantum, & est potentia ad ubi & formam. Et primo modo celum est in tempore, Secundo modo generabilia & corruptibilia. Concedimus namque quod essentiae rerum non sunt in tempore absolute, sed per comparisonem ad potentiam ad motum relatum. Porro de quiete dicimus, quod sic dicitur. Quies non est tota simul intelligitur, quod est propinquior & remotior a motu. Et hoc simpliciter non ponit prius & posterius, sed per comparisonem ad motum. Ideoque dicit philosophus, quod quies est in tempore per prius, & posterius.

Cum tempus magis dicitur causa corruptionis, quam generationis.

C A P. LXXIX.

D Vbitabit autem aliquis, cur potius dicatur tempus causa corruptionis, quam generationis. Cum enim omnis motus in tempore est, non videtur potius esse causa corruptionis, quam alterationis, vel generationis, ac ceterorum. Ceterum nullius horum videtur esse causa, quia generatio & corruptio ceterique motus causantur a principiis intrinsecis, & extrinsecis agentibus, vel patientibus. Præterea passio non est causa subiecti, sed potius e contra. Tempus autem est mutationis, & motus passio. Denique si tempus esset causa corruptionis per se, tunc maxime videretur ea in subiecto sibi proprio causare, sicque celum esset corruptibile. Nos autem dicimus, quod tempus est causa corruptionis magis, quam generationis in corruptibili, quod actu est accipere in tempore. Vnde & Apostolus dicit quia quod antiquatur & senescit prope interitum est. Philosophus quoque dicit, quod tempus est causa corruptionis, mensura quantum quæ magis distare facit a principio. Si autem aliquod generatur in tempore, siue simpliciter, ut substantia siue secundum quid, ut quod Deus sciens fit sciens, hoc fit aliquo mouente extrinseco, & non tantum intrinseco, & non tempus ibi est causa. Si autem ex corruptione unius generatur alterum, hoc est per accidens respectu temporis. Itaque esse in tempore secundum naturam suam est secundum id tempus quod est causa corruptionis. Vnde philosophus non determinat quid sit esse in tempore, dicit quod in illis, quæ sunt in tempore secundum naturam suam, est contrarietas, ideoque per actionem caloris consumptio fit naturalis humiditatis, cuius consumptio inducit dissolutionem, & causat distantiam ab habitudine principiorum coniunctum ipsum

in esse primitus. Et ideo dicitur, quod homo incipit mori ex quo nascitur. Dicit enim Avicenna. quod non fit restauratio substantialis humiditatis per humidum nutritibile, sed impeditur calor, ne subito consummat ipsum, & dat exemplum de duplici humido, quod est in lampade, est unum quod est imbibitum lychno. Alterum quod est circumfusum, ubi calor ignis, qui de necessitate semper aliquid consummit, impeditur a circumfuso. Et ideo etiam mors naturalis dicitur illa, quæ inducitur ex tempore longo. Eodem modo dicimus, quod tempus est causa obliuionis, & insipientiæ, quia propter consumptionem humiditatis in cerebro, & propter teporem calidi, quod necesse est tepescere consumpta sua materia in qua est, efficiuntur senes immemorabiles. Ex his patet, quomodo tempus dicatur causa corruptionis per se, quia semper in ipso in quo est, inducit corruptionem hoc modo, quo esse in tempore inducit corruptionem. Generationis autem est causa per accidens, quia non ipso in quo est, sed per aliud mouens, ut per experimentum vel aliquid tale inducitur generatio. Porro celum secundum suam naturam non est in tempore sed secundum motum. Et iterum secundum motum non est ita in tempore, quod mensuretur a quadam parte temporis, sed communicat se toti tempori. Sed tempus non est causa corruptionis, nisi in his, quæ meretur secundum partem sui, quia in his est distantia a principio, & in alijs non.

Verum tempus semper causatur a motu, vel aliquando fit sine motu.

C A P. LXXX.

D Icit autem Philosophus, quod sicut magnitudinem sequitur motus: ita motum sequitur tempus. At vero pereunte magnitudine, perit omnino localis motus. Igitur similiter pereunte motu: peribit omnino tempus. Et ita sine motu videtur omnino non esse tempus. Dicit Avicenna. quod motus numerat tempus: quia facit esse numerum, qui est tempus: Motus ergo facit esse tempus. Præterea destructo subiecto destruitur eius passio. Cum ergo tempus sit passio motus, destructo motu destruitur tempus. Denique in 6. Phys. habetur, quod si motus est, necesse est tempus esse & si tempus est, necesse est motum esse. Patet ergo quod non est unum sine alio. E contra vero dicit Philosophus in 4. li. Phys. quod tempus est aliquid plus omni eo quod est in ipso. Cum ergo in tempore sit motus, tempus est aliquid plus omni motu. Manet ergo tempus non existente motu. Præterea nunc in tempore (sicut dicit Philosophus) correspondet substantiæ huius mobilis: & est substantia temporis motus. At vero substantia ipsius mobilis manet post motum: ergo & substantia ipsius nunc manet post motum. Nos itaque dicimus (ut prius habitum est) quod duplex dicitur tempus. Quod dicitur enim tempus est mensura cuiuscunque mutationis, siue simplicis siue compositæ, & illius non nihil prohibet consequi ad nunc. Et hoc bene potest esse sine motu. Sed tempus consideratum a Philosophis, quod est mensura motus primi mobilis, non potest esse sine motu. Et de hoc loquendo concedimus primas rationes, & respondemus ad obiecta in contrarium, quod cum dicit Philosophus: Tempus est aliquid maius omni eo quod est in tempore, loquitur de esse in tempore secundum quod idem est esse in tempore quod esse in numero. Quicquid autem est in numero: sic se habet ad numerum illum, quod etiam alia possint numerari & mensurari per numerum illum, & sic ea quæ sunt in tempore: similiter se habent ad tempus: quod tempus etiam potest esse mensura aliorum. Et sic verum est: quod tempus est plus omni eo quod est in tempore. Ad aliud dicendum est: quod tempus manet secundum substantiam: & non secundum esse. Et motus neque manet secundum substantiam, neque secundum esse, & tamen dependet tempus a motu. Sed bene

sequitur

Sensus huius
propositionis
Deus fuit
&c.

Obiectiones.

Resp.
Ram. 8.

Duplex tem-
pus.

sequitur ex illa ratione, quod substantia temporis nō A
dependet à substantia motus: sed à substantia mobi-
lis secundum quod est in motu. Et ideo illo non exi-
stente in motu non est substantia temporis. Porro sub-
stantia mobilis manet post motum: sed sic non causat
ipsum nunc temporis: secundum quod à philosophis
consideratur: ut scilicet est non coniunctum priori &
posteriori, & ideo non causatur à substantia mobilis
quo cunque modo considerata: sed prout est in motu
secundum quod huiusmodi.

Quod Tempus sit propriè ac per se passio motus cœli.

C A P. LXXXI.

Ob.
Prima.

Secunda.

Tertia.

Resp.
Prima.

Resp.
Secunda.

Obiectiones.
Resp.

Tempus in quo
subiecto.

Quia vero tempus dicitur esse passio primi mobi- B
lis; Quæri potest, utrum sint plura tempora vel
vnum? Videtur enim quod plura: quia subiectum
tēporis quod est motus multiplicatur, ergo & passio,
multiplicata quoque causa multiplicatur effectus, &
causa temporis est motus. Præterea dicit philosophus 6.
Physi. quod ad motum vñū exigitur mouēs vñū, & tē-
pus vñū, & mobile vñū, ac per hoc innuit, quod
non omnis motus in vno tempore sit. Denique tēpus
est accidens temporale, à quo denominatur tempora-
le. Cum ergo multa sunt temporalia, multa etiā erunt
& tempora. Econtra vero dicit Ansel. in monologio,
quod præsens tempus claudit omnem locum, & quic-
quid in loco est. Sicque locus omnis, & quicquid in
loco est, in vno præsentis tempore est. Per eandem ita-
que rationem non est nisi vnum futurum & vñū præ-
teritum. Hoc etiam dicunt expresse Aristot. & Avicen.
Nos autem dicimus, quod plura quidem sunt tempo-
ra. Est enim quædam mutatio, quæ non potest reduci
ad motum cœli tanquam ad causam, ut est mutatio
potētiae intellectiue ac voluntatis. Et illa tempus suū
habet, ut supra dictum est. Omnia vero alia quæ sub
motu cœli sunt, non habent tempus nisi vñū. Om-
nis enim motus mensuratur per cœli motum tāquam
per sui generis simplicissimum. Et similiter mensura-
tur per numerum cœli motus, tanquam per extrinse-
cus adiacens, quod non est in eodem genere. Siquidē
esse in tempore, est esse in numero testante philoso-
pho. & in eodem numero numerante possunt plura
numerata esse, plures enim res ad vñū numerum re-
ferri possunt. Cum ergo obijciatur, quod multiplicato
subiecto passio multiplicatur. Respondemus, quod
tempus non est passio nisi motus cœli per se. Aliorum
vero per relationem ad motum cœli tanquam ad sim-
plicissimum, qui est causa motuum aliorum. Itaque
tempus causatur à motu simplicissimo primo, alio-
que motus mēsurat per relationem ad motum illum.
Quod autem dicit philosophus ad motum vñū exigi
tempus vñū, intelligitur de tēpore signato inter duo
nunc, & non de tempore simpliciter. Denique tēpus
est accidens propriè motus cœli. In alijs vero motibus
non est ut accidens in subiecto, sed ut numerus in nu-
merato.

De numero cœlorum.

C A P. LXXXII.

Isidorus li. 4. Legimus, in David: *Laudate eum cœli
cœlorum.* Et Paulum vsque ad tertium cœlum fuisse
raptum. Fecit itaque Deus cœlos nō informes, neque
confusos, sed ratione quadam ordine suo distinctos.
Nā superioris circuli cœlum proprio termino discre-
tum, & qualibus vndique spacijs collectum extendit, &
in eo virtutes spiritualium creaturarum cōstituit. Cu-
ius scilicet cœli naturā artifex mundi Deus aquis tem-
perauit, ne conflagratio superioris ignis in inferiora ele-
menta succenderet. Dehinc circulum inferioris cœli,
non vñiformi sed multiplici motu solidauit, nuncupās
eum firmamentum propter sustentationem multarum

superiorum aquarum. Philosophi autem mundi
septem cœlos idest planetas globorum consono
motu introduxerunt, quorum orbibus connexa
commemorant omnia, quosque sibi innexos & ve-
lut insertos versari in itinere retro, & contrario cœ-
teris motu ferri arbitrantur. Rabbi Moyses: tempore
Aristotelis non fuit verificatus numerus cœlorum.
Et illi qui nunc eos temporibus nostris nunciauerunt
pro vno cœlo sphaeram vñam multos cœlos in se clau-
dentem cōputauerunt. Vnde Thalmudistæ dixerunt
esse duos cœlos, sicut in Deuteronomio dicitur: *En
Deum Dei cui cœlum est & cœlum cœli*, ubi per vñum
cœlum omnes cœli stellas continentes intelliguntur,
per alterum vero quod est sphaera secunda cœlum id
quod claudit omnes, & est sine stella. Cœlum quidem
Mercurii & Veneris olim inter astrologos in ambigui-
tate fuerunt, utrum sub sole essent, an supra solem.
Antiqui quidem opinati sunt eos esse supra solem, sed
postea Ptolomæus ordinauit eos sub sole.

*De quinque cœlis, & eorum effectibus in rebus in-
ferioribus.*

C A P. LXXXIII.

Qui vero supra solem eos esse dixerunt, quinque
sphæras esse putauerunt, scilicet sphaeram lunæ
quæ propinquior nobis est omni alia, & sphaerā solis,
quæ supra illam est. Et sphaerā quinque stellarum er-
raticarum, Et sphaerā stellarum fixarum. Et vltimum
cœlum omnes circumuolans, vel circumuoluens, in
quo nō est stella. Sicque numerus cœlorum vel sphæ-
rarum habentium stellas, est quaternarius, & super
hos vltima sphaera. Dixerunt autem sapientes, de gu-
bernatione generationis, & corruptionis, quod sit per
virtutes venientes à cœlis. Ab antiquis dictum est etiā,
quod non est herba in terra, quæ non habeat stellā in
cœlo, quæ eam respiciat, & crescere faciat. Vnde dicitur
in Job, *Nunquid uosli ordinem cœli, & pones ratio-
nem eius in terra?* Dixerunt autem philosophi, quod
cœlum lunæ virtutem habet crementalem in elemen-
to aquæ, & ad hoc dant pro signo crementum maris,
cum lunæ incremento est, & diminutio similiter. In
sole vero manifestum est, quomodo radius eius in ip-
sius approximatione crementum ignis mouet, sicut
crementum frigoris in elongatione eiusdem apparet.
Similiter & sphaera stellarum erraticarum operatio ē
habet ad aerem, in existendo principium qualitatum
eius, & in mouendo ipsum. Et propter multitudinem
mutationum istius sphaeræ & ipsum motū scilicet re-
trogradationis & stationis ac processus, est in aere fa-
ciliior transmutatio secundum multos modos, quam
in alio elemento. Sphaera vero stellarum fixarum est
motus principium, & ideo non potest esse, quod tar-
detur motus terræ propter tardationem stellarum fi-
xarum in suo motu.

De septem cœlis.

C A P. LXXXIV.

Beda super Genesim. Sunt autem septem cœli, quo-
rum hæc sunt nomina scilicet aer, æther, olympus,
spacium igneum, firmamentum, cœlum angelorum,
ac cœlū Trinitatis. Auctor. Rabanus vero super Deu-
teronomium prætermisso cœlo Trinitatis ponit sep-
tem cœlos creatos, scilicet Empyreum, & cœlum a-
queum siue chrySTALLINUM, firmamentum, igneum
spacium, olympum, cœlumque ethereum & æreum.
Cumque Ioannes Damascenus septem cœlos tangat
planetarum, quæri potest, cur Rabanus, vel Beda non
illos cum cæteris enumerant. Cæterū si circulus aeris
cœlum est, videtur quod aqua & terra habeant cœlum
similiter. Nos autem dicimus, quod ad esse cœli duo
sunt

*Duo requi-
sit ad esse
celi.*

sunt necessaria siue exiguntur, videlicet quod aliquid contineat circulariter per totum, & quod sit perspicuum luminosum. Ob hoc inferiora duo elementa non dicuntur celi. Nam grauiora crassa sunt & obscura, & ab alijs contenta, non alia continentia. Caelos autem planetarum Rabanus, vel Beda sub firmamento comprehendit, ut postea patebit. *Albertus.* Si vero queritur ratio numeri calorum secundum Rabanum, dicimus, quod natura communis omnibus celis duplex est secundum ipsum, videlicet natura circulariter continendi, & natura perspicui. Vnde quot modis contingit perspicuum circulariter continens multiplicari, tot erunt celi. Tale vero perspicuum aut est receptivum luminis, aut dativum. Si dativum, aut est dativum vniforme, aut non vniforme. Item aut motum, aut non motum. Si dativum vniforme non motum, tunc est celum empyreum. Si autem est dativum vniforme motum, tunc est chrysellinum siue aqueum. Si autem dativum non vniforme motum, tunc erit firmamentum. Quarta vero combinatio non potest esse, scilicet non vniforme, non motum. Quia supra probatum est, quod omne quod non est vniforme mouetur, & ita in quinta essentia secundum Rabanum non sunt nisi tres celi. Si autem est receptivum luminis, aut separabiliter aut inseparabiliter. Si inseparabiliter, aut per circulum superioris superficie, aut inferioris. Si secundum circulum superioris, tunc est igneum spacium, quia ignis est elementum receptivum luminis inseparabiliter. Si autem secundum superficiem inferiorem, sic est olimpeum. Si vero est receptivum luminis separabiliter, sicut aer, qui illuminatur ex presentia luminosi, & obtenebratur ex eiusdem absentia, hoc est dupliciter, aut secundum superius, aut secundum inferius. Si secundum superius, est aethereum, quia Rabanus regionem aeris superiorem vocat aethera. Si vero secundum inferius, tunc est aereum. Si vero queratur de tribus celis, de quibus facit mentionem Apostolus, quando dicit se raptum in tertium celum, Dicendum est, quod tres celi dicuntur ibi tres modi visionis secundum Augustinum, sensibilis, imaginariae, & intellectuales. Et dicuntur celi, quia calant aliquid. Vel dicuntur ibi tres celi, tres Hierarchiae angelorum. Si autem dicuntur ibi celi corpora, tunc accipitur ibi secundum distinctionem naturarum, in quibus inveniuntur proprietates celi, scilicet perspicuum & luminosum, & tunc primum est aereum, secundum igneum, tertium vero de natura quintae essentiae.

De celo Trinitatis.

C A P. LXXXV.

*Celum Tri-
nitatis vide-
tur locus.*

Cum autem celum Trinitatis diuidatur cum alijs, & ita sit eiusdem diuisionis, videtur quod & eiusdem naturae sit cum alijs celis. Nam quaecumque eiusdem diuisionis sunt, sunt eiusdem naturae, quia diuisum manet in diuidentibus, ut vna communis natura generis. Hinc ergo videtur celum Trinitatis esse locus, sicut & celi. Idem quoque videtur ex illo verbo Luciferi, in celum ascendam super astra Dei. Nam super ac subter sunt differentiae loci & situs. At conuerso, cum Deus sit loco incircumscripibilis, & semper sit in celo Trinitatis, patet quod hoc celum non est locus corporalis. Idem etiam patet ex hoc, quia Lucifer per hoc quod voluit in celum ascendere, voluit super angelos altissimos assimilari, quod utique non posset consequi per ascensum alicuius corporis, quod & nos concedimus, dicentes, quod celum diuiditur per celum Trinitatis, & per alios celos, ut commune proportionis, & non ut genus. Est autem communitas proportionis, (ut dicit Boetius) in similitudine habendi se ad aliquid. Celi vero similiter se habent ad vnum, quod est continere & salua-

A re contentum. Per hunc itaque modum numeratur cum alijs celis, sicut rector ciuitatis, & rector navis dicuntur esse duo eligibilia, non sorte, sed arte. Sic etiam celum Trinitatis, & empyreum, & firmamentum sunt tres celi quantum ad convenientiam inferiora continendi atque saluandi. Porro supra & infra, vel super ac subter dicuntur multipliciter, sicut etiam prius, & posterius. Dicitur enim supra ordine, & loco, & dignitate. Secundum vltimum modum est celum Trinitatis super empyreum. Si autem queritur, utrum idem sit quod Deus. Respondemus quod idem est cum Deo secundum rem, sed differens secundum rationem. Celum quippe Trinitatis nihil aliud est quam virtutis eius excellentia, quia continet & ambit omnia creata. Sed fortasse potest aliquis obijcere quod dicit philosophus in 4. phys. quod nihil est in seipso per se. Cum ergo Deus sit in hoc celo, non erit hoc celum idem cum Deo. Nos autem dicimus, quod esse in ipso dicitur duobus modis, videlicet per affirmationem & negationem. Per affirmationem non est in se, quia sic oporteret idem esse continens, & contentum quod non potest esse. Ac per negationem aliquid est in seipso, quia non in alio, sicut omnia prima quae non continentur, sed continent alia. Et hoc modo Deus est in seipso: vel melius dici potest, quod nihil est seipso secundum rem & secundum rationem. At vero Deus est in se ipso idem secundum rem, differens tamen secundum rationem, ut dictum est. Sic enim etiam sapientia & virtus Dei sunt idem secundum rem, sed differunt ratione. Si autem obijcitur, quod de ipso per Isaiam dicitur. *Celum mihi sedes est*, potest dici quod ibi celum empyreum dicitur sedes Dei, scilicet ratione contentorum in quibus quiescit. Est enim Deus Trinitas, vel celum eius supra Emphyreum, unde non secundum situm corporeum dicitur sedes Dei, vel in ratione distantiae, sed ratione infinitatis diuinae substantiae.

De continentia eiusdem celi.

C A P. LXXXVI.

Porro si queratur a nobis, quae contenta sunt in celo Trinitatis, huic quaestioni respondemus, quod nihil est in eo nisi pater, & filius, & spiritus sanctus. Esse quippe in celo Trinitatis, est esse inaequalitate virtutis Dei, omnia quae sub ipsa sunt continentis atque saluantis. Quod autem dicit Beda de angelis, quod intra Deum currunt quocumque mittantur. Ex quo videtur quod in celo Trinitatis contineantur. Intelligendum est quantum ad primam praesentiam contemplationis proportionabiliter, quia superiores plus, & inferiores minus contemplantur. Nec utique sequitur si sunt in Deo qui est celum Trinitatis, quod ideo sint in celo Trinitatis. Quin potius est ibi fallacia accidētis, propter diuersam rationem Dei, ac celi Trinitatis: si autem obijcitur quod locus est contentiuus, & saluatiuus locati: Angeli enim non habent saluationem & continentiam, nisi a spiritu increato, dicimus, quod reuera Deus, quidem continet & saluat, ut principium efficiens, id quod efficit per praesentiam efficientis essentiae ac potentiae non relinquens, secundum quem modum dicitur esse in omnibus creaturis. Et sic hoc modo Beda dicere videtur, est angelorum locus, non tamen est eis proprius locus, locato per aequalitatem commensuratus, quod importat celum Trinitatis. Itaque nec Beata Virgo est in celo Trinitatis, licet dicatur exaltata super choros angelorum excellentia dignitatis, sed nec Christus secundum quod est homo est ibi, licet ipse homo sit ibi. Quod enim in simbolo dicitur, quod sedet ad dextram patris, intelligitur de persona in duabus naturis. Illa quippe ratione diuinitatis, est in celo Trinitatis. Similiter intelligitur illud verbum Stephani, *video filium hominis stantem a dextris Dei*. Omnia quippe huiusmodi intelligenda sunt secundum rationem diuinitatis. Quod autem dicit Apostolus de Christo. *Omnia*

*Supra.
Celum Tri-
nitatis quid*

*Esse in seipso
dicitur du-
pliciter.*

*Fallacia ac-
cidentis.*

Art. 7.

*Communitas
proportionis.*

subiectis sub pedibus, & postea quod ipse filius erit ei *subiectus*, intelligitur de ipso in quantum est homo. Cui subiecit Deus omnia dignitate & non loco. Nam diffinitione quidem in Empyreum continetur Christus homo vel corpus Christi, sacramentaliter autem continetur in altari, dignitate vero nullo in loco continetur. Sed est super omnem locum & super omnia quæ diffinitione ac circumscriptiue in loco continentur.

De celo Empyre.

C A P. LXXXVII.

Porro celum Empyreum est corpus inter omnia corpora simplicia nobilissimum. Ideoque dicunt sancti quod sit igneum, non per ardorem, sed propter corporale lumen in eo diffusum. Si autem obijciatur in contrarium quod omne continens, est contento simplicius. Et ideo cum angeli sint spiritus, celum continens eos non videtur esse corpus. Respondemus, quod illud verum est de continente circumscriptiue. Non autem diffinitione: continens simplicius est contento de necessitate. Et angeli quidem celum Empyreum non implent eo modo quo locatum implet locum. Sed implent ipsum secundum distinctionem Hierarchiarum & mansionum, quæ in domo patris multæ sunt. Et ideo celum non est locus eorum ut saluans eos in esse. Sed potius, quia magis congruit in genere corporum actioni beatitudinis, & contemplationis eorum. Si quaeritur utrum angeli manerent in esse non existente celo Empyreum, dicimus, quod manerent, cum à loco corporeo non saluentur in esse, finirentur enim adhuc intra limites suæ essentiae. Et continuerentur à Deo existente in eis per præsentiam, essentiam, & potentiam, sicut est in omnibus creaturis. *Alexander*. Cum autem nihil à Deo sit sine causa, videtur Empyreum non habere causam aliquam. Non enim est propter continuandam in inferioribus generationem & corruptionem. Cum huiusmodi causa sufficiens sit firmamentum cum stellis, & planetis. Nec est ad conseruationem in esse, cum causa conseruationis in esse corporum dicatur esse, secundum philosophos, illa sphaera quæ mouetur motu diurno. Non ergo videtur esse causa ex comparatione ad spiritus. Cum spiritus natura separatim sint à corporibus, nec indigeant continentia corporum ad hoc ut sint. Nos autem dicimus, quod habet causam celum Empyreum ut compleatur vniuersum in genere corporum, secundum determinata extrema & medium, ad ostensionem summæ potentie ac sapientie & bonitatis diuinæ. Extrema quidem sunt luminosum in fine, & opacum in fine. Luminosum autem in fine dicitur Empyreum. Præterea licet spiritus à corporibus separati quantum ad suum esse non indigeant aliquo corpore: est tamen congruentia corporis alicuius ad ipsos spiritus, propter magnam conuenientiam. Denique spiritus rationales, qui corporibus coniunguntur, cum perueniunt ad corporum incorruptionem congruenter collocabuntur in corpore, quod est vltimæ nobilitatis in vniuerso, scilicet in Empyreum, eo quod illa corpora maximam habebunt nobilitatem. Et ante coniunctionem illam cum huiusmodi corporibus ibi etiam propter meritum suum conuenienter collocantur.

Quod celum Empyreum vniforme sit.

C A P. LXXXVIII.

Albertus. Est autem communis doctorum sententia, quod Empyreum omnino sit vniforme, plenum lumine, non habens diuersitatem dexteræ & sinistræ. Et quod dicit Philosophus celum habere dexterum & sinistrum, intelligit de cælis inferioribus. Nam philosophi ut dicunt sancti, Empyreum celum intelligere non potuerunt nisi forte iuxta Da-

malcenum illi qui dogmata Moyti legentes ea sibi attribunt. Sed fortassis potest aliquid obijcere, quod *idem eodem modo se habens natum est facere idem*, ut legitur secundo de generatione & corruptione. Si ergo celum Empyreum, ut dictum est, omnino vniforme est, nec faciet difformitatem in celo inferiori: nec iterum illud in suo inferiori. Et sic vniiformes erunt omnes cæli. Quod cum sit contra sensum, videtur quod non sit vniiforme primum celum, quod influit alijs difformitatem & motum, hoc est Empyreum. Et nos quidem dicimus, quod celum Empyreum influit quidem inferioribus, sed ut in libro de substantia orbis dicit Auerroes & etiam Boetius, *Agentis actio non est tantummodo secundum potestatem agentis, sed etiam recipientis*. Ideoque cum inferiores cæli non sint æque nobiles, cum Empyreum, non sic vniiformiter lumen ab eo recipiunt sicut & lumen vniiformiter influit, videlicet ipsum celum Empyreum. Et hoc est quod dicitur in libro de causis, *quod primum aequaliter adest omnibus secundis, sed secunda non aequaliter assunt sibi*. Quod autem Empyreum sit vniiforme, probari potest per hoc, quod sicut vnum est ante multa, sic vniiforme ante multiforme. Cum ergo in genere circularium corporum sit aliquod primum, non potest primum esse multiforme. Ceterum omne multiforme aliquam habet in partibus diuersitatem. Et habens partes habet quandam compositionem. E contra quicquid habet vniiformitatem in partibus habet identitatem, & quandam simplicitatem, porro idem erit ergo simplex, & vniiforme, sicut est idem diuersum & compositum. Celum ergo Empyreum quod ante omne simplex est & vniiforme est, hoc etiam patet per hoc quod dicunt sancti, celum illud igneum esse, non propter ardorem, sed propter splendorem. Dicit quoque *Damasceus*. In generatione totius mundi cæli facturam suscipimus, quod sine stellis septiforme aiunt qui foris sunt sapientes, ea quæ sunt Moyti documenta, sua facientes.

Quod etiam immobile sit.

C A P. LXXXIX.

Quia dicit philosophus. Omne corpus naturalem motum habere, videtur Empyreum cum sit corpus esse naturaliter mobile. Quin etiam non solum videtur esse secundum locum mobile, sed & mutabile. Nam super illud verbum psalmi de cælis, *Ipsi peribunt, tu autem permanes*, dicit glossa quod celum in quo sunt angeli creati mutabitur, & siquidem secundum qualitatem mutabitur, multo fortius secundum situm ut videtur. Denique si elementa soluentur, & sol, & luna, quia motu suo nobis seruiunt, in nouatione sui præmiabuntur, videtur quod celum Empyreum pari ratione ad præmium suum in nouam qualitatem mutabitur. Multo magis ergo secundum situm motum vel mobile, esse videbitur. At e contra nullum vniiforme omnino circulare rationem habet inceptiōis sui motus in parte vna potius, quam in alia. Cum ergo vbique non possit incipere, nusquam incipiet, & sic erit immobile. Itaque patet cum celum Empyreum omnino sit vniiforme & immobile, præterea nobilius est quod participat bonitatem sine motu. Cum ergo primum corpus nobilissimum sit, bonitatem quam potest habere sine motu, participabit. Denique locus proportionabitur secundum congruentiam locatis. Locata vero cæli Empyrei sunt in quiete contemplationis, ac beatitudinis. Ipsum quoque celum est in quiete, ac sic immobile. Quod & nos concedimus cum cæteris Doctoribus. Quod enim philosophus dicit, omne corpus naturalem motum habere, loquitur de corporibus ordinatis ad generationem & corruptionem per motum suum, porro Empyreum supra huiusmodi ordinem est eleuatum. Et ordinatur ad statum con-

templa-

*In nouatio
empyreique*

templatium, ideoque non habet motum. Si autem de innouatione ipsius quaeritur, bene potest concedi, quod angelorum ministerio completo in maiorem lucem innouabitur. Sed motus localis, ad mutationem quae est ex alteratione non sequitur, porro philosophi non cognouerunt Empyreum, quia scrutati sunt & locuti de superioribus secundum sensum, vel secundum consequentiam rationis tantum. Et quidem secundum sensum apparent tantum octo sphaerae, nona vero probatur secundum rationis consequentiam, porro decima quae immobilis ponitur, nec sensu nec forti ratione manifestatur; Ideoque non posuerunt eam philosophi.

De celo aqueo suo chrystallino.

C A P. XC.

*Aqua non
sunt supra
firmamentum
in sententia
Augustini.*

DE aquis vero quae sunt super firmamentum loquitur Augustinus super Genesim ita dicit. Hoc exigit aquarum pondus, quod super terram fluant, vel in aere vaporaliter ferantur. Et non ut sint supra firmamentum. Ergo cum celum aequum ponatur de materia aquae, non erit supra firmamentum. Si forte aliquis diceret, quod aquae sunt ibi miraculose, ex quibus est celum aequum. Obuiat ibidem ei Aug. dicens. Nec quisquam dicat, hoc omnipotentia Dei fieri, qualiter enim Deus fecit naturas quaeritur, nunquid ut de eis miraculum potentiae suae operaretur. Ergo non est recedendum ad miraculum, sed secundum naturam creaturarum, causa est assignanda. Si forte dicatur quod aquae fluxibiles descendunt ad ima. Sed congelatae ad modum chrystalli sunt supra firmamentum. Econtra sic obijcitur. Chrystallus, (ut dicit philosophus in posterioribus) est congelatio aquae remota penitus omni caliditate, penitus autem remouetur caliditas, quando interius, non poterit dissolvere, nec exterius ingredi propter constrictionem pororum. Si ergo talis est natura caeli aquei, oportet quod aliquo corpore in frigidante ipsum congelatum sit. Et quod vel ubi quae so tale est, cum celum non recipiat peregrinas impressiones? Si forte dicatur, quod hic non fumatur aqua pro elemento frigido & humido, sed eo modo quo accipitur cum dicitur, *Spiritus domini ferabatur super aquas*, ubi scilicet aqua dicitur fluitans, & confusa materia, aequaliter habens frigidum & calidum, humidum & siccum, tenebrosum & luminosum. At vero si hoc esset, sicut dixit Moyses, diuisit aquas ab aquis, eadem ratione dicere posset, ut videtur, diuisit ignem ab igne, & aerem ab aere. Si vero dicatur quod aqua ibi est secundum effectum suum, de quo dicit philosophus, quod ipsa est elementum conglutinatum & coniunctum. Econtra potest obijci quod aqua non conglutinetur nisi per actum humidi. At vero in actu humidi semper fluit ad siccum solidum, quia non est terminabilis termino proprio, sed termino siccum secundum actum illum, & secundum hoc ad terram descenderet. Si propter hoc dicat aliquis, quod aquae non sunt super firmamentum, hoc est aperte contra diuinum eloquium, cuius, ut dicit Aug. maior est auctoritas, quam omnis humani ingenij perspicacitas. Caeterum in minori mundo qui est homo, humidum & frigidum in summo super fontem caloris est positum, quia supra eum positum est cerebrum. Similiter ergo & in maiori mundo conuenit, ut aqua quae frigida est & humida supra solem, qui fons caloris est, posita sit.

*De opinione illorum qui putant aquas esse
non posse super celum.*

C A P. XCI.

Augustinus super Genesim. Qui vero negant aquas super celum sydereum posse manere, non tantum

SPEC. NATVRALE.

A locis, sed etiam qualitatibus distinguunt elementa, pro quibus sortiantur loca propria. Indeque colligitur quod si etiam aqua super celum esset, pondere suo caderet: unde quidam sic aquas esse super celos affirmant, ut aerem hoc celum vel firmamentum accipiant. Eo quod intervallum eius diuidit inter quosdam vapores aquarum & aquas, quae in terris sunt. *Gmillemus de Coebis.* Qui enim dixit aquas super celum vel firmamentum esse, aera celum & firmamentum vocauit, vel quod verius est inferiorem partem aeris, super quam sunt aquae vaporaliter in nubibus suspensae. Nec obstat quod Beda dicit aquas ibi congelatas esse, quae nobis apparent ad modum pellis extensae. Nam in eis quidem quae pertinent ad Catholicam fidem, vel ad motum institutionem, non est fas Bedae, vel alicui caeterorum sanctorum patrum contradicere, sed in eis, praesertim quae ad philosophiam vel physicam pertinent, si forte in aliquo errent, licet diuersim affirmare; veruntamen quoties minor maiori contradicit, rationabiliter oportet esse verum quod nitiur inducere. Omnis ergo aqua naturaliter est ponderosa, congelata vero quia plus ad terrae naturam accedit ponderosior existit. Cum itaque motus proprius ponderum sit ad centrum. Si aquae congelatae super aethera essent, naturali gravitate ad ima descenderent. Sed dicit aliquis, videmus graua per fornicem arcus sursum teneri, & ibi manere, nec unquam descendere. Unde & aquae illae congelatae quia in modum fornicis suspensae sunt, descendere non possunt. Cui ego sic respondeo. Arcus fornicis, nisi bases, quae alicui solido innitantur habeat, necesse est quod statim corruat. Iste ergo tuus arcus, quem confingis, in aliquo solido basim figit. Cum ergo nihil solidum sit praeter terram, oportet ut tales bases inhareant terrae, quod excedit ioci scurrilis vtilitatem. At inquis, videmus ignem, ea quae graua & solida sunt impetu suo eleuare ac sustinere. Cum ergo ignis, ex omni parte suppositus sit aquis istis, impetu suo illas sustinet: vere inquam in vitium culpa ducit fuga si caret arte. Si aquae istae, ut fingis sustinentur ab igne. Aut aliquid corporeum est inter ipsas, & ignem, aut nihil. Si autem aliquid interest, aut elementum, aut ex elementis factum. Elementum non est, quia elementum omne infra ignem est. Si factum ex elementis, ergo visibile, cur ergo non videtur? Si ergo nullum corpus interest, tunc duo contraria scilicet ignis & aqua, sine medio sunt coniuncta. Est ergo in caelestibus pugna & discordia, unde vel aquae illae ignem extinguunt, vel ignis eas consummet. At inquit aquae illae congelatae sunt & in natura chrystalli conuersae, unde & si tanguntur ab igne dissolui non possunt: verum inquam, crystallus in igne consumitur etiam in minimo; quid ergo fiet in tanto. Item quando crystallus ex aqua fit, aqua primitus in superficie spissatur, deinde in medio donec tota fit glacies, deinde longa frigiditate magis, ac magis solidatur donec in chrystallum mutatur. Ex aqua vero glacies, non nascitur, nisi eius frigiditas accidentali frigiditate aeris venti vel terrae intendatur. Cum ergo aquae illae ab istis sint remotae, a quibus ergo fuit illa frigiditas tam intensa, ut prius in glaciem, deinde in crystallum vertenterentur?

Responsiones eorum ad obiecta in contrarium.

C A P. XCII.

At inquit, omnia qualitatibus attribuis, nil creatori. Nonne potuit ibi creator aquas imponere, congelare & contra naturam sustinere? verum inquam, quid subtilius, quam affirmare aliquid esse, quia potest illud ipse creator facere? facit ne quicquid potest? Qui ergo contra naturam Deum aliquid facere dicit, vel si sic esse oculis videat, vel rationem cur hoc sit ostendat, vel vtilitatem ad quam hoc sit praetendat. Verum (inquis) si non sunt aquae super hoc celum.

*Beda sententia de aquis
congelatis in
celo modeste
reijcitur.*

Ob.

Resp.

Ob.

Confut.

Ob.

Resp.

Ob.

Resp.

quid est quod ibi spissum aquei coloris, ad modum A
pellis extensæ videmus? Scio enim illud nec ignem,
nec aera esse. Nam si aer inferior qui spissior est, vide-
ri non potest, quomodo ignis, cum subtilior sit, vide-
ri poterit? Quamuis inquam omnis sensus in multis
sit falsus, visus tamen omnium est falsissimus. Bacu-
lus, cum sit integer, fractus videtur in aqua: duæ tur-
res cum à longe videntur, quamuis loco distent, con-
iunctæ videntur. Sol cum octies maior sit tota terra,
bipedalis tamen nisi videtur. Si in nocte digitis ali-
quis suum premit oculum, videtur sibi colores oculi
aspicere supra lunam. Vnde neque tu, neque alius
præter stellas videt aliud, sed visualis radius, cum ad
superiora dirigitur, nec est ibi obstaculum quo reper-
cutiatur, deficit & deficiendo inspissatur. Cum autem
transit sic per oculum in quo Albugineus humor &
chrySTALLINUS extinguitur, præsertim tunc cum nec a-
lius color sibi occurrit, talem idest aqueum & chry-
STALLINUM sibi confingit. Verum inquis, si nil ibi vide-
tur, visus ibi deficit, quomodo dicunt tunc stellas ibi
infixas esse in firmamento? & in eodem esse vndecim
circulos, in vnoquoque esse duodecim signa dicimus,
nec ea ibi esse in defectu nostri visus. Tribus inquam
modis loquuntur Auctores, de superioribus, videlicet
fabulose, Astrologicæ, & Astronomicæ, Fabulose e-
nim loquitur Hyginus, & Aratus, Taurum illuc esse
translatum, & in signum esse mutatum asserentes, &
similia, quod genus tractandi maxime est necessarium,
Scimus enim de vnoquoque signo in qua parte cæli
sit, quot stellæ sint in eo, & quomodo dispositæ. A-
strologicæ vero de eisdem est retractare, ea quæ in eis
secundum apparentiam videntur, licet ibi non sint,
quia fallitur visus, sic de ei tractavit Marcianus: Hip-
parchus: Astronomicæ autem de eisdem tractare est,
ea quæ de stellis vera sunt, siue ita videatur, siue non.
pronunciare. Qualiter tractat Iulius, Firmicus, Ma-
ternus, Ptolomeus. Cum ergo ab aliquo firmamen-
tum super ignem esse vel stella in firmamento fixa di-
citur, Astrologicus est, quia & si non ita sit, tamen ita
videtur, vel ut supra diximus, æther cælum dicitur,
quia diuersis stellis est cælatur. Idem quoque dicitur
firmamentum, quia suo calore & effectu stellarum
quæ in eo sunt, firmat & temperat subdita. In æthere
autem infixæ sunt stellæ, non ut gemmæ in auro, sed
quia in illo existentes, de loco ad locum non viden-
tur transire, potro de 10. circulis, qui sint, & ubi sint,
aliàs diximus.

Opiniones sunt hic antiquorum Doctorem
& obiecta in constatione.

C A P. XCIII.

Augustinus ubi supra. Firmamentum appellatum
est cælum non propter stationem, sed propter
firmitatem, ac superiorum ac inferiorum aquarum
terminum intransgressibilem, siue cælum intelliga-
mus aerem, siue quod spacia nubilosi aeris excedit, æ-
ther scilicet qui exaltatione terræ vaporatiter aquas
trahit ac per subtiles minutias suspendit. Et post cor-
pulentius conglobatas, pluuiatiter refundit. Si vero
potest aqua, ut videmus, ad tantas minutias perue-
nire ut feratur interdum vaporatiter super aerem aquis
naturaliter leuiorem, cur non credamus, & super il-
lud leuius cælum, in minutioribus guttis aquas posse
superelevari & ibi manere leuioribus vaporibus? Sed
quoquo modo ibi sint saltem eas ibi esse non dubita-
mus. Quidam etiam nostri aquas non esse super sy-
dereum cælum qualitatibus, & meatibus conuincere
volunt. Asserentes tamen stellam Saturni frigidissimam
queritur ergo ab eis vnde frigida sit, quæ tanto debe-
ret esse ardentior, quanto sublimior & cælo propin-
quior? Cum enim rotunda moles circumagitur inte-
riora tardius, & exteriora eius mouentur celerius, &
ideo feruentius, debuit ergo magis esse calida quam

frigida, facit ergo eam frigidam aquarum supercæle-
stium vicinitas. Ioannes Damascenus, ubi supra. Cuius
gratia Deus aquam super firmamentum imposuit? nõ
ne propter solis, & ætheris calidissimum feruorem?
Mox enim post firmamentum æther expansus est, sed
& sol & luna & stellæ in firmamento sunt, & nisi sub-
luceret aqua, inflammatum utique iam esset firma-
mentum à calore. Ambrosius in Exameron. Cæli na-
turam artifex mundi Deus aquis temperavit, ne con-
flagratione superioris ignis, elementa inferiora suc-
cenderet. Auctor. De his aquis supercælestibus di-
cunt quidam, quod ad modum chrySTALLI solidatæ
sint, nec ignis eas dissoluat. Augustinus autem dicit
eas, ut dictum est, posse vaporatiter trahi ac leuissimis
guttis suspendi: videtur etiam sentire cum Basilio, si-
clicet quod ad refrigerium caloris in luminaribus sint
ibi, per hoc quod dicit de Stella Saturni. Albertus.
Verum quod ibi sint vaporatiter, ac conuertantur se-
cundum quosdam in pluuias, & rorem, hoc est aperte
contra veritatem. Ros enim & pluuiæ non generan-
tur in cælo, sed in medio aeris interstitio, sicut patet
ad oculum, & ostendit in libris Meteororum Aristote-
les. Cæterum si essent aquæ super cælum refrigeran-
di & temperandi feruoris causa iuxta Ambrosium, &
Basilium, tunc ibi essent in natura graui, sicque des-
cenderent secundum Augustinum.

Probabilior modernorum sententia de hac materia.

C A P. XCV.

Nos itaque dicimus, quod ubi dicitur, Deus di-
uisit per firmamentum aquas ab aquis. Non sumitur
aqua pro elemento, sed pro materia confusionis, quæ
habet in se calidum & siccum, humidum, & frigidum,
luminosum, & tenebrosum, perspicuum & opacum.
Et dicitur aqua quia sicut aqua interminabilis est in
se, ac terminatur ad siccum densum, sic illa materia
interminata est in se, & terminatur ad distinctam for-
mam, & distinctum locum, vnde in principio Genes.
distinguitur in partibus suis, tum per formam, tum per
locum. Per formam quidem ubi dicitur, quod fecit
Deus cælum & terram & plantas, & animalia & homi-
nem. Per locum vero dicitur quando diuisit lucem à
tenebris, & aquas superiores ab inferioribus, & huius-
modi, secundum hunc modum dicunt glossæ, quod
accipitur aqua ubi dicitur, quod spiritus domini fere-
batur super aquas. Cum ergo aqua illa in se habeat
differentias contrarias sub confusione mixtas, scilicet
calidum & frigidum, humidum, & siccum, subtile, &
grossum, luminosum & tenebrosum, perspicuum &
opacum. In distinctione sui per locum superiorem &
inferiorem, secundum differentias nobiliores, quod
nobilius est, eleuabitur sursum. Et secundum diffé-
rentias ignobiliores, quod ignobilius est, descendet deorsum.
Nobilissimæ autem differentiæ sunt, quæ com-
petunt vero corpori non transmutabili. Et illa sunt
tres, scilicet luminosum perspicuum & subtile, ergo le-
cundum has differentias cælum aqueum erit in se
subtile habens subtilem aquam pro materia, perspi-
cuum siue diaphanum pro dispositione materiali. Et
luminosum pro forma complete: veritas huius senten-
tiæ patet, eo quod nusquam legitur de distinctione
aeris & ignis. Eo quod ignis, & aer supponuntur in
parte aquæ, quæ sortita est sphaeram inferiorem, scilicet
activorum & passiuorum. Et propter hoc cum pos-
tea aqua distinguitur à terra, scilicet cum dicitur con-
gregentur aqua in locum vnum & appareat arida, dicunt
sancti, quod ibi intelligitur distinctus ignis, & aer.
Cum hæc duo elementa libera ab aquis descendenti-
bus in locum proprium apparuerunt. hac ratione qui-
dam sancti considerantes, & indissolubilitatem cæli
& perspicuitatem & luminositatem vocabant ipsum
chrySTALLINUM, sicut Rabanus, & quidam alij.

Explicatio
Genes. 1.

Differentia
corporum non
transmuta-
bilis.

Qualiter

Ob:

Resp.

Calidum.

Cur firma-
mentum di-
citur?

Certum est
aquas esse
super calos
licet modus
quo sint sit
incertus.

Qualiter secundum hoc intelligenda sunt antiquorum dicta.

C A P. XCV.

QUOD autem dixerunt quidam sacri Doctores aquas ibi esse ad temperandum calorem solis, & aeris, ut Basilus, & quidam aliorum, effectum non materialiter est intelligendum. Deus enim quasdam partes cœli facit frigidas, & humidas, ne aliæ partes, quæ sunt calidæ & siccæ, nimis incenderent inferiora. Similiter etiam quod Beda & quidam alij dicunt, inde pluias roresque descendere. Intelligendum est effectiue. Porro de maiori mundo & minori non est simile, quoniam homo compositus est ex contrarijs, eiusque cerebrum necesse est esse frigidum, quo lucidi vel liquidi possunt esse spiritus, in quibus virtutes animales operantur. Cor autem propter spiritum vitalem necesse est habere calorem. Talis vero spirituum distinctio non est in maiori mundo, unde necesse non est aquam frigidam & humidam esse in summo. *Albertus.* Sacri Doctores de hac materia quædam opinando dixerunt. Sed nihil certum inde definierunt, unde & nos opinando concedimus, quod cœlum aqueum siue chrySTALLINUM sit ex luce, sicut ex cōplemento sui. Ex perspicuitate tamquam ex dispositione materiali. Et aquæ habent quidem naturaliter pondositatem, & humiditatem, & frigiditatem, sed has proprietates ibi non habent. Si autem obijciatur illud *Augustini in li. de ciui. Dei*, quod sicut humidum est in cerebro, ita nihil prohibet humidum esse in superiori mundo, vel superioris mundi parte, dico quod non est simile. Non enim membra nostra secundum ordinem qualitatium ex quibus commixta sunt, ordinantur. Sed secundum relationem ad animam, quæ diuersimodè in diuersis membris operatur. Et in cerebro quidem operatur operatione animali, quæ conuenit fieri in humido. In corde vero operatione vitali. Et in inferiori parte operationi naturali, unde quia receptiuum formarum est humidum, non est inconueniens illud esse in cerebro propter impressiones sensibiles. Calidum vero in corde propter operationes spirituales, per calidum enim maximè est operatio spiritus, quia spiritus medium est inter animam & corpus. At vero aliter est in vniuerso ubi corpora sunt separata & non commixta, ideoque secundum qualitatium nobilitates ordinantur. Non itaque verbum illud dicit *Augustinus* asserendo, sed potius opinando vel inquirendo. Si autem adhuc obijciatur, quod chrySTALLUS est congelatio humidi, dicimus quod cœlum illud non est chrySTALLINUM secundum omnem proprietatem chrySTALLI, sed secundum proprietatem perspicui. Quod enim est congelatum, totum est perspicuum, propter hoc designatur quod ex eo quod ibi remansit aqua secundum naturam perspicuitatis, dictum est chrySTALLINUM. Ad hoc autem quod dicit *Basilus*, Deum propter feruentissimum solis calorem, aquas in cœlo posuisse, dico quod calidum quoddam est saluatum, ut illud quod est in sole; Et est quoddam destructiuum, ut quando fit coadunatio radiorum, & accedit ad naturam ignis. Verbi gratia in speculo si fiat coadunatio radiorum potest incendi stuppa ex reflexione illorum, dico itaque quod calor solis in se non est consumptiuus, sed generatiuus, unde generantur ranae ex cœlesti calore in vere. Sed consumptiuus est ratiōe radiorum, qui sunt ex reflexione. Itaque quod dicit *Basilus*, est opinio non assertio, vel de inferiore æthere intelligendum est, ut firmamentum dicatur illud interstitium, quod est inter vapores, qui sunt in aere & aquas inferiores. Nam illi vapores inter nos, & solis feruorem medijs sunt, quem aliquando temperant & reprimunt.

Quod aqua illa videntur esse in modum orbis congregata.

C A P. XCVI.

CUM autem probatum sit vacuum nihil esse, probabile est totum spaciū a cœlo Empyreo vsque ad sydereum repletum esse corpore. Ex quo videtur aquas superiores in modum orbis circa firmamentum congregatas esse. Nam in superioribus, est distinctio locorum, quemadmodum & corporum. Minus enim nobile corpus ibi non occupat locum nobilioris, nec econtra, sicut hic inferius accidit de aere, qui subintrat cavernas terræ. Cæterum si cœlum Empyreum vel sydereum occuparet aliquam partem illius spacijs intermedijs ubi sunt aquæ illæ, iā nō esset vtriusque ex omni parte sua orbiculare: patet ergo quod aquæ superiores totum occupant spaciū intermedium. Et colliguntur in orbem ex omni parte. Sicque vnus est orbis medius inter cœlum Empyreum ac stellatum quod autem aquæ illæ nobiliores sint quam firmamentum in naturæ dignitate, videtur ex *Augustini verbis contra Manicheos* sic loquentis. Quoniam inquit naturam illam dicimus aquæ nomine appellatam, firmamento cœli credo materiam corporalem rerum visibilium fuisse discretam. Cum enim cœlum pulcherrimum corpus sit, omnis creatura inuisibilis etiā pulchritudinem cœli excedit. Ideoque fortasse super cœlum aquæ visibiles esse dicuntur quia non locorum sedibus, sed dignitate naturæ superant cœlum: At econtra videtur cœlum aqueum non esse naturaliter orbiculare. Sed fortasse ex accidenti hoc posset esse, sicut aqua in cypho rotundo. Sed tamen aquæ illæ inferioribus sunt consimiles natura. Nam inferiores non constituunt naturaliter orbiculare corpus, sed accidentaliter, quia secundum figuram continentis mutantur, & orbiculantur. Dicit quoque philosophus, quod corpori recto debetur naturaliter motus rectus. Si ergo aquæ illæ colliguntur, videtur quod colliguntur in corpus rectum naturaliter, orbiculare vero accidentaliter. Itaque sine præiudicio possumus dicere, quod aquæ illæ colliguntur in corpus naturaliter orbiculare. Et sint inferioribus aquis consimiles natura quodammodo scilicet propter aliquam cōueniētiā, quia innenitur natura sēper perspicui vtriusque. Sed aquæ inferiores sunt corruptibiles, illæ incorruptibiles. Si vero sunt eis naturæ consimiles in specie, quomodo ibi sint, relinquendum est dispositioni diuinæ.

De motu calis aquæ.

C A P. XCVII.

VIDETUR autem & corpus illud orbiculariter moueri, quia cum ordinetur supra firmamentum nobilior est illo. Ideoque mouetur motu nobiliori. Cum ergo firmamentum orbiculariter moueatur, multo fortius, & cœlum aqueum sic mouebitur. Quod & nos sine præiudicio concedimus. Nec est obiectio ex aqua inferiori quæ est elementum terræ coniunctum, eiusque motus est rectus naturaliter tendens deorsum. *Albertus.* Sed fortassis potest aliquis obijcere, quis dicit *Auenalpetras*, quod illud nonum cœlum est vniiforme plenum lumine, cuius lumē tantæ simplicitatis est, quod non subijcitur visibus. Nul- lum autem corpus omnino vniiforme mobile est, quia dexterum & sinistrum non habet. Cæterum philosophi omnes ponunt, quod Sphæra stellata, sit primum mobile. Cum ergo cœlum aqueum sit super illam, non erit mobile. Econtra dicit *Auenalpetras* in Astrologia, quod cœlum vniiforme mouetur: hoc autem cœlum est vniiforme, præterea primum motor simplex & vnus mouet motu vno, & simplici.

oportet ergo quod cælum aqueū quod est ante stellatum moueatur primo motu simplici & primo motore. Porro Sphæra stellata plures habet motus, sicut à Ptolomeo dicitur in *Almagesto*, & ab Alfracano in *iudicijs Astorum*, & ab Arist. in *lib. de causis proprietatum elementorum*: habet enim motum diurnū super polos æquinoctiales, & super circulos æquē distantes, quorum maximus est æquinoctialis. Et hic motus, est ab Oriente in Occidentem, & completur in viginti-quatuor horis: habet, & alium motum super polos Zodiaci ab Occidente in Orientem, quem sequuntur, & quædam stellæ ac mouentur in centum annis vno gradu secundum motum illum. Non ergo Sphæra stellata mouetur immediate à primo motore, cum sit mobile multiforme: hæc sunt rationes Arabum octo sphæras mobiles ponentium, quibus & nos consentientes dicimus moueri cælum aqueum. Non est ita vniforme quin habeat dexterum & sinistrum. Sed ita vniforme est, quod non habet vnā partem stellatam, & aliam non stellatam, sicut octaua sphæra. Et ipsa quidem sphæra stellata inter illas, quæ visui subiiciuntur, & quarum motus visu potest perpendi, est prima. Sed secundum rationem non est prima, vt dicit Auenalpetras, qui scilicet philosophus dicit antiquos hoc cælum non percepisse, quia magis sequebantur sensum quam rationem, in superiorum dispositione.

Qua necessitate vel utilitate super firmamentum sint aquæ?

C A P. XCVIII.

Obiectio.

Alexander. Cum autem sit multitudo cælorum, & vnumquodque habeat suum locale secundum naturam suam, vt Empyreum Angelos, firmamentum stellas, & ita de cæteris, videtur aquæ cæli natura superuacua esse, cum non habeat aliquod locale: porro si dicatur quod ibi sit ad temperandum calorem supernum. E contra potest obijci, quia solum humidum est inflammabile, secundum quod habet potentiam ad siccum. Cum ergo cælum stellatum, non habet naturam humidi quod sit in potentia ad siccum, quia non habet naturam grauis, & leuis, videtur quod non habet naturam inflammabilem, ideoque non indigere aliquo quod temperet eius calorem. Sed nec ibi esse videtur ad generationem & corruptionem in inferioribus, & continuationem illorum, quia hæc omnia sufficienter causat motus superiorū. Verum de ornatu possumus dicere, quod non est necesse quodlibet cælum habere suum ornatum separatim à se. Non enim hoc habet cælum olympeum, neque spacium igneum. Eodem itaque modo & cælum chrySTALLINUM non est necesse, quod habeat ornatum à se separatim. At vero necesse est, quod utilitatis aliquid sit, & factum propter aliud. In his tamen secundum August. non est aliquid temere definiendū, sed quantum scriptura dicit accipiendum. Cuius scilicet diuinæ scripturæ maior est auctoritas, quam omnis humani ingenij capacitas.

Quod ibi sint pro rerum inferiorum conseruatione.

C A P. XCIX.

Resp. a.

Videntur autem ibi esse ad rerum generabilium & corruptibilium conseruationem in esse. Nam contrarietatem habet corpora quæ sunt circa cælum stellatum & vnum contrarium est alterius corruptiuium, huiusmodi ergo omnia secundum qualitates actiua sunt & passiua. Nullum ergo horum illarum rerum est vniiformiter saluatium. Sed neque stellatum cælum, quoniam ibi est stellarum diuersitas, quæ secundum radiositate sui maiorem habent conseruationem vnus rei quam alterius. Cælum itaque stel-

Alatum non est horum vniiformiter conseruatium, oportet ergo aliud esse, quod vniiformiter omnia conseruet. Sed nec illud est cælum Empyreum, quia hoc est angelis, & glorificatis corporibus deputatum, nec est ad huius actionem, quia nullum habet motum. Itaque cælum aqueum cum habeat motum vniiformem, facit in inferioribus vniiformitatem. Quod autem mouetur, de facili sic probatur. In principio creauit Deus extrema immobilia, scilicet cælum Empyreum quod non mouetur & terram quæ secundum totalitatem sui non mouetur. Media vero naturæ sunt fluxibilis, & mutabilis, quod notatur cū dicitur, *Spiritus Dei ferebatur super aquas*. Nam per aquas designantur media quæ naturam habent fluxibilitatis, quia omnis rerum mutatio fieri debet in eis, principaliter enim sunt mutationes circa naturam aquæ & aeris. **B**Nulla vero fit in terra, nisi aer ingrediatur vel aqua. Dupliciter autem dicitur mutabile, vel quod est motum, vel quod est in propinqua dispositione ad motum. Et constat, quod illud quod actu mouetur, nobilius est illo quod mobile est. Actus enim qui non corrumpit, potentia nobilior est, vnde motus in mobili non corrumpens subiectum suum nobilior est subiecto, scilicet in quantum mobile est. Illa igitur aquosa natura media duplicem habuit naturam, vnā quæ semper fuit in motu, aliam quæ in potentia fuit in motu. Et ille motus, qui actu semper est, vtrique nobilior est. Cum ergo cælum chrySTALLINUM ac stellatum superiora sint cæteris, quæ media sunt, corporibus, relinquitur quod semper mouebuntur. Denique cum sit motus diuinus conseruans res in esse, constat quod ille alicuius erit corporis, & non nisi vniiformis in toto & in parte, hoc autem non est stellatum, ideoque relinquitur quod cælum aqueum sit illud cuius vniiformis talis sit motus, quod & nos concedimus. Et hæc fuit utilitas, & necessitas ponendi hoc cælū, quia cum alia corpora sint principia generationis, & corruptionis secundum diuersitates motuum: istud secundum conformitatem sui motus, facit conseruationem in esse rerum. Est enim continuitas inter cælos: vnde cum hoc cōtinuè mouetur cælum, mouet proximum, & illud vltimus proximum, vnde facit actu moueri quæ potentia sunt ad motum. Et sic est rerum in esse conseruatium.

De quadruplici vniuersi cæli ponenda necessitate.

C A P. C.

Alibertus. Denique quadruplici necessitate ponitur hoc cælum nonum, scilicet aqueum, *vna iam in præcedentibus est posita, quam assignat Auenalpetras in Astrologia sua, videlicet quod ab vno motore simplici non potest esse nisi motus vnus, in mobili vno & simplici, & hæc necessitas est ex parte motoris. Alia est, quia cum sit vna Sphæra quæ habet bonitatem proportionatam corpori nobiliori circulari sine motu, sicut sphæra cæli Empyreici. Et sunt Sphære quædam quæ recipiāt bonitatem illam per motus plures, sicut octo inferiores. Oportuit etiam esse vnā quæ reciperet bonitatem illam per motū vnum, quæ sit ignobilior superiore, & nobilior inferioribus, & hæc necessitas sumitur ex parte motus, & intuitur à philosopho in 2. lib. de cælo & mundo, Tertia est, quia est quædam Sphæra recta & quædam decliuis in Sphæra stellata, dico autem Sphæram rectam, circulum æquinoctialem cum suis polis: Sphæra vero decliuis est illa, quæ declinat ab æquinoctiali, scilicet Zodiacus, oportet ergo quod secundum vtramque sit motus proprius, & mobile proprium. Cum ergo sic in Sphæra stellata inueniantur ambo motus, non ambo possunt esse proprii. Ergo oportet quod sit vnum mobile cui proprius ille sit motus, scilicet cælum aqueum siue chrySTALLINUM, eius quidem proprius motus est super polos, & circulum æquinoctialem. Et omnes illæ rationes sunt Auenalpetræ ponentis nonum cælum. Quarta necesse-*

Extrema immobilia primo creatura.

Aqua quid importet.

Prima.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

ita est

tas est ex parte vniformitatis, quia in inferioribus non est tantum diuersitas in generatione & corruptione particularium: Sed & vniformitas in esse specifico & in ordine naturæ. Ideo oportuit esse in superioribus corpus vniforme, quod esset causa huius ordinis, & huius permanentiæ.

Cur Doctores aquas illas appellauerunt cæli nomine.

C A P. CI.

Alexander. Verumtamen cum scriptura diuina nusquam aquas illas appellet cæli nomine, merito quæri potest, cur sacri expositores illas cælum aqueum vel cristallinum voluerunt nominare. Nā vbi scriptura sacra notet eas aquas, supercoelestes siue cælos existimas. Verbi gratia, *Benedicite aqua omnes quæ super cælos sunt domino.* Et alibi, *Qui regis aquis superioribus, id est cælis.* Cæterum aquæ quæ super cælos sunt laudent nomen domini. Porro & aer in scriptura dicitur cælum, & similiter firmamentum, Empyreum vero dicitur cælum cæli. At vero sacri Doctores considerant, quia cum cælum sydereum ex omni parte circumdaret terram, quæ ratione essent aquæ illæ super vnā eius partem, eadem ratione essent super aliam, & sic indifferenter super omnem. Sic ergo perpendunt, illas in modum cæli esse expansas. Ideoque cæli nomine vocabant eas. Et quia videbant illā naturam ab Empyreo & firmamento differentē: ideo cælum illud intermedium à materia nominabant aqueum. A dispositione vero materiali chrystallinum. Non ideo quia ibi sit aquarum congelatio, sicut est in chrystallo secundum naturæ cursum; sed quia chrystallus habet perspicuitatem cum luce, sic & cælum illud. In Genesi vero non loquitur scriptura de cælo aqueo, quoniam ibi tangitur ordinatio secundum quam facti fuerunt cæli. Sed adhuc sub natura possibilis aquæ fuit ibi. Non enim tūc fuit vnumquodque secundum differentiam actūalem dispositum. Et ideo non inuenitur ibi de aqua quod sit cælum. Aqua siquidē ibi refertur ad aquas posibles, id est quæ possibilitatem habent vt ex eis fiant res. Porro in Deuteronomio loquitur scriptura de duobus cælis, scilicet aqueo, & Empyreo. Et hoc ideo, quia loquitur ibi ludæis sensibilibus. Et illi duo cæli primi sunt in corporibus. En inquit domini *Dei tui cælum est & calū calū, ac si dicat.* Quia tu es sensibilis populus, si quæris locum Dei non quæres eum, nisi tantum in sensibilibus. Ideo tacet de cælo Trinitatis, quia cælū illud nō habet naturā corporis. Recte ergo Beda principium Geneseos exponens, ac septē cælos enumerans tacet de cælo aqueo, & ponit cælum Trinitatis. Rabanus autem contra super Deuteronomium ponit cælum aqueum cum Empyreo, & tacet de cælo Trinitatis.

De cælo quod dicitur firmamentum.

C A P. CII.

Albertus. Sequitur de tertio cælo quod dicitur firmamentum, & de septem inferioribus Sphæris, de quibus parum locuti sunt Doctores nostri, breuius absoluemus nos, quam de alijs: dicitur autē, vt superius habitum est, firmamentum, quia stat firmū, scilicet inter aquas inferiores, & superiores. Et potest quæri ratio firmitatis huius. Si enim dicatur firmiter stare, quia sit immobile, hoc falsū est manifestē, quoniam ad oculum videtur circumuolui: præterea si dicatur quod sit terminus intransgressibilis aquarū superiorum ne possint descendere, hoc etiam probatur nihil esse, quia sicut iam habitum est superius, ibi sūt aquæ sine ponderositate. Cæterum videtur quod non illa Sphæra octaua tantum, sed etiam inferiores secundum scripturam appellantur firmamentum: legitur enim in Genesi, quod dixit Deus, *Fiant luminaria in firmamento cæli: fecitque Deus luminare maius, vt præesset diei, & luminare minus, vt præesset nocti, & stellæ,*

Aposuitque eas in firmamento cæli: omnibus autem notum est, quod sol & luna sunt in inferioribus circularis planetarum, & sic etiam inferiores Sphære dicuntur firmamentum. Nos autem dicimus ad primum, quod firmamentum dicitur à firmitate naturæ, quia non generatur, nec corrumpitur, & non ab immobilitate secundum locum. Quod autem dicit Augustinus super Genesim inter aquas inferiores, & superiores firmiter stare firmamentum, hoc non est propter ponderositatem aquarum superiorum, sed propter firmum calidi & sicci, frigidi & sicci, calidi & humidi, frigidi & humidi contentum, hoc enim contentum notat quietatem vniuscuiusque per se. Et propter hoc dicitur firmamentum, quia indissolubilis est consensus ille, cum extractus sit extra actionem & passionem contrariorum. Porro firmamentum dicitur secundum duplicem modum. Vno modo dicitur octaua sphæra tantum. Alio modo dicitur tota natura corporis quinti, & sic accipitur in Genesi. vbi dicitur, quod fecit Deus luminaria in firmamento cæli.

De stellis in firmamento & infra collocatis.

C A P. CIII.

Hoc cælum id est firmamentum est octaua sphæra, quæ & dicitur stellata. Cumque Deus in illa stellæ multas fecerit, quæri potest, cur in qualibet inferiorum septem vnā tantummodo posuerit. Ad hoc autem in 2. li. cali, & mundi ponit Philosophus tres solutiones. *Prima est* quia octaua sphæra est causa vitæ inferiorum præ cæteris sphæris, quod non potuit esse nisi per diuersum lumen in stellis diuersis. *Secunda est*, quia natura sic opera sua temperauit, vt datet inferioribus sphæris quæ plures habent motus, vnā tantummodo stellam cuiuslibet, & superiori quæ pauciores habet motus, multas stellæ daret. Superior quippe inferiores mouet, vnde cum inferiores plures ac diuersos habeant motus, oportet quod superior plures haberet stellæ ex quibus plures motus causentur in inferioribus. *Tertia solutio* supponit duo, videlicet, quod superior sphæra mouet inferiores, & quod eas mouet secundum potentiam proportionatam tantis mobilibus quantæ sunt sphære inferiores: Ex quibus scilicet duobus sequitur, quod si sphære inferiores haberent stellæ plures, superior eas mouere non posset. Si autem quæritur quare non sphæra vnum tantum habet motū, & quælibet inferiorum habet plures, dicimus secundum Philosophum, quod sphære quāto sunt altiores, tāto nobiliores. Ideoque prima propter nobilitatem sui bonitatem motoris percipit vno motu, inferiores autem pluribus.

Utrum aliquod spaciū sit inter sphæras planetarum.

C A P. CIIII.

Habet autem quæstionem, vtrum inter sphæras sit corpus aliquod, vel spaciū illud sit vacuum an sphære contingant se inuicem. Et dicit Auenalpetras, quod ille sese contingunt. Sed ipse ponit quod non sunt eccentrici, nec epicycli, nec eleuationes nec depressiones planetarum, quod dicit ea ratione, quia secundum naturam quintum corpus non est diuisibile. Si autem esset eleuatio ac depressio planetarum, tunc oporteret, quod corpus illud diuideretur, ac succederent stellæ eleuatae ac depressæ in locum suum, aut quod locus vnde recederet stella, vacuum remaneret, quorum vtrumque est impossibile secundum naturam. Alij sicut Auerroes, & sequaces sui dicunt, quod totum continuum est à luna superius & habet vnum centrum terræ, & nihil eleuatur & deprimitur in ipso, & hoc dicitur ea ratione, quia totum est corpus vnius

Quæstio soluitur.

Prima.

Secunda.

Tertia.

Quæritur.

Rap.

Vnde firmamentum?

*Diversitas
opinionum
de epicyclo
& eccentricis.*

naturæ, & ideo habet vnum motum & vnum centrum, unde etiam negat eccentricos, & epicyclos, & elevationes, & depressiones. Et isti ambo diversitatem planetarum causant ex diversitate polorum, & circulorum super quos voluntur. Quidam etiam dicunt quod sphaeræ non contingunt se, & corpus eiusdem naturæ est inter eas. Divisibile quidem à sphaeris, sed non transmutabile in speciem aliam, & in illo eleuantur, & deprimuntur eccentrici, & planetæ. Quidam tamen antiqui dixerunt, quod eccentrici, & stellæ transeunt per corpus quod est inter sphaeras, & tamen ipsum non diuidunt, & hoc contingit propter formalitatem ipsorum corporum, sicut & lumen transiit per aerem. Sed secundum hoc transitus planetarum esset potius alterationis mutatio, quam transitus localis corporalis alicuius. Mathematici, & Aegyptij, & Caldæi, & quidam Arabes dicunt, quod superiora sunt ignea, & ideo non est inconueniens si scinduntur motu eccentrici eorum, & planetarum.

De celo olympico.

C A P. CV.

Alexander. Inter firmamentum & igneum spacium est celum olympicum. Nam vtrumque

A quidem celum, scilicet olympicum sine ardore, igneum vero cum ardore. Et olympicum est super igneum, quia magis participat de natura luminis, quam igneum. *Auctor.* Hoc Alexan. At vero Albertus qui sequitur ordinem Bedæ ponit olympicum infra igneum spacium, dicit enim quod vtrumque quidem inseparabiliter receptivum est luminis. Sed igneum secundum circulum superficiem superioris, olympicum vero secundum circulum inferioris. Quid autem Beda significare vult nomine olympici, nusquam expresse legisse memini, forsitan aut olympum vocat regionem solis, quæ tota accenditur. Igneum verò spacium stellarum regionem fixarum quæ à splendore ignea dicitur. Sed horum vtrumque celum siderum comprehendere solet: vel fortasse focat olympum illum circulum qui est inter aerem purum & igneum spacium, quod etiam vtriusque naturam participat tanquam medium extremorum duorum; sicut dicitur inferius. Nunc autem interim de reliquis cælis id est igneo spacio, & æthere, & aere referamus. Veruntamen propter ipsius materie novitatem hic incipiamus alterius libri distinctionem. Nempe ad corpus quintum pertinent superiora: ignis autem, & aer, & inferiora omnia corpora sunt elementa vel elementata.

